DE AVGMENTO AC VARIATIONE MONETARVM,

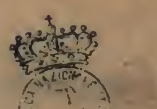
Tractatus nouus & vtilis.

AVCTORE,

CASPARE ANTONIO THESAVRO,
in sacro Pedemontium Senatu Senatore.

OMNIBVS IVRIS PROFESSORIBVS HODIE
in foro versantibus maximè necessarius.

AD SERENISSIMVM,
CAROLVM EMANVELEM, SABAVDIÆ DVCEM, ET PEDEMONTIVM
Principem, &c.

FRANCOFVRTI,
Prostat in officina IACOBI FISCHERI, Typis
verò Nicolai Hoffmanni.

Anno M. DCX.

SERENISSIMO,

CAROLO

EMANVELI,

SABAVDIAE DVCI, ET

Pedemontium Principi optimo, &c.

INter maximas innumerasque facultates, quibus Regiæ maiestatis splendor elucet, & summi Imperii ius designatur, reliquis facile antecellit ea, quæ in iure monetæ cudendæ versatur, cuius obsignandæ potestas Principi soli tributa fuit, vt illius supremam referret authoritatem. Itaque Darius Aryadnem Ægypti Præfectum capite plecti iussit, quod effigiem suam nummis impressisset, Et Commodus Imperator non dissimili seueritatis pœna Perennem Præfectum prætorio coercuit, cum tamen ei antea acceptissimus fuisset: Carolus item Magnus in huius Principalis authoritatis testimonium in propriis ædibus monetam cudi decreuit: Phanum-

que Iunoni ſacratum, pro loco fabricationis, voti ſui compotes facti in bello Tarentino, Romani delegerunt. Iſtam ego præſentiens facultatem, cum ſuperioribus diebus opuſculum de Monetæ augmento compoſuiſſem, illudque tuo auguſtiſsimo numini, tãquã cẽſus numiſma tibi Iure debitũ, offerre deliberaſſem, hanc priuati ingenii cõſtructam materiã, & in priuata domo fabricatam, nullo alio charactere inſignitam quam tua ipſius effigie decoratam, tuoque iure, & authoritate munitam proferre volui: Illud hinc euenturum confidens, vt quemadmodum inter læſæ maieſtatis reos deſcribuntur, qui Principum ſuorum monetam abradunt, & alterant, ita & qui hoc numiſma, tua ſacra obſignatum imagine lacerare, & detrectare tentauerit, tuam maieſtatem læſiſſe videatur, & debita pœna mulctetur. Accipe igitur (Dux Sereniſsime) oblatum tibi á deuotiſsimo vaſallo, & ſubdito cenſum tributarium, exiguum quidem meæ voluntatis, & obſequii teſtimonium, at non inepte tuæ maieſtati conſecratum, cuius proprium eſt non exquiſitis rerum oſtentationibus, ſed nuda, ac ſimplici venerãtium pietate delectari: Et ſicuti moneta iſta intrinſecam perfectionem ab animo, & obſeruantia in te mea recipere poteſt, ita extrinſecum valorem, &

preti-

pretium ab excelsa tua imagine, & æstimatione suscipiat. Ego interea Deum precabor vt illud augmentum quod signata pecunia ex auri, & materia pretiosa qualitate adiecta plerunque recipit, Tua Celsitudo, cum Serenissima prole, domoque tota perpetuo assequatur, & omnis tuarũ rerum summa ad extremam, & perfectam augeatur fœlicitatem. Vale.

Celsitudinis tuæ,

Humilimus seruus

Caspar Antonius Thesaurus.

IN NVMISMATIS, AC OPVSCVLI THESAVRVM.

L. Porcelleti Villarienſis.

TETRASTICON.

Principis hæc Iuſto ſignata pecunia fabro
Creuit; vt augmenti iure THESAVRVS *eat*
Principis hæc: Illæſa ſiet: væ temnere Diuos.
Cunctas iſta tenet Iuris, & æris opes.

Eiuſdem Trochaicon.

Scire vis quid hoc libello
Clauſerit diſertus author?
Iuris & potentis æris
Clauſit inclitum Theſaurum.

TRA-

TRACTATVS, DE AVGMENTO MONETARVM,

PARS PRIMA.

SVMMARIA PRIMÆ PARTIS.

1 *Quæstionis vtilitas, & iocunditas circa Monetarum tractationem.*
2 *Multorum authorum nomina, qui de materia monetarum scripserunt, referuntur.*
3 *Diuisio huius operis.*
4 *Augmenti monetalis definitio.*
5 *Monetæ vsus admodum necessarius, & de intellectu l. 1. D. de contrahen. empt.*
6 *Pondus, & materia in moneta debent esse correspectiua.*
7 *Pecunia sine forma nulla esse potest.*
8 *Moneta quot modis vitiari possit, & vnde dicta.*
9 *Falsi monetarii variis pœnis puniuntur.*
10 *Liga an sit in moneta necessaria.*
11 *Moneta pura est melior ad expendendum, quam mixta.*
12 *Text. in l. Paulus. de solut. interpretatur.*
13 *Principum effigies quare in moneta ponatur.*
14 *Moneta probata non potest per creditorem recusari.*
15 *Formæ mutatio in moneta soli Principi conuenit.*
16 *Monetæ augmentum à pretio ab initio statutum regulatur, & à quo pretium illud imponi possit.*
17 *Aurum coronarium quid sit.*

55 Con-

55 *Confutatur opinio tenentium contrarium.*
56 *In stipulatione facta de florenis parua moneta, quod tempus sit attendendum. Et quid si promissa sit aurea moneta. nu. 57. & nu. 56.*
59 *Solutio facienda est creditori ad valorem antiquæ monetæ.*
60 *Moneta per edictum mutata, qualiter sit facienda solutio. & num. 68. & 70.*
61 *Moneta in totum reprobata, quomodo sit soluendum, variæ opiniones referuntur. Et num. 63. 64. 65 & 66.*
62 *Text. in l. in ratione. §. diligenter. D. ad l. Falcidiam declaratur.*
67 *Roberti Maran. opinio in cons. 138. reprobatur.*
68 *Monetæ variatione contingente à tempore edicti ad tempus solutionis, qualiter sit prouidendum.*
71 *Periculum mutationis in moneta contingens ad debitorem pertinet.*
72 *Pactis contrahentium in solutione monetæ standum est.*
73 *Consuetudo in solutione est seruanda. Et quæ requirantur, vt ista conclusio locum habeat. num. 74. & 76.*
75 *Consuetudo in actibus difformibus non attenditur.*
77 *Consuetudo solutionis quanto tempore inducatur.*
78 *Præscripta consuetudo in qualitate solutionis attenditur.*
79 *Vna moneta pro altera quando solui possit. & nu. 80.*
81 *Promissione facta in certa monetæ specie illa est seruanda. Quid si illa non reperiatur. num. 82.*
83 *Solutione promissa in auro, de quo auro intelligatur.*
84 *Stipulatio facta de certa nummorum specie, vel eius vera valuta. qualiter sit facienda solutio.*
85 *Debitor an possit soluere in moneta minuta.*
87 *Stilus Senatus super qualitate solutionis comprobatur.*

CONTIGIT sæpissimè dubitari, ac disputari inter debitores, & creditores super solutione Augmenti Monetarum, quando à tépore obligationis vsque ad tempus restitutionis, pecuniæ pretium mutatur, an illud debeatur, & quando, ac quomodo soluen-

1 dum sit; & quæstionem istam antiquam, † & vtilem dicit *Alberic. in l. cum quid num. 12. si cert. petat.* Nos verò etiam iucundã hac materiam dicere possumus cum auri, & argenti nomen auribus omnium optimè sonet, & hæc metalla suo splendore, ac tinnitu oculos, & aures dulcedine impleant, cordaque hominum mirificè lætificare soleant, vnde non sine ratione ab Horatio pecunia omnium rerum regina vocatur:

Et genus, & formam Regina pecunia donat,

Et bene nummatum decorat suadela venusque.

multaque in hanc rem ponit. *Io. Aquila. de moneta potesta. cap. 6*, & hanc tractationem Iocundam ob id vocat ingeniosissimus *Ioan. Gutierez. practic. quæstionum, lib. 2. c. 179.* Ideo de hac vtili, & iocunda materia hisce temporib. frequentissima aliqua scribere decreui.

Pro introductione autem huius disputationis operæ pretium esset de metallis ipsis ad pecuniam aptis, de illorum inuicem proportione, de monetæ inuentoribus, de fabricatoribus, de valore auri, & argenti, de modo fabricationis, de anti-
2 quo numismatum pretio, & potestate aliquid præfari. † Sed cum in hoc themate copiosissimos commentarios, ac iusta volumina conscripserint *Budæus, ac Georgius Agricola*, atque prompta sint apud omnes loca in *Plinio lib. 33. natur. histor. Alexand. ab Alex. gen. dier. lib. 4. c. 24. Iustinian. lib. 11. C. tit. de monetar. & de veter. numism. potest.* ad quem vltimum titulum doctissimè scripsit *Didac. Couarruuias*; nonnullaque satis accuratè notauerint *Vopisc. in Aureliano Rodigin. lect. antiq. lib. 8. cap. 11. & lib. 10. cap. 2. Cardan. de rerum varieta. lib. 4. Polidor. Vergil. de rerum inuentor. lib. 2. cap. 20.* De veterum nummorum æstimatione, & eorumdem cum nouis collatione pulchrum libellum ediderit *Bilibaldus Pircheimirus Nurembergensis.* Et plura ad rem nostram luculenter, & doctè *Petr. Gregor. lib. 36. syntagmat. vniuers. c. 2.* & de forma fabricationis, ac modo nostris temporibus vsitato pulchre tractauerit *Garzonius vir in omni scientiarum genere non mediocriter versatus, ac multæ lectionis in libro Italicè conscripto, Piazza vniuer-*

vniuersale, cap. 142. Ad ea tantum, quæ circa huius augmenti solutionem, atque æstimationem versantur, quæstionem nostram reducere conabimur, & cum de forensibus solum quæstionibus, magisque practicis tractandum sit, ea quæ in hoc negotio frequentius occurrere solent, atque à iuris professoribus sparsim fuerunt proposita, hoc vno in capite analiticè perstringam, vt in posterum iudex, & vir bonus, (cui nostros hosce labores dicamus) quid in contingenti disputatione deliberare tutius valeat, optime cognoscat. Et quamuis (*vt dicit Cagnol. in l. cum quid. num. 89.* hæc disputatio non multum agitetur in locis, in quibus cuduntur bonæ monetæ, est tamen ordinaria, atque in patria nostra propter vicinarum monetarũ deprauationem frequentissima, & in Senatu Pedemontano sæpius agitata, vt apparet ex *Decisionibus Colendissimi Patris. 174. & 214.* vbi etiam nos aliqua subiecimus in additionibus, & ad locum istum studiosum lectorem remisimus. Nec non ex his, quæ per 50. casus nouissimè scripsit D. olim Collega, & Senator doctissimus *Antonius Sola in suo tractá. de Monetis.* Vt autem ordinatè procedamus, quoniam materia ista satis confusè à nostris fuit pertractata, & multas etiam quæstiones pulcherrimo ordine, & subtiliter damnatus ille Parisiensis per multas quæstiones examinauit, & plures declarationes fecit *Bruntis in tractat. de Augmen. mon.* Ponam aliquot conclusiones, inde casus distinguemus, in quibus augmentum illud deberi, vel non deberi iudicandum est. Et post terga bonorum messorum spicas, vt dici solet, colligendo, Diuidam tractatũ in duas † partes in quarum prima per 15. conclusiones generalia fundamenta pro Theorica continentes proponam, & 3
cõfirmabo. In secunda casus particulares in praxi frequentiores examinabo, vt rem ad practicam reducamus. Est autem vt à Definitione exordiamur, Augmentum monetę, *Accessio* † 4
quædam intrinsecus, atque extrinsecus pecuniæ accedens, ex qua pretium ab initio materiæ præfixum mutationem recipere solet, cuius definitionis singula capita sequentes conclusiones cõfirmabunt.

5 Prima est conclusio Monetæ † vsum admodum necessarium esse, & ad hominum commertia aptissimum, & ob faciliorem negotiationem introductum. *l. 1. D. de contrah. empt.* Ex qua lege tria ad monetæ essentiam requiri colligimus, quæ augmento, vel diminutioni monetarum conferunt, & quæ pulchrè explicat *Gregor. d. cap. 2. lib 36 syntagma.* Primo, vt sit perfecta in materia. Secundo, vt sit iusti ponderis ex quo pondere regulatur valor & æstimatio. Tertio, vt formam contineat ex qua dignoscatur cuius Principis illa sit moneta. De materiæ electione sunt illa verba. *Electa materia est*, & ibi *Non tam ex substantia præbet, quam ex quantitate*; vbi aliqui legunt *qualitate*, sed a communi lectione, quæ omnium codicum fide probatur, & præsertim Florentina, nō est recedendum, vt monet etiam *Pinell. in prima par. Rubr. C. de rescindend. vendit. num. 7.* Et quod de quātitate dicitur nō eò referendū est vt de qualitate materiæ, sed quātitate, ex qua iustū pōdus pficitur descēdat æstimatio, ita vt non ex sola qualitate, & substantia (*vt post gloss. & Fulgos. voluit. Pinell.*) sed ex quantitate metalli pecunia æstimetur, cū in substantia materiæ vis non consistat, vt variis exemplis optime, & disertè ostendit *Ann. Robertus Doctor Parisiensis rer. iudicatar. lib. 1. quæst. vltima*, & ideo ad pondus verba illa quantitatem desiderantia conueniunt, sicuti priora, ad materiam, & qualitatem referuntur, debent enim esse correspectiua pon-
6 dus † & materia, ita vt tantum sit pondus in numismate quātum in materia, & ita cuilibet numismati præfinita sit materia metalli, ex qua massa conflatur, vt certum pondus eiusdem materiei eorum singulo statuatur, quorum alterum si vitietur, aut mutetur desinat vera nummi æstimatio. De forma sunt illa verba, eaque *materia forma publica percussa*; & sine ista forma
7 † nulla esset pecunia. *l. 1. C. de veter. numism. potest. lib. 11. & ibi Luc. de Penna in Rubr. num. 3. Decian. lib. 7 practic. crimin. cap. 23. nu. 9. & 17. Alc. cons. 461. n. 4.* sub hac etenim forma, seu charactere insignis Regiæ Maiestatis splendor elucet, vndè legimus *apud Tacitum lib. 2. historiarum* Vespasianum Imperatorem salutatū

hac

hac in re primam curam adhibuiſſe vt Antiochiæ aurum, & argentum impreſſa ipſius imagine ſignaretur. Sic de Antonino, Galieno, Octauiano, Iuliano, & aliis Imperatoribus Romanorum traditur magna cum ſolemnitate pecunias ſignaſſe, ex qua integritatem illius monetæ deſignari refert *Caſſiodor. lib. 7. variar. in formula monetarum*, cuius hæc verba ſunt: *omnino monetæ debet integritas quæri, vbi & vultus noſter imprimitur, & generalis vtilitas inuenitur. Quidnam erit tutum, ſi in noſtra peccetur effigie?* In nummo verò non ſola effigies Principis imprimi ſolet, ſed & ab altera parte, vel inſignia, vel ſtemmata gentilitia, vel emblemata antiquorum ſeruato more figurantur, pro cuiuslibet Principis, vel cudere facientis arbitrio. Ideo Principes, ac omnes hi quibus, vel ob ſupremam eorum poteſtatem, vel ob conceſſam illis facultatem ius cudẽdi datum eſt, hoc maximè curare, vt eorum monetarii optimam monetam fabricari faciant, quæ & perfectæ materiæ, & iuſti ponderis ſit, grauiterque in illos animaduertere debent, qui monetas corrumpunt, tondent atque mutant, quos grauiſſimis pœnis leges mulctarunt. *toto tit. Cod. de falſ.* Tribus autem modis poteſt moneta vitiari, vel † mutando formam, vel alte- 8
rando pondus, vel materiam falſificando, vt *per Bald. conſ. 376. lib. 3. Gabriel. Biel. de moneta pot. in 2. notabili.* Et non ſine conſciẽtiæ ſcrupulo ab iiſdem principibus hæc alterari poſſent *cap. quanto de iureiur. vbi glo. & alii notant, & illum tex. ad hoc ſingularẽ ibi dicit Bald.* & qui monetam falſificat contrauenit nomini, quia moneta dicitur à moneo, quia monet in eo metallo ſignato nullam eſſe fraudem, nec in pondere, vt dicit eleganter *Gulielm. Orem. in ſuo tracta. de moneta. Io. Aquila in eod. tracta. c. 3.* Inter vitiantes autem † grauius puniuntur, qui aurum quã 9
qui argentum, qui argentum quam qui æs vitiant. *Marſil. conſ. 71. num. 18. Barbat. conſ. 51. col. 5. lib. 3. Cumar. conſ. 139. Cepol. conſ. crim. 77. num. 7. Decian. d. cap. 25. num. 11.* qui in moneta pondus, & valorem certum maximè neceſſarium eſſe oſtendit, neque mirum, quia ex qualitate monetæ pretia rerum æſtimantur, *vt*

dicit P. Gregor. lib. 25 ſyntagm. cap. 14. num. 2 nec non diuerſa pœna afficiuntur, qui monetam proprii Principis ab iis qui externam vitiant. Hinc ſolent Principes noſtri hac in re vigilantiſſimi, cudi facere bonas monetas, & exteras prohibere, quando illæ contaminatæ ex nimia mixtione, ſeu temperatura, atque ærosa materia reperiuntur: Et quamuis multi eius
10 fuerint opinionis, quod ligæ † impoſitio neceſſaria ſit propter expenſas fabricationis, idque iuſta conſcientia fieri poſſe Canoniſtæ tradant *in d. c. quanto, & hāc eſſe communem opinionem dicat Gabriel. Biel. de monet. pot. nota. 2.* Mihi tamen res iſta periculoſa videtur, & fui ſemper illius ſententiæ, quod magis ex puro ære quam ex argento, & auro hoc modo contaminato moneta cuderetur, ex hoc enim & iſtæ Augmenti, ac diminutionis controuerſiæ remouerentur, nec tam facilis via falſificandi monetas introduceretur: Quinimò ſi ex puro auro, & argento pecunia fieret vbique terrarum, & apud omnes Principes illa reciperetur, & hominum commertia ob ſolam, & vnicam aurei, vel argentei nummi æſtimationem cōmodiora eſſent, legiſque mens, & intentio ſeruaretur, quæ hac de cauſa pecuniæ vſum, vt diximus, introduxit, Nam propter iſtā ligam, quæ eiuſdem ponderis, & nominis monetis, à diuerſi dominii Principibus, vt plurimum, plus vel minus commiſcetur, ſequitur variatio æſtimationis ipſius nummi, & quæſtio augmenti, ac diminutionis tempore ſolutionis à creditorib. vel debitoribus mouetur: Quo fit vt in locis in quibus ex puro argento, & auro pecunia fabricatur pretium monetæ impoſitum per multa tempora ſemper firmum maneat, nec variationis cauſa contingat, ſed quia multi hodie Principes ſunt qui ius cudendi habent, & qui temperaturam illam imponere faciunt ad libitum, pretium auri, & argenti expendibilis variatur, & hoc experientia ipſa rerum magiſtra docet: Quinimò ex puro argento, & auro fabricatæ monetæ non ad rerum ſolam emptionem aptæ ſunt, ſed ad vſum illius metalli, ita vt ſæpius pecunia ipſa in prætioſas ſuppellectiles argenti, & auri, &

ri, & in vasa mutetur quibus Principes viri, ac diuites hodiernis temporibus vti solent. Et huius sententiæ fuit vir doctissimus *Georgius Agricola lib. 2. de re metallica pag. mihi 292.* qui huius rei plures rationes adfert, & illorum falsam opinionem demonstrat, qui dixerunt sine liga, vel temperatura monetam fabricari non posse, & hoc similiter voluit *Brun. de monet. art. 1. num. 11.* Nec mirum videri debet quod dixi melius † esse ex 11
puro ære, quam ex contaminato metallo monetam cudere cum & antiqui Romani solo ære confectam expenderent, vnde æs pecuniam dicebant, atque delicta ære mulctabant, & ob solam argenti, & auri penuriam ærosæ monetæ vsus à fabricatoribus fuit introductus cum auro, & argento temperaturam adnecterent, & ærosę pecunia dicta est quando nimis æris cũ argento commiscetur, ex quo pecunia deterior fit, vt inquit *I.C. in l. creditor. D. de solut.* sic intelligendo græcum † verbum 12
ἔρανος ibi positum non pro collecta & dono, vt regulariter interpretatur, sed pro ære contaminata pecunia, & in pandectis Florentinis non ἔρανος, sed ærosa legitur, & hanc mixturam merito falsam effusionem vocat Imperator *in l. 2. C. de fals. mon.* & illa separato argento ab ære purgari solet, vt legitur *in Cod. Theodosiano lib. 9. tit. 21. lib. 6.* Et propterea cum propter monetarum contaminationem, ac variationem, quæ sequitur in pondere & materia, æstimatio pecuniæ ab initio præfixa variari soleat, per edicta, & statuta, solet illa pecunia reprobari, quamuis in casum necessitatis pecuniam etiam stanno, plumbo, & corio fabricatam fuisse legamus, vt nouiter colligit *P. Gregor. lib. 3. de republ. cap. 6. num. 23. & seqq. Decian. lib. 2. criminal. cap. 23. num. 13. & 14.* De vera autem proportione temperaturæ ponit *Agricola. d. lib. 2. pag. 298.*

Impressio autem † ex forma publica ideo inuenta fuit ne 13
monetæ valor in materia contaminaretur, & vt vna ab altera in suo genere dignoscatur, tàm ratione prouinciæ, quam ratione valoris, Item vt Principum imago, aut figura nummo impressa reuerentia quadam improbos homines ab eiusdemq;

adul-

adulteratione deterreat, *vt dixi supra num. 7.* vnde illi vti falsificatores puniuntur, qui alterius, vel proprii Principis cuneū imitantes aliam monetam cudunt, nec illam pœnam euitare deberent reguli quidam, qui iure cudēdi per inuestituram acquisito abutentes, aliorum Principum imaginem, aut caracterem imprimi faciunt, indeque falsas, & reprobas monetas fabricant, & expendunt, & illas in territorio illorum Principum quorum monetas imitari voluerunt introducunt, nā isti ratione huius delicti possent ab eodem Principe in cuius dominio similem pecuniam deferunt puniri, prout vidimus à Republica Veneta mulctatos, & maximis taleis impositis correctos aliquos, qui talia perpetrare sunt ausi, nec isti etiam ab eisdem Principibus, qui in eos iurisdictionem habent essēt tolerandi, vt suo loco latius demonstrabitur. Denique id efficit imago illa, vt facilius credant subditi, vel exteri expendentes in ea materia sic impressa realem substantiam, & non adulterinam contineri, & iustum pondus inesse, sine alio labore lancis, aut trutinæ. Hæc autem impressio tanti roboris est; & potentiæ, vt illa moneta † sic impressa non possit per creditorem recusari, imo talis recusatio capitaliter plectitur. *l. 1. & fin. C. de vet. numisma. potesta. lib. 11. Afflict. in tit. quæ sint regal. super verbo monetæ num. 8. Decian. lib. 7. pract. crimin. cap. 28. num. 8.* non tamen cogeretur creditor inuitus alterius Principis monetam capere licet vsualem, præsertim si semel fuerit bannita. *Martin. Lauden. de mon. numero tertio,* reprobus enim denarius non est denarius, vt late *per Tiraquell. de retract. lignagier. §. primo. gl. 20. num. 11.* & in dubio nominata moneta intelligitur de vsuali, & expendibili, *vt per eundem num. 14.* Et quamuis Angel. *in l. fin. C. de vet. num. potesta.* voluerit creditorem posse cogi ad capiendam monetam alterius Principis, quando illa est vsualis in loco, ego tamen tenerem contrarium, & si contingeret casus iudicarem contra debitorem, nisi difficile esset habere monetam sui Principi auream, vel argenteam, & illa extera esset æque bona, ac expendibilis, nam tunc videretur respui

magis

magis per quãdam æmulationem, quam pro vtilitate credi-
toris, & ad malũ animum creditoris non eſſet per bonum iudi-
cem reſpiciendum. Iſtius verò formę † mutatio ſoli conuenit 15
Principi, qui monetam cudere fecit, dummodo populus per
eam mutationem non decipiatur, vt ſi blanchi forma mutata,
vellet Princeps floreni poſita figura Album pro floreno ex-
pendi, id enim non liceret, niſi ex vrgenti neceſſitate, *vt dicam
concluſ. 4.* Aliis verò mutatio prohibita eſt ſub pœna falſi, vndè
improbanda, ac deteſtanda quorundam aſtutia, qui ſuperio-
ribus annis monetæ trium ſolidorum Sabaudiæ characterem
mutantes, & in monetam Regis Gallorum ſex ſolidos valen-
tem transformantes, illam monetam quæſtoribus ſubmini-
ſtrabant, vt ſtipendia militibus tale non ſuſpicantibus eroga-
rent, quam ob cauſam multi furca ſuſpenſi, & ob ſimilem ca-
ſum Veronæ nobilis cuiuſdã domus funditus euerſa fuit au-
ctore ſimilis ſceleris mortis damnato.

Secunda concluſio eſt: Monetæ † augmentum vel dimi- 16
nutionem à pretio, quòd ab initio pecuniæ impreſſæ datum
eſt regulari; & ideò ad verum, & iuſtum pecuniæ valorẽ ſem-
per recurrendum eſſe. Propterea in definitione noſtra dice-
bamus pretii ab initio præfixi adiectionem augmentum effi-
cere. Hoc autem pretium ab eo Principe, qui ius cudendi ha-
bet, imponi ſolet, & debet, nec ab aliis poſtea poterit alterari;
ſicuti ſolis hanc facultatem habentibus licet pretium mone-
tis tribuere, vnde multi hac ratione voluerunt characterem,
& publicam Principis authoritatem bonitatem nummi æſti-
mare, & conſtituere, non autem ipſam materiæ conſideratio-
nem, & illius effectus hanc poteſtatem in qualibet materia
eſſe, vt etiam corium, carta, ſtãnum, plumbum, & ſimilia cha-
ractere numiſmatis impreſſa, æſtimationem recipiant, & pu-
riorum numiſmatum loco expendãtur. Quo fit, vt aliqui di-
xerint pecuniam, quid incorporeum eſſe, & in imaginatione
ratione huius pretii conſiſtere, quorum opinio re ipſa falſiſ-
ſima eſt; Et in æſtimatione monetæ erit prius diligenter con-

ſideranda qualitas metalli, & quantitas, quæ in pecunia percuſſa ingreditur,&ipſo auro,& argento eſt in æſtimatione varietas,quia vnum altero purius reperitur,vnde vna moneta eiuſdem ponderis ſolet plus altera æſtimari propter qualitatẽ auri,vel argenti,ſic aurum,& argentum purum,& perfectum, aliud impurius reperitur, quòd dicitur Italicè *Oro, & argento basso*, non ex qualitate temperaturæ, quæ immiſcetur, ſed ex qualitate metalli, prout ex argenti vel auri fodinis eruitur,& aurum purum ſolet eſſe de caractis vigintiquatuor,& argentũ denariorum duodecim,aliud verò minus:de auro puro habe-
17 mus in iure noſtro † aurum coronarium quo aureæ coronæ conficiebantur. *l.vnica.Cod.de auro coronar.* de quo plura ſcribit *VVolfangus Lazius in comment. Reipubl. Rom.lib.2.cap.13.* qui in eo grauiter labitur dum aurum coronarium dicit genus eſſe tributi; Erat & aurum obrizatum *l.fin.C.de vet.num.pot.* & in æſtimatione à peritioribus monetariis id efficitur, vt iuxta debitam proportionem argentea moneta auream valeat, & aurea argenteæ correſpondeat, & æroſæ quæ argento,& ære commiſcentur debito modo mediam viam teneant,& propterea non videri debet inconueniens, vt vna per alteram æſtimetur, & vna ab altera, & augmentum, & decrementum recipi-
18 ant,ſic enim argenteam † monetam fuiſſe per aurum æſtimatam reperimus *in l. vnica. Cod. de argen.præt.lib.10.* vbi ſtatuitur, quòd pro ſingulis argenti libris quinque ſolidi auri reponantur in Theſauro. quo loci doctè ab *Antonio Auguſtino acutiſſimo viro lib. 2.Emendat.ca.9.* Accurſianus error notatur,qui verbum *quinos* pro decem interpretatur. Eſt enim hæc græca phraſis pro quinque, vt octonus pro octo legimus *in l.1.Cod.de metallar. lib.11.* & quinos pro quinque ponit Iulianus *in l.cum duo.20.D.de in diem addict.* aurũ etiam per argenteos ſolidos æſtimatur, vt tempore Alexandri Imperatoris, Seueri cognominati, qui (vt in illius vita hiſtorici referunt) monetas auri, & argenti reformauit, & ad verum pretium reduxit. factum legimus, cum libra auri ſolidis ſeptuaginta duobus argenti

fuerit

fuerit æstimata. *l. quotiescunque. C. de susceptoribus præpos. & arcar. lib. 10.* & in soluendo canone metallico, seu censu quatuordecim vnciæ balucæ pro singulis libris metalli soluebant. *l. 2. C. de metallar.* Et hodiè vna libra auri valet centum aureos, & vna vncia aurei valet paulo minus libra argenti, prout etiam suis temporibus valuisse testatur *Brun. de augmento in princ. nu. 7.* vbi plura de hac re Libram argenti Marcam dicunt monetarii, & *Bud. de Asse lib. 2. in 12.* vncias diuidit, vnciam in octo Drachmas, Drachmam in scrupulos, quos in aurea moneta grana appellamus: In vncia nostra sunt quatuor, & viginti denarii: De auri † vero, & argenti pretio plura *Agricola lib. primo, & 3 de re metallica. & Didac. cap. 1. de collat. veter. numis. post Plin. lib. 33. cap. 9. natural. histor. Alexan. ab Alex. gen. dier. lib. 4. cap. 24.* qui ex professo rem pertractant quam nobis attigisse sufficiat, prout materia nostri Augmenti monetalis, de qua disputamus desiderare videtur. Ex hoc enim pretio monetæ prudentes calculatores antiquarum monetarum valorem cum nouis comparantes, quid in re illa agendum erit tutius deliberabunt, & vt singularum monetarum valor certus sit multi Principes pretium pecuniæ in ipsa moneta inscribi curant, vt etiam ante nos aduertit *Decian. lib. 7. pract. crimin. cap. 23. num. 22.* In pretio † 20
autem monetæ expensam fabricationis connumerari debere communiter placuit, quæ tamen assertio mihi, vt aliis pluribus non placet cum illa expensa fieri debeat de publico. *Boer. decis. 327. num. 3.* & ideo malè meo iudicio. *Didac. dict. tracta. cap. 7. num. 2.* reprehendit illorum sententiam, qui voluerunt monetam à massa auri, & argenti æstimationem recipere, nam illorum opinio intelligenda est, vt pro rata, & iuxta debitā proportionem monetæ æstimentur, non pro tota massa auri, vel argenti; prout bene I.C. declarauit *in dict. l. 1. D. de contrah. empt.* & colligitur ex verbis supra in proxima antecedenti conclusione notatis. & si expensa fabricationis includeretur, vera nunquam monetæ æstimatio fieret.

Cæterum Priscis Romanorum temporibus vniformem in

21 pondere, & substantia monetam fuisse † reperimus, atque ideo inuariabilem, & immutabilem, nec de hac variatione ob id iuris auctoris circa augmentum, & diminutionem loquuti sunt, cum Romani totius ferè mundi dominatores vnica vterentur monetæ specie iusto pondere, & recta materia, suaque forma existens, quæ tamen forma mutato Imperio post Augustũ Cæsarẽ mutari cæpit. Sed hodie diuersimodè æstimã tur monetæ, & ferè vbique, & in Italia præsertim, vniuscuiusq; Principis moneta, siue argentea, siue aurea expenditur; Et v-
22 suales † sunt Duplæ quarũ varia æstimatio est, aliæ enim sunt duorum aliæ quatuor aureorum, aliæ pluris, vsque ad octo decem, & viginti, inter illas plus valent duplæ antiquæ Aragonenses, quæ vulgo dicuntur duorum capitum, quæ fuerunt impressæ tempore Regum Ferdinandi, & Isabellæ; secundum locum tenet dupla Angliæ, quæ noblerosa dicitur, tertium Hyspaniæ, vltimum vero illa Italiæ: Item aurei nummi, quorum multæ sunt species; sunt enim ducati inter quos Veneti hodie expenduntur, & Zechini vocantur, sunt & ducati Vngarici, Itali, & Sabaudi, qui sunt in pretio, & valore æquales, vt etiam Turcici: sunt & aurei Franciæ, qui dicuntur Solis, Hyspaniæ, qui dicuntur Pistoletti, & prout aliorum Principũ moneta aurea istis in qualitate auri vicina est, ita & illorũ pretium regulatur, vnde Ienuenses, qui Hyspano in bonitate auri, (vti ex dupla Hyspaniæ fabricati) comparantur, eodem ferè pretio æstimantur, sunt etiam aurei Italiæ, qui inter aureos purioris auri nominantur, & vulgo dicuntur de quinq; stampis; De duplarum valore, & pretio atque aureorum Italiæ, & Solis primo Ioannes Neuizanus Astensis; indè doctissimus olim collega noster Antonius Sola verba fecerunt; Sed hodie creuit, & indies crescit monetarum valor, tam in patria nostra, quam in vicinis regionibus, & de causis infra dicemus; Dupla Hyspaniæ communiter æstimatur florenis triginta nostræ monetæ Sabaudiæ, dum hæc scribo, Italiæ fl. 29. Ducatus Venetus quorum multi expenduntur, florenis decem

& se-

& septem, grossis tribus Ducatus Vngaricus, Germanus, Aragonensis, Sabaudiæ, & Italus, cum Turcho fl. sexdecim; Aureus Solis ff quindecim, & semisse. Italiæ ff. 14. cum semisse, Hyspaniæ ff. 14 cum dodrante, & ita variatur pretium, vt nõ obstantibus quibuscunq; edictis indies crescat valor, & per abusum mercatorum forensium, qui omni auro nos spoliare solent, emitur dupla & aureus grossis tribus, & sex vltra communem valorem, & iuxta hunc abusum postea communis æstimatio fit, vnde cum maximo commertiorum damno, & incommodo nihil certi hodiè circa istum valorem possumus deliberare. & hinc oriuntur lites super augmento, quæ maxima cum difficultate terminantur, & adeo creuit abusus, vt pretio rei concordato sit super monetæ pretio iterum inter contrahentes conueniendum.

Quo verò ad monetas † argenteas, omittendo aliorum 23 Principum pecunias, & loquendo de moneta hic vsitata multæ similiter monetæ expenduntur inter quas quædam sunt essentiales, & quædam sunt fantasticæ, & imaginariæ, & imaginariæ ab antiquo vsu nomen receperunt, essentiales sunt Ducatoni, Testones, Libræ, Crosoni, Talari: Imaginariæ, sunt floreni, quorum duo sunt species magni ponderis, & parui; florenorum magni ponderis vsus erat antiquus in patria ista, vt ex instrumentis antiquis constat, & pretium currebat iuxta valorem aurei Italiæ, parui verò ponderis vsus frequentior fuit, & ideò si in antiquis instrumentis nomen florenorum sit scriptus, intelligetur de florenis parui ponderis valoris grossorum duodecim, at si de floreno maioris põderis fiet mẽtio, calculatio illius erit facienda ad valorem aurei nummi, prout vidi declaratum per Illustrissimam Cameram Sabaudiæ in solutione censuum vasallis, seu Principi debitorum, & hoc casu operatur præscriptio in qualitate solutionis de vno floreno ad alterum, vt per *Surd. consil. 220. num. 18. lib. 2.* & ex ista imaginaria moneta aliarum monetarum pretium calculatur, & nõ solum duplæ, & aurei, *vt supra dixi*, sed etiam scuta quædam,

quæ monetæ dicuntur vulgo conficiuntur etiam in Idea, & imaginariæ, & chimericæ vnde nominantur in contractibus, aurei de ff. octo, de ff. 9. de ff. 10. & huiusmodi, qui autem nullo modo reperiuntur, sicut nec ipsi floreni: & istorum etiam florenorum diuersus est valor inter Sabaudos, Nitienses, & Pe-
24 demontanos. Habuit autem floreni † nomen initium à Ciuitate Florentiæ, ob florem in ea moneta impressum, vt testatur *Christophorus Landinus in suis glossis ad Italicum poema Dantis, ac etiam refert Plot. in addit. ad cons. Martini Lauden. cons. 52.* prout & multæ monetæ ab imagine impressa nomen receperunt, vt çaroli, cabalotti, duplæ rosæ, & duorum capitum, aurei solis, Philippi, Iulii, Pauli, & similes, Sic etiam Mediolani, & alibi (libra) Imaginaria moneta est, & valor incertus, & in antiquis documentis nominantur libræ Turonenses, & libræ Astenses, communiter autem libra 20. solidis æstimatur, & si essentialiter reperiretur valeret solidos 27. Sabaudiæ, & quamuis libræ argēteæ, prout etiam floreni, aliquando fuerint impressæ nunc amplius non reperiuntur, & tamen omne commertium super istis libris, & florenis regulatur.

Sicque in multis prouinciis longo vsu fuit à campsoribus, & mercatoribus introductum, quod pretia rerum vno monetarum genere æstimentur, quod imaginarium est; alio autem solutiones fiant quod reale dici potest: Huius rei hæc est ratio, quia imaginaria moneta certior habebatur, quam realis, & sicuti essentialis veraque moneta plerunque mutationem, ac variationem in sua æstimatione ab initio cōstituta recipit, ita hæc imaginaria inuariabilis, & immutabilis est, cum enim ab exteris, vt plurimum pecunia introducatur alii vnius, alii alterius Principis causa numismata important, & propterea difficile solutiones à debitoribus fieri queunt, nisi peregrina pecunia, quæ non vnius etiam generis esse potest, ideò necesse fuit certum monetæ genus adinuenire quo contractus regulentur, Venetiis sunt grossi, & piccioli Romæ habentur Iulii, & baiochi. In Gallia nominantur Franchi, & solidi. In Hyspana

ſpania Reales, & ſic de aliis. Sed particularis auaritia, & auri fames, vel aliis nocendi ſtudium, vel frigeſcens charitas huic publicæ commoditati multifariam obſtitit & innumera mala excogitauit, ac diſſeminauit. nt qua numiſmata, quæ vero valori auri, & argenti proportionata fuerant nouis cuſis alterando, aut alio modo in materia vel pondere, vt ſupra dictum fuit, vitiando, quare qui ſolutionem aliquam extraneis, aut in alieno dominio facere volunt, & ob id exteras, aut alias monetas puri auri, vel argenti extrahere cupiunt, coguntur illas maiori indigenariæ pecuniæ quantitate comparare, exempli gratia ſi quis congregare modo vellet duplarum Hyſpaniæ quantitatem, vt iis in ſuo negotio, vel ſolutione vtatur neceſſe illi erit florenos triginta, & ſemiſſem pro ſingula dupla perſoluere cum paucis ab hinc menſibus pro florenis 20. aut 29. eandem habuiſſet. qui Ducatonos vel Sabaudiæ, vel alterius Principis quærit florenos 12. pro ſingulo perſoluet, cum nuper florenis vndecim, cum dimidio eius valori ſatisfeciſſet, Ex iis autem ærosis monetis tria damna negotiatori extrahere cupienti ſequuntur; primum eſt metalli vitiatio ex nimia æris mixtione, vnde in aliis prouintiis minimè moneta illa expendi poteſt, niſi cum magna iactura eam minummulariis ad fundendum deferendo, qui non pluris æſtimant, quam puri argenti, inde igne extracti ratio poſtulet; ſecundo eſt eiuſdem pecuniæ ad portandum præſertim longo itinere grauitas, qꝫ enim pondus auri, vel argenti ipſe deferre poſſem, eiuſdem valorem vitiatæ pecuniæ vix iumento conducam. Tertium eſt numerationis, & aſſeruationis incommodum, mille enim duplis auri ſacculus ſufficiet, monetam verò earum valori reſpondentem capſa difficile capiet. Huic malo aliqui occurriſſe putarunt, tàm grandia, quàm minima, & popularia numiſmata puro argento cudentes, quòd nunc etiam alicubi obſeruatur, at experientia docuit: & plebem in minutis impenſis aliquando neceſſitate paruæ monetæ vrgeri, & ob paruitatē nummorum tractu temporis multum argenti publico deperire;

rire;alii maiores nu mos aureos,& argenteos ediderũt paruos autem, & populares ex puro ære conflant, vt Hyspania & Neapolis consueuerunt, sed numerationi id valde est incommodum:

Ideo ego consulerem iuxta superius iam dicta, vt Principes pretiosiora numismata ex puro auro, & argento cudi facerẽt, viliora verò, ex argento ære mixto, ea tamen quantitate limitata, vt suis subditis vix satis esset pro minutiis comparandis, & pretiosioribus permutandis, atque alias monetas ærosas continuo, & grauissimis pœnis prohiberent, & exteras ad verum valorem reducentes non vltra pretium ab eis taxatũ expendi permitterent. Nec non ad tollendas omnis simplegades & harum controuersiarum difficultates contrahentibus etiam consulendum est, vt in suis instrumentis non vtantur denominatione huius Imaginariæ monetæ, sed reducant
25 † pretia ad aurum, vel monetam argenteam expendibilem, & sibi etiam pro restitutione illa cautela prouideant, vt moneta restituatur in eadem materia, valore, pondere, & cursu vt dicit *Anto. de Butr. in c. quanto num. 10. in fin. de iureiur. & Hostien. ac alii ibi*, atque ita per cautos homines futura respicientes fieri consuetum tradit *Bald. in cons. 213. lib. 5. Io. Aquila. de moneta potesta. cap. 3. in fin.* Et in Gallia optima Henrici IV, constitutione cautum est, vt nulli contractus fiant ad monetam Imaginariam, vt erat libra Turonensis, solidi Viennenses, & aliæ, sed omnes stipulationes de moneta currenti fiant, & ad aureos, medios aureos, & quartum aurei. Nisi dicamus, & imaginariæ monetæ vsum ꝓficuũ esse, quia inuariabilẽ monetã designat ad tollendas augmẽti, & diminutionis cõtrouersias, & ea quæ antiquã formam habuerunt non sunt mutanda. *l. minime de legibus.* Alias monetarum species notant *Neuizan. & Brun.* quæ conferunt ad minutam monetam, vt erant illi antiqui solidi Viennenses, denarii Turonenses, seisini, denarii Secusienses, solidi fortes, grossi, hodie nostri Principis minutas monetas habemus, quæ vocantur Albi, valoris grossorum septem, caballotti

ballotti propter effigiem equi, valoris grossorum trium, solidi, siue caroli valoris quartorum septem, grossi valoris quartorum quatuor, & quarti sic nuncupati, quia vnus eorum valet quartam partem grossi, & ad istorum exemplum vicini suas fabricant monetas importantque, & introducunt in patria ista, magno cum fœnore, & maximo cum damno subditorum quia sunt deteriores nostris, & iidem bonas inde monetas extrahunt illaque introductio prauarum monetarum grossioris pecuniæ valorem mutat, & augmentum causat, vt latius infra subiiciam.

Tertia sequitur conclusio. Augmentum, † ac diminutioné 26
monetarum ex alteratione, ac variatione valoris earundem descendere, quæ variatio non ex soli auri, argentique penuria, sed ex aliis prouenit causis, de quibus aliquid nobis dicendum est. Illud in primis præsupponendo, monetæ variationé vniuersam, seu alterationem duabus necessariò de causis cõtingere quarum altera incrementum, altera decrementum appellatur; Incrementum illud est cum res vltra consuetum augetur, & aliquid qualitati, vel quantitati additur, vel *vt ait Cicero in Verrem.* cum plus res efficitur, quam esse consueuit, Ideo Tribonianus Incrementum modo latens modo patens appellauit cum quid per alluuionem vltra consuetum prædii qualitati adiicitur. *§ præterea. & § seq. Instit. de rer. diuis.* Et in iure nostro Ius accrescendi nominatur. *l. vnica. §. pro secundo. Cod. de cad. toll* & hoc est quod vulgo augmentum dicitur. & nos accessionem pretii in definitione nostra diximus. Decrementũ contra illud est, cum quid pristinæ quantitati deducitur, vel diminuitur. Hinc Cicero lucrũ crescere, & decrescere, & interpretes frequẽter decremẽtũ dicunt q; prædiis detrahitur à flumine ex *l. 1. C. de iur. emph.* Et vtrunq; in moneta contingit, seu in illius valore cum post (publica authoritate) constitutã æstimationem pretium augetur, vel minuitur. Et quamuis *Ant. de Butr. Ancharan. Bartol. in locis infra citandis* multas referant variationis causas, & late ponat *Lauden. de monet. num. 12. & seqq.*

& seqq. Imol. in cap. quanto num. 16. de iureiuran. & quatuor mutationis causas referat *Gabriel. Biel. de monet. pot. 3. notab.* Ego tres tantum considerãdas propono. Prima est quando pretio monetis præfixo, tam auri, quam argenti iuxta proportionabilem quantitatem, aurum, vel argentum propter alterius penuriã crescit in pretio, ita vt libra auri, vel marcha argenti plus sint in æstimo respectiuo quã erant antea tempore fabricationis, vt quæ iam dudum proportio erat argenti puri ad aurum purum, nempè vndecim ad vnum, nunc mutata sit, & aucta ad duodecim, & trientem, quod euenisse creditur, vel ob multiplicatum ab Indis argentum in eo proportionis augmento, vel ob consumptum aurum in suppellectilibus, indumentis, & aliis ornatibus à nimio luxu inductis, ex hoc enim augmento crescit etiam valor monetæ, qui à massa auri, vel argenti regulari solet, & hac consideratione inspecta posset etiam pretium minui, prout ex magna auri argentique copia metalli pretium diminutum fuit, quod legimus contigisse Iulii Cæsaris temporibus apud Romanos, cum ille deuictis Galliis maximam auri copiam Romæ attulisset, vt Sueton. & alii referunt, & apud Indos vbi magna copia auri est non multum æstimatur, & omne rarum pretiosum; idque vidisse suis temporibus testatur *Crau. in cons. 876. sub. num. 5.* & hoc casu licet non mutetur bonitas, & pondus nummi, nec illius forma, tamen augmentum in valore continget ex quadam extrinseca mutatione, quæ valorem, & æstimationem respicit; & tunc vt dicit *Abb. in c. quanto. de iureiur.* variatur moneta respectu cursus illius, & hæc variatio raro contingit, cum circa qualitatem, siue intrinsecam bonitatem versetur, vt ex *Plin. lib. 33 c. 3. & Salu-*
27 *stio in Catilina* legitur. Secunda causa † variationis est quando pecunia minuta per quam grossior æstimatur, diminuta est in pondere, vel facta deterior in liga, quod vltimum frequentius contigit ob præfectorum culpam, qui ordinario lucro non contenti, temperaturæ tantum argento commiscent, vt ea summa solidorum, quæ prius Marcam argenti puri conficiebat in

bat in massam reducta nunc septem drachmas non componat, & ita efficitur ærosa quandoque, vt æris valorem non excedat, & de ista moneta loquitur I. C. *in l creditor. alias Paulus. de solut,* & ex hoc solo augmentũ monetarũ oriri tradũt cõmuniter Doctores nostri, vt testãtur. *Crau. cons. 47. n. 6. & cons. 836. n. 1. Natt. cons. 37. n. 5. Menoch. cons. 49. n. 3. Grat. cons. 2. n 53. Boss. de monet. n. 3. vers. est et. aduertendũ. Sol: in antiqu. decr. tit. pact. n. 72. & in tract. de monet. cas. 7. num. 4.* qui dicit ita in dubio præsumi. & ob deteriorationem monetæ minutæ, grossioris valorem alterari docet *Io. de Plat. in l. 1. col. 1. vers. sed quæro. C. de vet. num. potesta. Gabriel. de solut. conclus. 1. num. 21. Purpurat. in l. cum quid. num. 169. & seq. de reb. cred.* Et hoc casu adueniente valoris ratio habenda erit quæ currebat tempore contractus iuxta ea quæ *in decima couclus.* posui. & monetæ † antiquæ solutio recusari poterit, quando habet quidem formam antiquam, sed in substãtia defectuosa reperitur, & ita accipiendum est, quod de ista mutatione scribit *Ias. in l. 2. num. 91. C. de iur. emphy. & quod dicit. Salic. in l. si quis argentum. Cod. de donat & post eum Brun. de augm. 2. præsuppos. num. 1. in fin. Afflict. decis. 194. num. 5.* Huius autem † variationis experimentum esse poterit capiendo Argenti tantam quantitatem, quæ constituat Ducatonum, & ex altera parte ponantur viginti albi solidorum, qui hodie constituere solent ducatonum, si illi solidi non facient tantam argenti massam, quanta est in ducatono dicetur moneta deteriorata, neque poterit de illa solutio fieri sub eo prætextu, quod antiquæ formam habeat, quia in nummo sola forma non requiritur, sed pondus, & substantia. *d. l. 1. de contrah. empt.* Tertia est causa variationis, quando † nimis ærosa moneta cuditur, vel aliunde importatur, tũc enim semper alteratur pretium perfectioris monetæ, & istam variationem dicemus creditori nociuam si solutio fiat in ea moneta, quia etsi quantitas ærosæ monetæ respondeat iustæ æstimationi aureæ, vel argenteæ, tamen ob fastidium numerationis, ob incommodum conseruationis, & ob impẽsam asportationis aliquod damnum cre-

28 29 30

ditori sequeretur, quia cogitur bonas monetas auri, & argenti maiori quantitate ærosæ comparare, quàm iusta æstimatio requirat, & sic valor variatur; vt autem euitetur ista alteratio
31 bonum est, vt parum minutæ ac ærosæ monetæ † fabricetur cum illa soleat fabricari pro cibariis minutatim soluendis, & pro supplemento grossioris monetæ nō ꝓ satisfaciēdo creditoribus, *vt dixi in additionibus ad Decis. D. mei 174.* & idem est, quando externæ monetæ deteriores introducuntur, prout exemplum videmus in patria ista ob introductas vicinas monetas Montisferrati; quorum ob causam creuit aureus, & aliæ monetæ argenteæ longè vltra verum valorem. Hanc autem
32 † variationem, & ampliorem æstimationem plerunque ab inuitis Principibus, & Magistratibus necessitas commertiorū, & infelicitas temporum extorquet, quibus concurrentibus recedi à ratione iuris communis quandoque solet, propter promiscui vsus vtilitatem quam subtiliter Paulus I.C. considerauit *in l. si quis mancipiis. 17. §. si impubes. D. de Instit. act.* Et abusus eo rē perduxit, vt pecunia cuius æstimatio debet esse certa, & inuariabilis, variabilis & incerta efficiatur, nulliusque mercis minus sit certa æstimatio quam pecuniæ, quæ perpetuam, & certam rationem habere deberet, cum illa res omnes æstimare soleat, & non ab aliis æstimari, vti rerum omnium mensura *l. nummis. D. de in lit. iur. l. si ita 42. D. de fideiussor.*

33 Quarta succedit hinc conclusio. Ad † cohibendam, & cohercendam hanc monetarum variationem Principum opus esse vigilantia qua pecuniæ valor in suo esse contineatur, & exterorum Principum nummi, nisi sint puri auri, & argenti prohibeantur, vel ad iustum precium, & valorem reducantur, nec alio remedio oportunius variationem illam cohiberi. Quare iure meritò rigorosis edictis reprimitur abusus valoris introductus paulatim contra iustam nummi æstimationem ab initio præfixam, quod fieri vt plurimum videmus in publicis mercatorum nundinis, cum exteri mercatores, vt bonas monetas auri, & argenti extrahant, illas maiori pretio comparant

parant

parant ærosas pro puris tradentes, neque curant perdere super moneta ærosa, vt bonam recipiant; & in patria ista id videmus ferè semper contingere in nundinis Astensis Ciuitatis, quæ fiunt de mense Martii, & Octobris. Sed aduertendum est ad huiusmodi edicta, vt fiant cum temperamento, & matura deliberatione, nec permittendum paulatim augeri valorem puræ monetæ ad notabilem excessus differentiam, vt in pristinæ valutationis legem reducatur], quia in hisce magnis, & repentinis mutationibus † monetarum legimus ali- 34
quid noui contigisse, vnde bellum Aureliani temporibus ciuile ortum a monetariis, quod ex Suidæ authoritate non ab aliis quam à monetarum præfectis prouenisse scribit *Adrian. Turneb. aduersar. lib. 18. cap. 17. &* apud Gallos hoc fuit peculiare, vt inter *Annales Gall. fol. mihi 16. par. 2. & refert Bud. lib. 3. de Asse*, & ob id *P. Belluga in specu. Princip. Rubr. 36. de mutat. mon. in fi.* monet consiliarios Principum ne consulant mutationẽ monetarum cum damno Principis; & hoc est quod voluit Pontifex *in d. c. quanto de iureiur.* Et propterea tradunt in hac materia Doctores nostri, quòd tribus modis per edictum variatur moneta. Primò reprobando in totum exteram monetã, quod optimè fit, quando non est iusti ponderis, vel est deterior, & ærosa, sed tunc vnum notandum censeo, quod si de moneta vicini Principis reprobanda agitur, tunc difficulter † edicto 35
obtemperari potest, propter promiscua subditorum cõmertia, & arbitror tutius esse, vt per Dominos Camerarios quorũ curæ, & diligentiæ ista relinquuntur primo externa moneta probetur, prout fieri solet, vel coticulo, vel fornace, vel Aqua qua metalla distinguuntur, & hoc facto habita relatione iusti valoris illius monetæ, authoritate Principis edictum promulgare faciant per quod illa moneta non reprobetur in totum, sed mandetur expendi pro iusto, & taxando valore grauissimas pœnas contrauentoribus indicendo, & Principum Gabellariis Thesaurariisq; iniungant ne alio modo recipiant, vel expendant, & cum hoc temperamento omnibus satisfactum

erit, vicinis nempè cum non in totum illorum moneta reprobetur ne commertia impediantur, subditis autem relinquendo liberam facultatem recipiendi, & hac mitiori via sine incommodo per indirectum deterior moneta à statu eiicietur, quia vicini forenses ne sint in damno non introducēt, & subditi vt lucrentur super ea statim receptam in eo dominio (vnde prouenit) cum vtilitate reportabunt; falsam verò, & omnino ærosam reprobare necesse est, atque ita factum in Turingia & Misena, refert Agricola, & apud Lusitanos, ita lege cautum fuisse ab illis regibus commemorat *Pinell. in rubr. C. de rescinden. vendit. par. 1. num. 8.* de qua constitutione meminit. *Ant. Gamma, in decis. Lusitana. 374.* & dum sub prælo essent scripta nostra fuerunt iussu Serenissimi Ducis publicata edicta, quæ cabalottos Montisferati, & taleros ad verum valorem reduxerunt quorum edictorum ratio à superioribus peti potest.

36 Secundo † modo Principes edicere solent reprobando propriam monetam, vel illam minuendo in valutatione, prout requirit æris in ea mixti detractio, de qua re an iusta sit tradunt communiter canonistæ *in d. cap. quanto, per quem tex.* nec etiam iuramentum in contrarium præstitum Princeps seruare teneretur. vt in specie ibi concludit *Ant. de Butr. nu. 11. & Innocent. Io. Andr. & Bellamer. Didac. de collat. vet. numisma. cap. 7. nu. 6. Alber. in Rubr. C. de vet. num. potesta. Lauden. de mon. num. 8. Brun. in princ. num. 4.* hoc tamen iustè facere possent si culpa præfecti monetæ, aut aliorum officialium deterior reperitur, vel si per vsum, & attrectationem continuam, ita deteriorata fuit solita moneta, & multo minus valeat, quam in exitu officinæ fuerit æstimata, prout Alexandri Seueri Imperatoris edicto reprobatas Heliogabali sui antecessoris monetas in pondere, & pretio variatas reperimus teste Lampridio in Seuero. Aliquādo verò nō minuit Princeps, sed auget pretiū ꝓpriæ monetę ꝓut tēpore suo sic factū fuisse testatur *Brun. in principio sui tracta. num. 3.* & legimus hoc fecisse Romanos tempore belli Punici,

Punici, & cum hac in re nullum sentiant damnum subditi licitè illos facere hoc posse crediderim, sed prouidendum erit pro forensium commertio. Tertio † fit edictum quo monetæ 37
ad verum, & iustum valorem reducuntur, tam forenses, quam propriæ, prout factum fuit de anno 1587. 23. Iunii, & videmus quotidie similia edicta fieri, & facta reiterari propter difficilem obseruantiam, & ista edicta sancta, & iusta sunt, nec de illis iuste populi conqueri possunt. Quo fit vt quamuis dura aliquibus † videretur lex Principis nostri sub illo anno 1587. 38
quatenus propriam monetam ad verum valorem taxauit præsertim ærosam, iusta magis dicenda sit, quia cum antiqua moneta in ipsius monetaria officina impressa fuisset vetustate peiorata, atque in substantia, & pondere imminuta per continuam attrectationem, licita fuit mutatio, ac taxatio, vt pulchrè notat *Gabriel. Biel. in tracta. de moneta. potesta. conclu. 2. num. 2.* sed, vt dicebamus, in eo debent oculatissimi esse Principes ne abusus culpa monetariorum, & campsorum irrepat, & tam vltra procedat, vt violenta prouisione opus sit ad rem in pristinum restituendam. De veterum Principum edictis hac in re apud historicos curiosus lector reperiet, nempè apud *Plin. lib. 33. cap. 3. Zonaram Tom. 3. pag. 162. & 237. Garsiam. in vita Federici. 2. Imperat. Vopiscum in Aureliano. Zosimum lib. 1. historiar.* De casibus autem propter edicta ista contingentibus circa augmentum dicemus infra.

Quinta cadit conclusio (quæ liquidationem, atque calculationem augmenti respicit,) quod in casu quo Augmentum deberi per iudicem declaratum est; ab expertis liquidatio illius facienda erit habita ratione ad pretium antiquæ, † & nouæ 39
monetæ, prout Senatus noster facere solitus est, & eodē iure vti Senatum Sabaudiæ testatur *Antonius Faber ingeniosissimus, & doctissimus Senator in suo Codice Fabriano lib. 8. tit. 29. Definit. 21.* Id autem fieri debet non reducta aurea, vel argentea moneta in massa, vt quidē sunt arbitrati, sed vt videamus ex arithmetica proportione quanta portio auri, & quanta argenti, quantaque

taque mixtionis in monetis antiquis inſit, & ex illis valor no-
uæ monetæ æſtimetur, ſi etenim in noua moneta eadem ſit
portio, quę erat in antiquis nullum poterit deſiderari augmẽ-
tum, ſed ſi variata ſit quantitas, ſeu metalli pondus in ſingulo
nummo tunc debebitur augmentum vnde ſi de anno *1540.*
quo florenus auri valebat florenos 5. parui ponderis quis mu-
tuo dederit centum aureos, licet hodie aurei nummi valeant
flo. *14.* ſi tamen in aureo nummo ſit eadem quantitas auri, &
idem pondus inſit, liberabitur debitor ſoluendo nummos au-
reos hodiè currentes, ſed ſi in alterius generis moneta vellet
debitor ſoluere, tenebitur ad augmentum de vno tempore ad
aliud contingens maiorem quantitatem florenorum parui
ponderis, ſeu alterius monetæ per quam florenus æſtimatur
ſoluendo, quia variatio in ærosa moneta contigit. Quinimo ſi
antiqui ſolidi, ſeu floreni extarent plus eſſent in æſtimatione
quam noui, quia ſunt minoris ponderis, & bonitatis, prout in
Hyſpania contigiſſe in illis Marauedítiis teſtatur *Didac. de*
collat. veter. numiſma. cap. 5. num. 1. in fin. & de hac proportione, &
modo calculandi pulchrè tractat *Nicolaus Tartaglia. par. prima*
ſuæ arithmet. lib 15. cap. 1. & in regula prima. Quocirca non erit re-
40 cipienda opinio *Rubei,* † qui *in conſ. 148.* voluit debitorem non
liberari ſolutione aurei eiuſdem ponderis, & formæ, quando
eadem auri bonitas reperitur, nam in praxi ſeruatur contrari-
um & hodie ſunt eiuſdem valoris, & hoc ſenſit *Sola in tracta. de*
mon. caſu 20. Ideo in calculatione experti debent plenam noti-
tiam habere veteris monetæ, & vtriuſque pondus expendere,
deinde ſi vtraque pura non fuerit, vtriuſque temperaturam,
ſeu ligam explorare, tum quod ad veterem pertinet diligen-
ter conſiderare, an vere illa vetus ſit, an ad veteris exemplar
facta, quod ſi verè vetus ſit, an mutilata, vel attrita, aut corro-
ſa, nam hæc omnia niſi quis diligenter aduerterit, plereque
cognita habuerit, nullius antiquæ monetæ pretium, nullius
rei nummariæ ſummam rectè poterit aperire, vt egregiè mo-
net *Agricola lib. 3. de pretio veter. monetar.* In temperatura verò
calcu-

calculanda cauere debet, vt dignoſcat quantum argenti ſit in Beſſe, vel Marcha, quot grana ſiue ſcrupula in auro, & quot ſiliquę in quoque grano. Prudenter autem faciet calculator ſi monetas † omnes non prout mercatorum abuſus introduxit, 41
ſed prout quantitas metalli ferre ſolet æſtimabit, licet enim pecunia ſoleat à communi curſu æſtimationem recipere tamen, communis curſus à vero valore regulari debet, ſolent enim per mercatores, vt ſupra dixi, alterari pretia monetarum maioris ponderis, vt dimittant ærosam monetam, & perfectiorem extrahant, vt dicit etiam *Put. deciſ. 149. num. 4. lib. 2.* Ideò facti contingentia ſuperioribus diebus dicebam non teneri debitorem, qui tenetur ſoluere aureos nummos creditori, emere illos aureos plus iuſto pretio, ſed rem eſſe per optimũ iudicem ad æquitatem reducendam, vt non excedat iuſtum valorem; & ſi factum ſit edictum per quod monetæ valor ſit declaratus, licet tractu temporis fuerit variata æſtimatio non **
tamen erit ab edicto recedendum, prout cenſuit Senatus, & declarauit in cauſa vxoris D. Claudii de Ruffia, contra D. Comitem Carolum Coſtam ex Comitibus Polongheriæ; 1607. men. Februarii, & dicam *infra latius in 4. caſu.* In hac autem calculatione eſt animaduertendum, quod licet magis communiter Doctores noſtri in eam tranſeant ſententiam, vt ad faciliorem liquidationem faciendam, ſit tota ſumma quæ debetur, ad valorem aurei † nummi reducenda, & quando de- 42
betur augmentum, tunc videndum ſit quanta aureorum quãtitas ingrederetur in ſumma debita, quia aurum vti omnium metallorum pretioſius debet regulare cætera metalla, & ab eius valore pretia regulanda ſunt, cum in metallorum genere aurum perfectum naturæ opus exiſtat, multaque habeat ſpecialia, quæ vir doctiſſimus *Georgius Agricola lib. primo de pretio metallorum, & monetarum* abundè refert, & hac ratione Alchimiſtæ tanto ſtudio cætera metalla in aurum conuertere, (fatuè quidem & maximo cum credentium detrimento) perquirant; cum hæc transformatiò ſi non impoſſibilis arti chi-

micæ asseratur, saltem fallacissimi sit euentus, ob innumera requisita quorum vno deficiente totum perit opus, vt experientia ipsa docuit, & rerum vsus demonstrat, Ita vt iuxta fiat, valorem aurei tot floreni imaginariæ monetæ nostræ valore, atque æstimatione inspecta currente tempore solutionis; & si in hac re controuersia oriatur soleat Excellentissimus Senatus ordinare vt eadem summa pro tertia in auro, pro tertia in argento, & pro tertia in moneta soluatur; & in hoc consuetudini standum esse super valore auri dicat obseruatum per Senatum Sabaudiæ, *idem Senator Faber. dicto tit. definit. 27.* Ego tamen semper tutius existimaui instrumentorum verba diligenter perpendere, & considerare si apertè vel tacitè appareat contrahentes animum habuisse ad valorem aurearum, & argentearum monetarum; aut creditorem stipulasse, vt solutio in ea pecunia pura fieret, vel respexisse tantum ad valorem nummorum imaginatorum, nempè floreni, siue libræ, & similium, si enim constet propositum valorem auri: tunc censerē habendam rationem valoris aurei nummi, & ad eum proportionandam quantitatem monetarum argenti, aut puri, aut ære mixti, ita ut creditor recipiat tantum argenteæ, vel ærosæ monetæ, quantum aureæ posset ex illis à campsoribus permutari, si autem videatur respexisse valorem argentei nummi, pari modo ad eius valorem puto reducendam liquidationem in solutione, quæ fieri cogitur in alio monetarum genere; si vero mens contrahentium pro fine habuerit tantum valorem imaginariæ monetæ, (quod sæpius inter idiotas contigit, quia non sunt huius materiæ capaces) tunc iudico satis esse si soluatur augmentum habita consideratione ad communem cursum florenorum, & librarum, & aliarum monetarum prout erant tempore contractus data, duntaxat intrinsecæ bonitatis æstimatione, considerata ex deterioratione metalli, aut ponderis ipsius monetæ imaginatæ à tempore contractus ad tempus solutionis, exempli gratia si tempore contractus marca ærosæ pecuniæ currentis continebat solidos 576.

tempore

tempore autem solutionis continet 640. debet creditori liquidari augmentum ad rationem 64. pro singula marca solidorum si eiusdem sint ligæ sin deterior liga facta sit istud etiã augmentum considerari debet, prout conclusi *in Additionibus ad Decisiones D. mei 174.* Ex cuius loci dictis, & conclusione ista colligimus errasse *Surdum* † in hac calculatione *in consil. 220.* 43
numer. 3. versic. Non tamen, & cum eo *Solam*, quid voluerunt aurei nummi habendam esse rationem. Nam contrahentes, qui contraxerunt in florenis, seu libris, & in illa qualitate monetæ stipulati sunt, non respexerunt ad aurum, sed ad argentum, & ærosam monetam, nempè ad florenum valoris grossorum *12.* & libram valoris solidorum 20. & aliud est calculare valorem libræ, & floreni de tempore contractus, aliud soluere tot libras, seu florenos, quæ constituant aureum nummum; Et hoc modo euitatur quod pro absurdo ponit *Brun. de augmen. 6. par. numer. 1.* quod dari non possint centum libræ pecunia contaminata loco centum librarum antiquarum, quia datur valor antiquarum de moneta currenti, prout hodie valerent si essèt in rerum natura, vt dixit *Oldrad. consil. 168. vers. Ad tertiam quæstionem, & pœnam infra casu. 5. in secundo exemplo* vbi late articulũ examinabo, & sic valorem floreni in calculo ponendum dicit *Bertrand. cons. 168. num. 1. lib primo,* & non esse iustam proportionem in calculo isto, contrarium tenendo tradit idem *Surd. cõs. 335. nũm. 7. in fin. lib. 3.* & ita fuit me proponente in non moroso debitore declaratum, & fuerunt à me vti relatore, (cui de more solet committi liquidatio) ordinatæ hoc modo calculationes, satis enim mihi videbatur esse creditori, ne sit in damno, sed non in lucro cum debitoris iactura.

Sed dubium est quo nam modo sit facienda florenorum, & librarum calculatio, cum vt dixi † sint istæ monetæ imaginariæ, quæ neque augmentum, neque diminutionem recipere possunt? Et dixi argenti, quod in floreno vel libra ingrederetur habendam rationem, & habita proportione ad valorẽ argenteæ monetæ posse iustam fieri calculationem, Exempli 44

gratia videndum est tempore contractus quot floreni illius monetæ constituerent Ducatonum, seu Crosonum, & quanti nunc illa moneta argentea in florenis æstimetur, & iuxta illã æstimationem detur floreni valor in alia moneta, quę tempore solutionis currere solita est; vt in cabalottis, & solidis, & sic erit satisfactum creditori, cui non in auro, sed in illis florenis, seu libris est facienda solutio: Et quamuis vt supra dicebam aliqui voluerint monetam ærosam nõ æstimari per puriorem, vt tenuit *Bart. in l. Paulus. de solut.* tamen contrarium tenẽt magis communiter Doctores, dum volunt deberi augmentum monetæ ærosæ, etiam quod debitor non sit in mora; & Bartolum reprehendit *Imol. in c. quanto.* & erit solutum creditori si fiat solutio de moneta, quæ currebat tempore contractus, quæ in substantia non sit variata, & illa moneta minuta, vt florenus recipit suam æstimationem hoc considerato, quod si illa moneta reperiretur in rerum natura, (prout reperiebatur tempore Serenissimi Ducis EMANUELIS FILIBERTI, quo tempore etiam libra argenti fuit impressa) illa esset tanti valoris, & per solutionem illorum florenorum non est dubium, quod debitor non morosus esset omni obligatione liberatus, & ridiculum esset dicere quod debitor, qui est obligatus soluere tot florenos, vel argenteam monetam, quæ tot florenis æstimatur, cogatur soluere pro illa moneta aurum vel argenteam pecuniam maioris ponderis, & valoris contra conuenta.

Sexta hinc subsequitur conclusio. Ad hanc calculationem
45 faciendam duplicẽ bonitatem † considerari in moneta, quã admodum necessariam esse omnes vno ore Doctores asseuerant, Intrinsecam vnam, & extrinsecam alteram; vnde & Augmentum siue Incrementum illud de quo loquimur, & quod supra diffiniuimus in duplici differentia versari intelligimus, prout ex variatione bonitatis rerũ quibus adiicitur illud quoque cernimus variari. Intrinseca bonitas vulgo dicitur, quę in metalli (ex quo moneta fabricata est) substantia, & qualitate versa-

versatur, ex qua monetam ipsam pretium, atque æstimationẽ sibi sumere solitam esse scripsimus *supra conclus. secunda*. Intrinseca dicta, quia intra rem, & in ipsa rei substantia consistat, vt in auro puro, in argento fino, ac nitido, & denique in moneta nulla temperatura commixta, & appellatur qualitas. *l. si olei. D. de vsufr. ear. rer. quæ vsu consumunt. l. 2. C. de ponderat. lib. 10.* Extrinseca verò dicitur, quæ extra rem puta in sola pecuniæ æstimatione continetur, ac ex communi cursu monetæ proficiscitur, & dicitur quantitas *l. 1. D de contrahen. empt. Zabarell. in ca. quanto. num. 2. de iureiur. Bar. in l. vinum. num. 16. si cert. pet. Cagnol. in l. 2. C. de pac. inter. empt. numer. 213. & 215.* Hanc autem differentiam ex duplici † variatione contingere reperimus, nam aliquando mutatur moneta in pondere, materia, & forma, & tũc dicetur mutata bonitas monetæ in auro vel argento, & sic in bonitate intrinseca, quod à monetariis sæpius fit modis supra narratis, nempè æs plus solito argento, aut argentum auro miscendo; vel nummos læuiores, quam antea sub eodem nomine cudendo; sed sæpissimè ab impiis, & falsariis hominibus, qui pecunias, & falsas, aut mutilatas, dissеminant; aliquando remanet eadem materia, & substantia in moneta, tàm in auro, quam in argento, & tamen mutatur valor, & pretium monetæ ex aliis causis de quibus diximus *supra conclus. 3.* præsertim arte campsorum, qui ad rem attenti multoties solutiones fieri curant in suis cambiis modo in aurea, modo in argẽtea moneta, quare eo tempore hæc, aut illa pecunia valorem consuetum mutat, & si vna pretio augetur, altera minuitur, vt his proximis diebus vidimus Ducatos, quos Vngaros nominant, pluris æstimari in valutatione florenorum, & grossorum quã cætera numismata aurei eiusdem bonitatis, & ponderis, & quia non mutatur substantia non dicitur mutatus valor ob bonitatem intrinsecam, sed extrinsecè ob extrinsecam illam causam, quæ mutationem facit, vt pretium, & æstimatio. *l. si sterilis. 22. §. cum per venditorem. D. de act. empt.* & hanc considerationem variationis facit *Bart. in d. l. paulus num. 6. & in l. cum quid*

46

si cert. pet. Curt. de mon. num. 2. P. de Anchara. in clement. si beneficiorum num. 8. de Decim. Sed in hac bonitatis distinctione sunt notandi aliquot nostrorum errores, & primo dum in intrinseca bonitate *Bar.* & alii volunt haberi rationem formæ: nam hoc est ridiculum, vt considerat *Butigell. in repetit. l. cum quid. numer. 17. & ibi Purpur. num. 164.* nam forma magis dicitur, quid extrinsecum, quam intrinsecum, & forma non mutat valorem monetæ nisi in aliam monetam transeat. Secundò dum extrinse-
47 cus † nascẽtem mutationem ob valorem nummi bonitatem vocant, nam illa (bonitas) nullo modo dici potest cum ex mala & praua causa proficiscatur, vel enim prouenit ex fabricatione ærosæ monetæ, vel ex metalli mutatione, prout plus, vel minus æstimatur, & cum proueniat ex intrinseca causa nõ potest appellari bonitas extrinseca, & dicit *Bal. in l. Acceptam. q. 17. C. de vsur.* quod ęstimatio in moneta est qualitas intrinseca, seu accidens proprium quod pro intrinseca bonitate habetur. & *Bald. sequitur Purpur. in d. l. cum quid. num. 166.* poterit tamẽ considerari bonitas hac in re de vna moneta ad alteram, vt moneta grossa aurea, vel argentea sit desiderabilior, & ideo fit à mercatoribus solutio pro illius melioris monetæ commoditate quam agium appellant, quo fit vt si incremẽtum, seu augmentum, de quo loquimur addatur extrinsecæ bonitati dicatur extrinsecum, vt si pretium aurei, vel alterius monetæ crescat, si autem addatur intrinsecæ bonitati, vt quia in auro liga fiat purior, & perfectior, tunc intrinsecum appelletur. Ex qua conclusione colligimus malè scripsisse. *Ias. in consil. 54. col. 6. lib. 1.* dum voluit in aureis nummis nullam contingere mutationem in illa intrinseca bonitate, nã hoc est falsum vt optimè aduertit *Cagnol. in l. 2. Cod. de pact. inter empt. num. 217.* Imò dicemus etiam in aureis nummis, & argenteis † monetis bonitatem intrinsecam considerari respectu minutæ monetæ, quæ deterior facta, vel in substantia, vel in pondere dat causam augmenti, vt videmus hodie in solidis Sabaudię, qui minuti sunt in pondere statuto, & in caballotis Montisferati, qui praui sunt

ſunt in ſubſtantia, quorum cauſa indies creſcit aurea, & argẽtea moneta: & crederem hoc caſu verum deberi augmentum creditor, etiam quod in æſtimatione tãtum creuerit groſſior moneta, & ſic in bonitate extrinſeca; propter rationem *tex. in l. Paulus de ſolut.* idem enim arbitror dicendum, ſiue moneta vti ærosa reprobetur, ſiue ſit vti pondere iniuſta reprobanda, & hac de cauſa creſcat aurum & argentum, ne ſit in damno creditor cui bona moneta ſoluenda eſt.

Septima concluſio deſcendit ex iſta communi traditione, quæ Augmenti debitum concernit nempè: Augmentum† 49 omne quod propter intrinſecæ bonitatis variationem contingit creditori debitum eſſe, ſiue ille in mora ſoluendi fuerit, ſiue non. Hanc concluſionem ponit, & communem aſſerit *Didac. de veter. numiſmat. collat. cap. 7. §. vnico numer. 2. & ex Barti d. ctrina illam colligit Purpur. in d. l. cum quid. num. 163. & 165.* atque communiſſimam, & indubitatam dicit *Socin. iun. conſil. 145. numer. 94. & ſeqq. lib. 1. Bru. de augm. par. 1. num. 3. Corn. conſil. 287. num. 22. lib. 1. 181. lib. 2. & 109. lib. 4.* Ratio eſt quia res tradi debet in eadem bonitate, quæ erat tempore contractus ad quod ſemper contrahentes reſpexiſſe cenſentur, vt dicemus *infra concluſ. 10.* & eandem concluſionem vult locum habere *Guid. Pap. q. 493. num. 1.* etiam quod ex facto, & decreto Principis mutata fuerit antiqua moneta, quia non eſt credendum Principem voluiſſe contrahentibus præiudicare, & iam contractas, & communi ſtipulantium pacto firmatas obligationes immutare. Et hanc ſolam intrinſecæ bonitatis rationem conſiderauit I.C. *in l. Paulus de ſolut.* cum ærosa moneta reprobata fuit iuſſu ſuperioris. Et quamuis illam controuertant *Pariſienſis & Io. Fabri.* quos refert *Didac.* volentes nouam monetam loco veteris excuſam licet in bonitate, & ſubſtantia variatam eſſe eodem pretio capiendam per debitorem nulla variationis habita ratione per *tex. in cap. cum canonicis. de cenſibus* quam opinionem videtur nouiſſime confirmare *Peregr. in conſil. 13. lib. 3.* Tamen ceſſabit controuerſia ſi illius loci verba diligenter perpendãtur,

50 tur,ibi enim † non agitur de bonitate intrinſeca,ſeu extrinſeca,ſed quiritur an per ſolutionem antiquæ pecuniæ,quæ currebat tempore contractus debitor eſſet liberatus, & reſpondit Summus Pontifex, vel ſoluendam antiquam pecuniam, vel quatenus illa amplius non reperiatur, vel non ſit in vſu ſoluendam æſtimationem antiquæ monetæ; quæ quidem æſtimatio, vt diximus *ſupra concluſione quinta* non rectè fieri poterit,niſi conſiderata bonitate antiquioris monetæ,& hoc nõ tantum procedit fauore debitoris,vt arbitratur *Pariſienſis*, ſed etiam fauore creditoris,cui ſolutio eſt per debitorem facienda,cum omni augmento antiquæ monetæ,vnde quoties præſupponimus creuiſſe veteris monetę æſtimationem, ob variationem nouæ monetæ,quæ vel ærosa facta fuerit, vel in põdere,& ſubſtantia deterior, ſemper debetur augmẽtum, iuxta liquidationem, de qua *in dicta concluſione quinta* ſcripſimus, cuius rei probatio licet facillima ſit in æſtimatione antiquæ monetæ groſſioris aureæ, vel argenteæ, difficilior tamen redditur in minuta moneta, ſed & illius erit facilis calculatio ſi conſideremus in experimento quanta moneta erat neceſſaria ad marcam argenteæ monetæ conſtituendam, & quanta nunc ex noua, ſiue ex veteri deteriori neceſſaria ſit,& totum id quod plus eſt de vna moneta ad alteram erit creditori ſoluendum, vt eſt exemplum in iſtis ſolidis antiquis Sabaudiæ; nam ex illis bonis centum triginta quatuor conſtituebant marcam argenti,ſiue librã, aut paulò minus nunc ex nouis ſiue ex illis antiquis deterioribus, qui remanſerunt ſunt neceſſarii ſolidi centum ſexaginta octo: quo fit vt non ſit liberatus debitor, qui ſoluere debens in moneta ærosa, vult ſoluere de illis antiquis ſolidis deterioribus, currentibus tamen tempore cõtractus, vt conſtituat illos florenos imaginariè in inſtrumento conceptos, niſi ſoluat in moneta eiuſdem valoris, & bonitatis, tam in pondere, quam in ſubſtantia,quæ currebat tempore contractus; hoc etenim receptiſſimum eſt in iure noſtro augmentum per deteriorationem monetarum contingens

tingens nocere debitori vulgata. *l. Paulus de solut.* Et hoc procedere etiam, quod dictum fuisset in instrumento, quod fieret solutio de moneta currenti tempore solutionum voluit *D. Senator Sola de monet. casu 10.* quia illa cautela eius effectus est, vt liberetur debitor à perquisitione veteris monetæ, non autem vt per eam damnum possit sentire creditor, cui deterior moneta soluitur, quicquid scripserit *Crau consil. 836. num. 8. post Bru. Declarat. 17.* de quo tamen dicemus infra in examinatione casuum vbi istius Theoricæ praxim habebimus. Et cum ista cõclusione solet passim transire Senatus sine vlla difficultate reprobata opinione Doctorum contrarium tenentium. **

Ex quo infertur statutum † prohibens capi augmentum monetæ, prout est statutum in ciuitate Vercellarum non intelligi de bonitate intrinseca quin illa eo nõ obstante debeatur, vt in ea statuti specie concludit *Cagnol. in l. 2. C. de pact. inter empt. num. 216.* Sed an idem dicendum sit in pacto? & videretur eo non obstante deberi augmentum ab intrinseca bonitate proueniens, ita vt etiam si fuerit conuentum inter partes, vt nullum debeatur augmentum, sed solutio fiat de moneta currente tempore solutionis, & ad valorem tũc currentẽ nihilominus debeatur augmẽtũ à deteriorata moneta causatũ, contrarium tamen verius esse existimo, prout sentit *Brun. Declarat. 17. & cum eo Crau in cons. 836 num 8.* quia pacta contrahẽtium sunt stricte intelligenda, & illa moneta deteriorata erat in vsu tempore solutionis, ad quem vsum contrahentes respexerunt. Et cum hac conclusione intelligendum est quod aliqui scripserunt, variata moneta in bonitate intrinseca, vel antiquam soluendam, vel de noua ad æstimationem antiquæ, hoc est vt per nouam soluatur augmentum, quod prouenit à tempore illius monetæ ad tempus solutionis, vt ex communi tradit *Bertrand. consil. 168 num. 1. lib. 1. & consil. 261. num. 7. eod. lib. Rub. consil. 17. num. 1.* qui dicit hoc verum esse etiam quod fuerit dictum, in qua moneta sit facienda solutio, nec ab ista opinione recedit *Crau, in d. consil. 836.* si benè ponderetur, licet ibi vi- 51

deatur recedere stante pacto, quod soluantur floreni in tot scutis auri solis, & idem voluit *D. Sola in dicto casu. 10.* super illa cautela, de qua supra dixi, quod soluatur debitum de moneta currente tempore solutionum. Item infertur non bene scripsisse *Bart. & post eum Butigell. in d. l. cum quid. num. 30.* dum voluerunt nullam rationem haberi augmenti, si variata fuerit moneta p r intrinsecã bonitaté, quorum opinio non habebit locum nisi de illamet moneta solutio fiat, quæ currebat tempore contractus, & quæ posita fuit in obligatione; Vnde in facti contingentia inferebam variatam etiam dici monetam minutam in bonitate intrinseca, quando iustum pondus non habet, nam tot solidi puta 134. faciunt marcam argenti, si nunc maior, quantitas desideretur dicemus variatam monetam, & grossiores monetas ob minutæ deteriorationem creuisse.

Octaua nunc subsequitur conclusio; quod variata moneta in bonitate extrinseca hoc est in solo valore, & æstimatione, 52 nulla facta mutatione in substantia, & pondere, nullum † debeatur augmentum, sed illud augmentum cedat lucro, & cõmodo debitoris non morosi. hanc similiter conclusionem vti communem firmat *Didac. c. 7 §. vnico n. 3.* & dicit ita omnium consensu receptum, nec dissentit *Parisien. fis in loco per Didacum allegato*; & illa posita sequitur; quod si solutio fiat creditori de antiqua moneta currente tempore contractus, liberetur ab obligatione debitor quamuis illa moneta creuerit in æstimatione, & pretio, & soluendo in moneta aurea, vel argentea florenos parui ponderis, seu libras, soluere possit cum minori numero, quam fecisset tempore obligationis, & hoc est, quod voluit *Bar. & Castr. in d. l. Paulus. quos secuti sunt Socin. sen. cons. 6. lib. 1. Cur. de monet. 2. quæst. principa. Butr. & Innoc. in d. c. quanto. Boer. decis 327. num. 7. in fin. Curt. iun. cons. 24. num. 5. & 6.* & ita communem conclusionem intelligit *Sola post Boss. casu. 5.* vt patet in exemplo per eum posito, & videtur clare id sensisse in *antiqu. decr. num. 73. & 77. & Bar. sic percipit Purpurat. in d. l. cum quid. num. 166. Lau-*

160. Lauden. de monet. numer. 17. Brun. particul. 3 Cagnol. in d.l. cum quid num. 91. Peregri. consi. 13. nu. 6. lib. 3. qui dicit ita obseruari. Venetiis, vt solutio fiat de moneta, quæ currit tempore solutionis nulla habita ratione augmenti, quia ratio quæ in contrarium consideratur prouenit à ratione lucri cessantis, cuius nulla habetur ratio, vt dicit idem *Peregr. num. 8.* nec ab ista opinione recedit *Crau. in consil. 836. num. 1. vers. Argumentis his. vbi, & nu. 5. vers. 2.* respondetur rationem adfert. Verum ista conclusio non est ita ab omnibus recepta; vt sensit *Didac.* sed ab ea recedunt *Bald. Azo Io. Andr. Ancharan. Oldrad. Imol. Zabarell. Panormitan. & Anton. de Butr.* quos sequitur *Curt.* à priori recedendo in *dicto tractat. de monet. num. 13. & Ioan. Aquila. in tracta. de monetar. potesta. par. 2. conclus. 2.* volentes omnes haberi etiam in extrinseca bonitate variationis rationem fauore creditoris, durum sibi videntes, vt super pecunia lucrum faciat debitor cursu temporis, & creditor minorem consequatur summam, quam ipse soluit, vel quam illi tempore contractus ex rei venditione, vel alia de causa promissa fuit, & vidi creditores quosdam super hac lucri cessantis consideratione noctes insomnes ducere, & ob id *Azonis* opinionem summè laudat *Io. Rainaud. de monet. nu. 2.* & varietatem Doctorum in hoc considerat. *Brun. particu. 5.* Et illorum opinio præcipuè videtur obtinere, quando pecunia variauit de per se sine edicto, vt communiter contingit, quo in casu loquitur *Bald. in consi. penultimo lib. 1.* licet ibi velit post *Iacob. Butrigarium* dari pecuniam nouam ad æstimationem antiquæ, prout & *consil. seq. post. gl. in cap. conquerente in verbo duos solidos. de offic. ordina. Socin. consi. 298. lib. 2.* & cum opinione istorum Doctorum transire videntur omnes illi, qui voluerunt in solutione quo ad valorem monetæ attendendum esse tempus contractus, de qua re dicemus *infra conclus. 10.* Ego verò istam duritiem in hac opinione non reperio, & cum Bartolo, & sequacibus tenerem, Nam durior mihi videretur cõstituta causa debitoris, qui soluendo de moneta currenti tempore contractus, teneretur soluere maiorem quantitatem pe-

pecuniæ, quam fuerit in stipulatione deducta, contra pacta, & conuentiones, & non est dubium, quod si debitor soluat creditori de eademmet pecunia, quæ currebat tempore contractus, ille remanet liberatus, vt latè tradit *Natt. in cons.* 545. nec illa poterit à creditore refutari, nisi per edictum fuisset reprobata, quo casu seruãdum esset, quod dixi *infra conclus.* 11. nec erit considerãda extrinseca variatio, nisi illa variatio prouenire à deterioratione minutæ monetæ, quam si soluere vellet debitor crederem non liberari, vt voluit *D. Senator Sola. de monet. casu.* 7. Cæterum resolutio istius conclusionis rectè fiet consideratis verbis contractuum, & tenore obligationis, nam aliud est si sumus in mutuo, aliud in venditione in qua tempus ad soluendum datum sit, aliud in solutione, quæ fieri debet in ea monetæ specie, quæ variata non est in bonitate intrinseca tempore solutionis, aliud si solutio in moneta minuta fieri velit, quæ deterior reperiatur tempore solutionis, quã solebat esse tempore contractus, & propterea iuxta resolutionem casuum, de quibus infra tota hæc conclusio terminabitur, & discrepantes Doctorum sententiæ per diuersorum casuum considerationes conciliabuntur.

53 Nona erit conclusio. Debitorem † morosum teneri ad omne damnum, & periculum, quod sentiet creditor ex monetæ variatione, siue illa extra rem, siue intrinsecus contingat. *Butr. in d. c. quanto. vers. vltimus casus. Gabr. de solut. conclus.* 3. *num.* 1. nam creditor nullo casu debet ex mora debitoris damnum consequi. *Abb. in d. c. quanto. num.* 12. *in fin. & ita omnes tenent in l. cum quid. & in l. quod te. si cert. pet. Socin. sen. consilio* 298. *lib.* 2. *Boss. de monet. Sola casu* 16. qui tamen hoc non credit verum in lucro cessante, quod lucrum considerari posset in extrinseca variatione, quod & voluit *Castr. per eum relatus. Peregr. consil.* 13. *numer.* 8. *lib.* 3. *Plot. cons.* 18. *& idem Sola in antiqu. decr. de pact. inter emp. numer.* 74. *versic. Ego hoc casu.* Sed hæc opinio non est tenẽda, quia morosus tenetur præstare omne damnum, & extrinsecus monetæ valor propter moram debetur, ne sit in damno creditor,

qui

qui cum illo numero monetarum currentium tempore cadentis solutionis habuisset, vel meliores monetas, vel à melioribus lucrum certum perciperet, vt dixi *in addit. ad Decis. 174* & in hoc opinionem *Bart. in l. Paulus.* communiter reprobatam dicit *Curt. de mon. num. 6. Laudens. numer. 21. Gamma. decis. 374. num. 1.*

Decima est conclusio in hac materia. Quod licet alta, antiqua, & profunda satisque agitata quæstio sit, cuius temporis valor in contractibus sit respiciendus, vt dicit *Io. Rainaud. de monet. in principio*, tamen pecunia † restituenda erit creditori 54
iuxta valorem currentem tempore contractus, & sic habito respectu ad tempus contractus, non autem solutionis, & hæc est communis conclusio, & recepta in scholis, & palatiis, vt refert *Viu. in silua. commu. opin. litera M. opin. 516. Cephal. cons. 31. num. 8. Gorn. cons. 287. num. 18. & seqq. lib. 1. Rub. cons. 17. num. 1. & 2. Bellamer. d. c. quanto. nu. 12. & ibi Henric.* Boich. *Andr. de Isern. in tit. quæ sint regal in verbo moneta. Alber. in d. l. cum quid. numero. 12. Camill. Plaut. ibidem. num. 109. lib. 3. Boer. decis. 327. num. 9. Afflict. decis. 194. Menoch. cons. 49. num. 16. Surd. consil. 368. num. 6. & 10. & cons. 392. numer. 14. lib. 3.* & latissimè illam comprobat *Collegium Louanii impressum post illam opinionem Viuii 516.* & per multas etiam authoritates confirmat *D. Pater meus d. decis. 174. num. 1.* referens stilum Senatus, ita iudicandi, & vidi semper sine contradictione resolutum, & hanc conclusionem indubitatam dicit, & ab omnibus scribentibus receptam, *Socin. iun. consil. 145. numer. 94. & 97. Rub. d. cons. 17. num. 1. & 2. Put. decis. 149. num. 1. lib. 2.* vbi optime declarat quomodo sit in solutione, temporum distinctio facienda. Et quamuis primo aspectu Doctores videantur in hoc articulo contrarii, quoniam aliqui dicunt spectandum tempus solutionis, alii tempus contractus, prout credidit *Viu. in dicta opin. 516.* reprehendendo *Natt. in cons. 454. &* Bertrandus *in consil. 168. num. 1. lib. 1.* dixerit nullam habendam rationē variationis a tempore contractus ad tempus solutionis. Tamen revera nō sūt cōtrarii, sed cōcordes, vt aduertit *Rainaud. nu. 1.*

Brun. particu. 1. conclus. 1. omnes enim ad eundem finem tendũt; vt demonstrent, nullis existentibus contrariis conuentionibus pecuniam soluendam esse habita ratione ad tempus contractus, licet in solutione tempus solutionis consideretur, vt doctè explicat *Ioachim. Mynsinger. singular. obseruat. centur. 4. ca. 1.* dicens soluendam esse monetam vsualem proportionabiliter ad æstimationem antiquæ, & idem voluit *collegium Louanii. nu. 57.* pulchrè explicat *Borgnin. Caualcan. decis. 16. num. 42. libr. 2*, vt scilicet quo ad bonitatem intrinsecam tempus contractus, quo ad valorem illius solutionis tempus consideretur. Ratio huius conclusionis est, quia in dubio contrahentes cēsentur contraxisse iuxta valorem monetæ currentem tempore contractus, & ad eundemmet valorem stipulationem reduxisse. *cap olim. causam. & c. penult. de censibus.* Bart. *& Purpur. in d. l. cum quid* Bero. *& vterque Socin. quos sequitur Sola. d. num. 73. Surd. consil. 220. num. 4, & 14. libr. 2. Rom. cons. 123. col. 1.* Brun. *par. 4. num. 2. & par 9. num. 1. Spec. de solut. §. 1. in fin.* Neque in hoc erit recipienda opinio *Calcanei cons. 14. & 15. Aretini consil. 84. in prin-*
55 *cip. & fin. Barbat. cons. 10. lib. 4.* qui † voluerunt, in variatione, vel non attendi tempus cum illud non sit iusta causa mutandæ obligationis, vel vltimum tempus attendendum. *l. si mater. in fin. C. ne de sta. defunc. l. si quis aũt. in princ. D. de acquir. poss.* quia cum ex mutatione temporis qualitas rei mutari soleat. *l. seruus. §. qui fideiuss. D. de hæred. instituen.* erit tempus attendendum, & melius erit attendi tempus cōtractus, quam solutionis. Quinimo *Aretin. &* Barbar. qui in eodem casu consuluerunt voluerunt attendi tempus solutionis fauore creditoris, quemadmodum ipse ex decremẽto damnum sentiret; licet ipsi velint tunc debitorem liberari, quando soluitur de illa pecunia currenti tempore contractus, quod credo verum; & semper
** confirmauit Senatus, & in specie declarauit in præallegata causa Polongheriæ, *de qua in 5. conclus.* Neque minus comprobanda erit *Rota* Bononien. *decisio apud* P. *de* Benintend. *decis. 29.* & aliorum quos retuli *in addi. ad Decis. 174.* quod hæc conclusio ad so-

ad solam intrinsecam bonitatem extendatur, quia omnem monetæ æstimationem comprehendit. Sed benè illa distinctio, quam facit *Rota* ibi admittenda erit distinguendo inter monetam.quæ est in obligatione,&alteram quæ est in sola facultate soluendi, vt primo casu attendatur tempus cõtractus, in secundo tempus solutionis, & inextrinseco valore tempus contractus attendi voluit *Brun. vlt. conclus. declarat. 5.*

Sed vt benè percipiantur Doctorum scripta, quæ sine dubio confusa sunt in hac conclusione, quæ duplicem habet intellectum, quamuis clarior ipsa reddi possit ex disputationib, casuum de quibus *infra*, tamen vt apertior inueniatur, ne in æquiuocis ambulemus tempus considerando, vel contractus,vel solutionis circa valorem monetæ duo exempla subiiciemus. Primum est quando † contrahentes loquuti sunt in 56
moneta minuta,vel quæ per minutam restitui,vel solui possit, vt sunt isti floreni Sabaudiæ parui ponderis, qui non reperiũtur,& contractus celebratus est,vel in tot florenis,vel in aureis de flo. octo, qui aurei apud rusticos nostros vocantur *scudi di moneta*, & sunt in communi loquendi vsu prælertim in emptionibus victualium,vt grani,vini, & similium, qui loquendi modus antiquissimus est, & tunc quæri poterit in restitutione, seu solutione fienda horum florenorum, seu aureorũ monetæ, cuius temporis valor sit inspiciendus, an tempus cadẽtis solutionis, an tempus contractus; Nam si dicamus attendendum esse tempus contractus iuxta communem conclusionem videndum erit qualiter sit facienda solutio, & in hoc casu sunt distinguendi duo casus, vnus est quãdo moneta minuta est deteriorata, vel mutata,tam intrinsecè quam extrinsecè, alter casus est quando moneta minuta non est mutata aliquo modo, sed mutatus est valor aurei, vel argenteæ monetæ, similiter vel ob materiam, & substantiam, vel ob aliam causam extrinsecus contingentem, per quam creuit moneta in æstimatione: Et istis duobus in casibus si sequamur conclusiones communiter traditas, de quibus *supra in septima, & octaua con-*

ua conclusione, videtur clarum, quòd mutata moneta in bonitate intrinseca, debetur augmentum per debitorem, ne deterior fiat creditoris conditio, nisi fuerit conuentum, quod solutio fiat de moneta currenti tempore contractus, & ad valoré tunc currentem, hoc etenim casu quicquid alii voluerint credo verius nullum augmentum deberi, *vt dico infra casu.* 5. si vero moneta fuerit mutata in bonitate extrinseca, (vt nostri loquuntur) tunc pariter videtur expeditum nullum deberi augmentum, quia illa variatio non consideratur, sed attenta ista conclusione, variata moneta à tempore contractus ad tempus solutionis, videretur soluendum per debitorem, qui non sit in mora omne augmentum medio tempore contingens, quod secundum aliquos calculandum esset, ad valorem aurei saltem pro tertia, & ad valorem argenti pro alia tertia, iuxta declarationem, quam facere solet Senatus, quando inter partes non est conuentum, in qua specie monetæ sit facienda solutio; nam frustra inspiceretur tempus contractus inspecta persona creditoris, nisi solueretur illi pecunia in eodem valore, & pretio quo æstimabatur, & currebat tempore contractus; Verum dicere posset debitor, quod etiam tempore contractus considerato, ipsius persona inspecta ille nullum soluere debet augmentum, modo soluat de moneta currenti tempore contractus, quia fuit prouisum, vt solutio fiat debiti in florenis, vel in aureis valutatis ad florenos octo (quod idem esse arbitror) nam à tempore contractus ad tempus solutionis, licet sit mutata moneta in valore, non tamen est mutatus valor floreni, qui semper mansit in eodem statu, & non valuit vltra grossos duodecim paruæ monetæ, prout valebat tempore obligationis. vnde siue solutio sit facienda de moneta minuta siue de moneta grossa, semper erit satisfactum creditori soluente debitore illam quantitatem florenorum, seu aureorum monetæ, quæ fuit promissa, & nihilominus dicemus attendi tempus contractus considerata quantitate florenorum, quos soluere semper tenetur debitor, siue cresceret, siue

siue decresceret florenus, & etiam crescente, vel decrescente minuta moneta, quæ est à quarto, vsque ad album inclusiue, siue grossa, quæ est ab albo supra, tàm in argento, quam in auro. Quo fit vt vtraq; partium possit pro se allegare conclusionem istam circa tempus contractus attendendum, & sola hæc consideratur differentia, quod posset cõtingere creditorem iuxta speciẽ monetæ, quæ soluitur ex facultate debitori concessa, *de qua dicemus infra conclus. decima quinta*, habere quidem eandem summam florenorum, sed non eandem quantitatem solidorum alborum, & aliarum etiam monetarũ maioris valoris, quam habuisset tempore cõtractus. Quo circa hæc quæstio redditur multum dubia pro intelligentia conclusionis nostrę cuius temporis sit habenda ratio. Nam etiam tempore solutionis considerato eadem difficultas oriri potest inter debitorem, & creditorem, quia debitor dicet satisfactũ creditori, qui habet tot florenos de moneta currenti tempore solutionis; creditor verò excipiet, quòd licet habeat tot florenos non habet tamen eandem monetæ quantitatem, nisi tempore solutionis considerato detur in moneta, tunc currẽti augmentum, vel floreni, vel alterius monetæ, prout habuisset si solutio fuisset facta tempore contractus, cuius quæstionis resolutio pendet ex resolutione casus positi in *2*. exem. 5. casus.

Secundum exemplum esse potest, quando solutio fieri debet in moneta grossa argenti, vel auri, & tunc † maior est difficultas, quia inspecto tpe contractus si debeantur aurei in auro creditori, & illi valebunt flo. 10. tempore contractus, postea creuerunt, vsque ad *14*. & tanti æstimabantur tempore solutionis cadentis; si inspiciamus vtrunque tempus posset pro creditore pronuntiari, vt dentur quidem aurei illius bonitatis, quæ currebat tempore contractus, sed ad valorem currentem tempore solutionis, quando aureus non soluitur; similiter fauore debitoris dici potest, quod tempus contractus inspiciatur fauore illius, vt tempore solutionis non plus soluat, quam valorem aurei currentem tempore solutionis, ita vt 57

soluendo in alia monetæ specie tot florenos, quot valebat aureus tempore contractus sit liberatus; & eo modo fauore illius consideretur tempus contractus; & idem dicendum sit in crosonis, ducatonis, & similibus argenteis monetis; Atque hoc modo fauore debitoris istam conclusionem intelligit *Bero.cōs. 143.n. 27.58. & 28. lib. 1.*
58 Cæterum communiter magis † videtur receptum, vt ista conclusio nō fauore debitoris accipienda sit, sed creditoris, vt colligimus ex allegatis per *Solam casu. 24.num.4.* qui ita accipit istam conclusionem; & eodem modo accipitur, quod dici solet, vt soluatur de moneta noua ad æstimationem antiquæ, vt similiter fauore creditoris dictum sit. *Ioan. de Plat. in l. 2. C. de vet. num. potesta. Socin. sen. cons. 198. lib. 2. & dixi supra conclus. 7. in fin.* de quo dicto vide quo dico *infra conclus. proxima,* vnde optimè pro intelligentia huius conclusionis scribit *Bertrand. in cons. 168. in princ. lib. 1.* quod si non reperitur moneta antiqua, quæ currebat tempore contractus debet solui de noua, id quod deficit ad valorem antiquæ, nec ab ista communi intelligentia recedit *Gabriell. in tit. de solut. conclus. 1. numer. 1. Crau. consil. 887. numer. 1. lib. 5. Socin. iun. consil. 145. numer. 94. & 96. lib. 1.* sed an vera sit in omnibus casibus ista resolutio videbimus infra in examine casuum in hac materia contingentium. Illud tamen notandum est, quod in dubio solutio intelligitur promissa de moneta currenti tempore solutionum. *Alciat. consil. 118. num. 7.* & ob id electionem esse debitoris dicit *Curt. de mon. nu. 30.*

59 Vndecima conclusio sequitur, † solutionem monetæ faciendā esse de moneta proba, & expendibili, & inspecto valore antiquæ monetæ si antiqua moneta non reperitur. *Rebuff. in l. 2. Cod. de veter. numism. pot. Surd. consil. 220. in fin.* de qua conclusione licet aliqui dubitent, vt dicit *Surd.* tamen ab illa non erit recedendum in praxi, ex traditis supra in proxima antecedenti conclusione, vnde quotiescunque antiqua moneta non reperietur, tenebitur debitor satisfacere creditori de noua moneta currenti iuxta bonitatem, & iustum valorem anti-

quæ

quæ monetæ, *vt dixi supra*, & omnem augmenti euitabit solutionem, si de moneta antiqua currenti contractus tempore soluere velit, vt pluries declarauit Senatus, & hoc iure vtimur; **
& quando soluitur antiqua per nouam fiet iusta calculatio antiquæ monetæ iuxta ea, quæ posui *supra conclus. quinta.* & huius rei exemplum esse poterit in istis florenis parui ponderis, qui licet antiquitus currere cæpissent, vt testantur *Neuizã. & Brun.* & nostris temporibus fuerint fabricati & aliqui apud me reperiantur, tamẽ hodie communiter non expenduntur, nec reperiri possunt.

Sed hic maxima oritur dubitatio quando moneta per edictũ Principis reprobata fuit, vel in pretio alterata † quomodo sit facienda solutio; solent enim à Principibus hac in re multis de causis edicta fieri, vt dixi *supra conclus.4.* Et in hac disputatione voluerunt aliqui non liberari debitorem, nisi solutio fiat de moneta currenti, & expendibili, & ad valorem antiquæ monetæ, alii voluerunt posse illum soluere, de antiqua moneta; Ego verò duos casus constituo, & distinguo. 60

Primus est quando antiqua moneta est † in totum reprobata ob illius deteriorationem, & tunc loquendo semper in debitore, qui non est in mora, & in casu quando solutio est ꝓmissa in certa specie monetæ, prout loquuntur omnes Doctores infra citandi, quotiescunque creditor sibi voluit prouidere per illam cautelam quam tradunt *Hostiens. & cæteri in cap. quanto. & de qua dixi supra conclus. 2. circ. fin.* sunt opiniones, & aliqui arguunt *Bartolum* nota contrarietatis *in l. quod te. & in l. Paulus.* Quidam enim voluerunt debitorem omnino liberatum esse ab obligatione quasi per interitum speciei per *l. quod te. si cert. peta. cum ibi notatis.* & ita tenuerunt *Petrus, & Cyn. in l. cũ quid si cert. pet. & in l. in minorum. C. in quib. cau. restit. in integr. non est necess. Roman. in d. l. cum quid. & ibi Dec. & Cagnol. num. 95. Alex. in d. l. quod te. num. 7. vers. tenco conclusiue. Lauden. de mon. num. 14. Imol. in c. quanto. num. 18. de iureiur.* Qui mouentur per tex. *in* † *l. in ratione. 30. §. diligenter. vers. cæterum. D. ad l. falcid.* sed ille textus 61

non debet pro ista opinione citari, nam loquitur ibi I.C. de legato facto in certa nummorum specie, quæ posita erat in arca tempore testamenti, & quærebatur an illa reprobata, vel in totum deteriorata teneretur hæres præstare legatum, & respondit non teneri, quia hæres per interitum rei legatæ liberatur, quæ ratio non militat quando quis tenetur de necessitate soluere.
63 Alii fuerunt † opinionis, vt liberetur debitor soluendo, vel monetam reprobatam, vel nouam per æstimationem illius, sed in totum non liberari, cum sufficiat idem restituere in genere, & in bonitate. *Bartol. in l. Paulus. & in d. l. cum quid. numer. 17.* quem sequuti sunt, *Andr. de Isern. in titul. quæ sint regal. in verbo moneta. Hostien. Io. Andr. Abb. & Ant. de Butr. in cap. quanto. de iureiur. Alber. de statut. quæst. 103. p. 1. P. de Anchar. in clem. si beneficiorum. de decim. Roman. in d. l. cum quid. num. 19. vers. Tu dic. Riminald. sen. in d. l. quod te. num. 5. Curt. de monet. n. 6. & 7. Aretin. in d. l. quod te. Anton. Gamma. decis. Lusitan. 374.* Et ad *Bart.* varietatem respondit *Roman. & Riminald.* vnde inquit *Papiens. in form. libell. act. hypothecaria super verbo Relaxandum. nu. 3.* quod si non reperitur reprobata moneta sufficiat debitori dare aliam monetam ad valorem currentem, cum qua etiam opinione transit *Bald. in l. Acceptam quæst. 17. C. de vsur.* vbi licet obscure, & dubitatiuè loquatur, tamen conclúdit ex æquitate debitorem, qui vsus fuit pecunia debere restituere æstimationem, quia non sit licitum lucrari cum alterius iactura. Sed hoc casu fr stra tractari de augmento credunt supra scripti, quia vel eadem species soluitur, vel eiusdem æstimatio, in quam rem adduci potest doctrina *Bartol. in l. diuortio. §. ob donationis. numer. 3. D. solut. matrimo.* vbi voluit debitorem pecuniæ posse soluere in massa auri, vel argenti, aut metalli sicuti etiam pro massa potest dari pecunia. *l. prima § fin. D. de aur. & argen. lega.* Mihi tamen tuta non videtur ista opinio *Bartoli*, quam vir acutissimi ingenii *Pinell.* reprobauit *in rubr. Cod. de rescinden. vendit. prima par. numero 14.*
64 Tertia fuit, † opinio, quod reprobata non soluatur, nec possit creditor cogi illam

gi illam recipere, vt bene dicit *P. Gregor. libr. 25. syntagma. cap. 14. numer. secundo* sed soluatur de noua ad æstimationem antiquę, prout currebat tempore contractus, & hanc sententiam tenuit *gloss. in cap. cum canonicis. in fin. de censibus & alia glo. iuris ciuilis in l. eleganter. §. qui reprobos. D de pignorat. act. per verba illius textus. quam glo. sequuntur Aretin. Fulgos. Castr. & Ripa. in d. l. quod te. Iacob. de Rauen. Odofred. Bald. & Angel. in d. l. cum quid.* & ibi communem asseuerat *Camill. Plaut. in sua repetit. lib. 3. numer. 102.* & ireprobata moneta ob deteriorationem sequitur. *Lauden. de mon. num. 13. Brun. de augmen. particu. 2. Cagnol d. n. 95. Ioan. Fabri in d. l. Acceptam. in fin. C. de vsur.* & hoc casu quando respectu cursus in totum reprobatur communem dicit *Io. Satson. in consuetud. Turonen. tit. 36. de crimin. Art. 1. col. 3. versic. primo ergo casu* Ratio est quia contrahentes censentur conuenisse de solutione in eadem specie modò non sit reprobata, & sit in vsu, nam in pecunia consideratur bonitas, prout est in vsu, & æquè bonum est mutuum restituendum; quid enim si promisisti mihi restituere equum, & mortuum restituas non liberaberis, nec dicetur moneta restitui, prout erat tempore obligationis, quia tunc expendebatur, & hodie non currit in commertio, propter Principis prohibitionem, cui cum parendum sit sub pœnis in iure, & in edicto contentis, clarũ est nõ posse cogi creditorem illam recipere, quinimo posset puniri debitor, qui soluere, & expendere vult contra præceptũ, cui parere necesse est, vt considerat *Curt. de mon. nu. 20.* & præsertim quando edictum ponit expendentib. & pœnam vitæ, & confiscationis bonorum. Quarta est opinio *Ripæ in d. l. quod te. num. 24.* qui distinguit an posita fuerit pœna expendentib. monetam reprobatam, vel non vt † primo casu possit reproba solui, & ea soluta liberetur debitor, qui non est in mora, se- 65
cundo casu debeat soluere æstimationem. Sed ista opinio est ridicula cum velit liberari debitorem, & cogendum creditorem reprobos nummos accipere contrà pœnale edictum; Tu verò in hoc opinionum conflictu teneas † nullo modo libe- 66

rari debitorem, qui tenetur soluere in eadem specie, nisi soluta æstimatione antiquæ monetæ, & ob id opinio *Cyni*, & aliorum sequacium magis communiter reprobatur; & soluendo æstimationem clarum est, quod tenebitur soluere cum omni augmento, prout illa species valebat tempore contractus, & tenebitur soluere de moneta vsuali, & expendibili, itaut præstetur materia pro forma, vt voluit *Bart. in l. qu d te. num. 6. & 7. & in l. vinum. num. 17. si cert. pet.* & reproba pecunia non liberat soluentem, etiam quod iurasset soluere in illa pecunia *Baldus in l. fin. C. de non num. pecun. quem sequitur Rim. in d. l. quod te. num. 5. vers. Et ad probationem. Bellamer. in d. c. quanto. num. 10.* Et pro hac opinione, coniungo ius ciuile, & ius canonicum, nam iure ciuili cautum est reprobata moneta per superiorem creditorem teneri de alia soluere. *l. paulus. alias creditor. de solut.* sed cum ibi non sit expressum, de qua moneta sit facienda solutio Summus Pontifex hac de re consultus rescripsit solutionem faciendam esse de pecunia vsuali ad æstimationem antiquæ quæ æstimatio si fieret iuxta antiquum valorem sine augmento remaneret in damno creditor contra mentē Pauli, & ideo æstimatio facienda est de moneta quidem, quæ currebat tempore contractus, sed ad valorem currentem tempore solutionis, vt habeat locum pactum de speciei restitutione loquens, prout optimè considerauit *Aretin. in d. l. quod te. num. 4.* nec est quod conqueratur creditor, cui alia species soluitur cum id facto Principis contingat, vt ponderat summa *Astens. lib. 3. tit. de solut. art. 5. versic. sed quid si mercator.* Vnde siue de florenis in specie, siue de moneta grossa fuerit facta stipulatio, & illa non reperiatur, vt contingit in florenis nostris debebitur, valor floreni, prout æstimaretur, si esset in rerum natura, (nisi aliter de moneta soluenda in alia specie actum esset,) prout si edicto Principis reprobata fuisset licet aliud sit in reprobatione expressa aliud in tacita. Ex qua conclusione colligimus errasse virum alioquin doctissimum *Rober. Marant. qui in consil.*
67 *138. num. 1. & 2.* defendit † quosdam Gabellarios, vt liberentur per

per solutionem reprobatæ monetæ ex edicto Principis, eo prætextu, quod illi exegerint illam monetam ante reprobationem,& non sint in culpa, quia cum edictum sit generale, ac pœnale, atque omnes comprehendat vtique complectetur personam Gabellarii, qui ante edictum monetam reprobatã exegit, & ita vidi in isto casu obseruatum, præsertim quando moneta, quæ reprobatur est alterius Principis, licet opinio *Marantæ* maximam sapiat æquitatem qua attenta dicerem, esse faciendam remissionem mercedis contra eundem *Marantam*, quando maximum damnum sentiret debitor, quod prudentis iudicis arbitrio relinquerem, quicquid etiam scribat *Bartachin. de Gabell. 2. par. q. 25.* nisi eadem Gabella à Principe prouenirer, cuius culpa mutatio monetæ fieret quo casu non teneretur debitor soluere, nisi de illa moneta.

Secundus casus est, quando moneta non est in totum reprobata, sed per edictum fuit † reducta ad certum valorem, 68
prout factum fuit de anno 1587. 23. Iunii, & Romanorum tẽporibus primo bello Punico mutatum fuisse nummi valorem tradit *Plin. lib. 33. cap. 3.* & tunc licet optimi Principes ex prudẽtum consiliariorum voto soleant prouidere casibus contingentibus, prout factum fuit tempore illius edicti. Et Romanos apud Salustium fecisse legimus, si tamen quæras quid de iure dicendum sit. Reperies *Bald.* hanc quæstionem tractantem *in l. Acceptam. quæst. 17. C. de vsur.* dicit monetam recipi debere iuxta valorem currentem tempore solutionis, sed si mutatio fuit repentina, & creditor illam præsciuit tunc consulendum est debitori, aut mutata fuit ex interuallo, & debitor expendit, & in suos vsus conuertit, vel conuertere potuit, & tunc succurrendum sit creditori, Ego tamen dicerem liberari debitorem; qui soluit antiquam speciem monetæ in valore à Principe decreto, quia valoris, & æstimationis ratio tota pendet ex Principis arbitrio. *l. 1. D. de contrah. emp.* & quemadmodum pretia rerum ab illa variatione æstimantur, ita & cætera commertia eadem proportione veniunt regulanda; nec de damno poterit

rit creditor conqueri, qui eandem habet pecuniæ speciem, cũ qua easdem res comparare poterit, quas habuisset si pecunia alterata non fuisset, cum illæsa remaneat bonitas intrinseca iuxta quam ad verum valorem moneta reducitur; & in hanc sententiam inclinarunt *Io. Andr.* Bellamer. & *Hostien. in c. quanto. de iureiur. Camill. Plaut. in l. cum quid. lib. 3. num. 114.* Bal. *cons. 213. lib. 5. & in d. cap. quanto. num. 8.* & iuxta hanc opinionem iudicaui tempore illius edicti, dum essem iudex ordinarius huius Augustissimæ Ciuitatis & sæpius declarauit Eccellentissimus Senatus. & hanc opinionem multis authoritatibus comprobat recolendæ memoriæ *D. Senator Sola olim collega doctissimus in eodem Senatu in tracta. de monet. casu. 24. num. 1.* & nouissimè censuit idem Senatus in prædicta causa Comitum Polongheriæ hoc anno *1607*. Et in hoc casu bene aduertit *Calcan. in cons. 14. numer. 2.* solutionem faciendam esse, de moneta communiter expendibili non de variabili. Et quamuis *D. Senator Sola in dict. tracta. de monet. casu. 28.* distinguat vtrum à tempore contractus ad tempus edicti fuerit facta mutatio aurei diminutiuè, vel augmentatiuè, non putarem attendendam istam distinctionem, quia mens, & voluntas Principis est per illud edictum reducere aureum ad iustam æstimationem, vt pretia rerum iusto pretio soluantur. *dict. l. 1. D. de contrah. empt.* ideo facta reductione non poterit creditor prætendere maiorem valorem currentem tempore contractus cum habeat monetam auream, vel argenteam viliori pretio, & in specie conuenta fiat solutio, & nihil deperit creditori licet plus, vel minus auri, vel argenti, aut minutæ etiam monetæ soluatur, & moneta est soluenda, prout Rex iubet vt dicit *Masuer. in sua praxi tit. de solut. num. 5.* & sic confutatur, quod scripsit *Rom. in d. l. quod te nu. 5. vers. sed vbi per statutum*; volens creditorem non posse refutare antiquam monetam, quia hoc non procedit quando moneta est alterata iussu Principis, qui non vult antiquam monetam expendi.

Sed pulchra hinc insurgit dubitatio, si edicti tempore moneta

neta habebat vnum valorem, postea † contractus tempore 69
creuit in pretio, & communi cursu, puta aurei fuerunt per edictum valutati ad flo. *13*. grossos tres de anno *1603*. contractus tempore valebat aureus flo. *14*. quis valor erit attendendus? hæc quæstio fuit disputata in prædicta causa Polongheriæ, & dicebat creditor, quod non erat inspiciendum edictum, quia ista edicta sunt annalia, & per annum euanescunt, & quatenus essent perpetua omnium consensu, tàm populi, quàm ipsius Principis, qui ministerio suorum Thesaurariorum eo pretio expendebat erant abrogata; & communem cursum attendẽdum, & sic vel aurum soluendum, vel iustam æstimationem, prout currebat tempore solutionis, cum fuisset promissa solutio in auro, vel iusta aurei æstimatione, vt in statuto Senatũ consuluit *Aret. consf. 111.* & quatenus fieret solutio iuxta valorem edicti, esse faciendam solutionem de moneta bona, ad valorem currentem tempore edicti, non prout currebat tempore contractus, vel solutionis, habita proportione ad valorem aurei, vt æqualitas seruetur. Debitor verò dicebat esse attendendum edictum quia variatio aurei non erat in bonitate intrinseca, quæ fuerat edicto taxata, sed in extrinseco augmento, cuius non habetur ratio, & communem cursum esse abusiuum, & corruptelam, nec cogendum ipsum soluere ex pacto de iusto valore, nisi valorem iustum non alteratum, atque ita interpretandum esse pactum; & præsertim, quia excessus erat in modico. Et cum partes coram me comparuissent hortatus sum ad concordiam, quia re vera casus mihi videbatur difficilis resolutionis, & in simili causa, quæ cum D. Comite Aregnani vertebatur laudaui solutionem fieri de moneta currenti argentea, vel aurea, ad valorem currentem, calculando valorem aurei ad flo. 13. cum dimidio, & D. Comes acquieuit, sed in alia causa cum nollent partes conuenire, relata causa per Illustrem Dom. Senatorem Filippam; censuit **
Senatus esse soluendum aureum iuxta edicti tempus ad flo. *13*. grossos tres. Sed cum nihil edictum fuisset circa qualita-

tem pecuniæ soluendæ pro æstimatione aurei, sed tantum declaratum (iuxta solitum) solutionem faciendam pro tertia in auro, pro tertia in argento, & pro alia tertia in moneta minuta, maior surrexit dubitatio, an & in æstimatione argenti, & auri esset attendendum tempus edicti; nam D. Comes volebat soluere iuxta valorem currentem tempore contractus, creditor verò nolebat accipere, nisi iuxta valorem currẽtem tempore edicti, ad quod sententia se restrinxerat; Ego dicebã attendendum esse valorem currentem tempore edicti, quia licet edictum non loqueretur, nisi de valore aurei tamen quia ex eo regulantur aliarum monetarum pretia; idem esse dicẽdum de aliis monetis, quòd de auro, & credo quod Excellentissimus Senatus ita declarasset, sed fuit concordata causa, & facta solutio aurei ad flo. 13. grossos decem; de omni moneta iuxta cursum, qui erat tempore solutionis & nunc etiam pendet articulus in reuisione, ob discordiam post concordiam inter partes ortam.

Altera potest occurrere dubitatio, quando bona moneta prius expendebatur postea edicto Principis alia deterior fuit fabricata, & iussa expendi pro pretio melioris, an liberetur
70 † debitor soluendo de viliori: Hanc quæstionem ad partes examinat *gl. in cap. quis ignoret. 32. quæst. 4.* & nihil resoluit: mihi autem videtur amplectenda opinio *Ioan. Fabri in Auth. hoc nisi. numer. 10. C. de solut.* volens solutionem fieri iuxta Principis iussum, si prima moneta non reperiatur, sed si prima reperitur, tunc posse creditorem viliorem recusare, & petere, vt sibi soluatur de meliori currenti tempore contractus; & solent fieri ista edicta ad instantiam monetariorum pro lucro captando, & non sunt iusta, nisi maxima vrgeat necessitas & ita videtur etiam tenere *Guid. Pap. quæst. 493.* & facit ratio æqualitatis, quia sicut debitor reprobata moneta liberatur soluendo de noua; ita & soluendo de minus bona, quæ bonæ comparatur; & debitor de facto Principis non tenetur.

Ex istis resolui potest alia quæstio quam antiqui Iurisconsulti

sulti

sulti *Abb.* & *Oldrad.* examinarunt ille in *c. quanto. numer. 12. iste consi.250.* quando Principis edicto fabricata fuit bona moneta, puta tempore contractus expendebatur moneta, de qua erant necessarii flo. decem ad aureum constituendum, & de moneta noua sufficiunt sex. & *Oldrad.* voluit liberari debitorẽ soluentem de priori moneta quando non fuit reprobata, & idem videtur sentire *Abbas*; Ego verò crederem relinquendũ arbitrio debitoris, an velit soluere de prima, an de secunda, quia vna ad alteram habet iustam proportionem, & sicut creditor pro flo. sex monetæ nouæ habet aureum, ita, & habebit pro florenis decem antiquæ monetæ, & non erit in damno.

Duodecima est in hac materia conclusio, & quidem substantialis, quod periculum † in moneta contingens ratione 71 bonitatis, nisi aliter expresse sit conuentum spectat ad debitorem, & non ad creditorem, qui nullum damnum consequi pro credito suo debet, nec in aliam formam nummos accipere tenetur text. est *in dict. l. Paulus. alias creditor. de solut* cuius tex. considerata ratione voluerunt multi indifferenter omni casu augmentum deberi quia ibi reprobata moneta vti ærosa iussu Principis, aut Præsidis periculum debitoris esse decernitur, licet nemo de facto Principis, vel superioris teneatur, & Ratio est, quia pecunia est in eadem bonitate soluenda, vel restituenda. *l. eleganter. §. qui reprobos. D. de pign. act. Innoc. in cap. quanto. de iureiu. & ibi Anton. de Butr. num. 12. Bart. in d. l. Paulus. & ibi Apostilla antiqua in litera G. in fin.* Idque verum esse omnes volunt habita ratione ad tempus contractus. *l. cum quid. si cert. pet. c. olim. de censib. Sola post Ias. & Socin. in decr. antiquo de pact. inter empt. num. 72. Boss. de monet. n. 2.* Et quamuis *Cardinal. Zabarell. in clemen. 2. num. 13. in fin. de decim.* concludat mutationem cursus monetæ non imputari debitori, nisi post moram; Tamen contrarium tenent omnes cõmuniter; sed Cardinalis opinio, (prout, & conclusio ista) meo iudicio habebit locũ quãdo moneta in intrinseca bonitate mutata est, vt in substãtia, & põdere, & illi⁹ mutatio efficit, vt altera moneta, quæ non

est in cursu variata; in æstimatione, & valore alterata sit, nam tunc siue debitor sit in mora, siue non iniquum videtur esse, vt creditor alteratam monetam pro bona recipiat, quando bona soluenda est, alias standum foret regulæ cuidam vulgari, quæ etsi ridicula videatur, lepidè tamen materiam hanc augmenti aliaque pericula, quibus subiacet debitor pertingit, Et ea est. *Non præstabis, si præstabis non habebis; si habebis non tam cito, si tam cito, nõ tã bonum, si tam bonum, non tam bene.* prospexit enim huius prouerbii autor in axiomate de non dando mutuo, primo quod habiturus non esset mutuo dans, credens rem ad nullatenenses, profugos, aut alios qui bonorum cessione creditoribus satisfaciunt, secundo dum dicit, Non tam bonum considerauit rei deteriorationem, quo in casu conuenit etiã monetæ deprauatio, & augmenti amissio, tertio considerauit iurgia, & lites ex dictione, Non tàm bene, quia si creditor rem creditam æquè bonam recipiat, raró absque iudicii strepitu, impensa, & labore assequetur, & hac cautela vtentes non haberent opus litigare super isto augmento, sed illa est contra charitatem Christianam, & præceptum illius, ideo non semper seruanda. Sed si moneta sit tantum mutata extrinsecus in valore non propter deteriorationem alterius monetæ, sed aliis de causis quas expressimus *supra conclus.* 3. tunc aliud est dicendum, prout dixi *infra in quinto casu, & in secundo exemplo.* Et ex ista interpretatione resolutio patet ad multos casus, de quibus infra specialiter dicemus. Quid autem sit quod Paulus ait in aliam formam nummos accipere creditorem non cogendum latè, & pulchrè ad materiam explicat *Robert. rer. iud. lib. 1. q. vltima.*

72 Decima tertia conclusio. Pactis † contrahentium in qualitate solutionis omnino standum esse. *Bart. in d. l. Paulus. in fin.* Debent enim ea, de quibus inter debitorem, & creditorem conuentum est obseruari. *l. fin. in princip. C. de iur. domin. impetr. Brun. de augmen. in secundo præsupposito. numer. 10. Aretin. consil. 111. in primo præmisso. Calcan. cons. 14. num. 1, Sola casu 14.* & propterea

quo-

quotiescunque agitur de hac augméti materia erunt per Aduocatos, & Consulentes verba instrumenti consideranda, vt post multos tradit idem *Sola casu. 17.* idcircò valebit pactum instrumento adiectum, vt debitor teneatur ad bonitatem extrinsecam citra moram. *Purpurat. in l. cum quid. num. 162. & 165.* & dicit *Lauden. de monet. num. 13. in fin.* quod practicantes debét attendere conuentionem partium in moneta restituenda. Non autem valebit pactum quod cõtra iustitiam contractus factum apparebit, vnde si pecunia fuerit data deterior debitori per creditorem mutuo, vt melior restituatur, & hoc animo factum fuerit, vt aliquid plus lucretur non erit huiusmodi pactum admittendum, sed vti vsuram sapiens veniet reprobandum, prout in specie ista tradunt. *Hostiens. in summa de vsur. in fin. Rodulph. de vsur. quæst. 45. & 46. D. Senator Manent. in suo paruo tracta. de contract. liuellar. pac. 8. num. 10.* Secus autem statuendum erit si ad hoc simpliciter factum fuerit, vt bona moneta requiratur, prout ad cambium eadem solueretur, vt si mutuo fuerint data centum in auro, vel argento restituantur, nam hoc erit licitum etiam, quod moneta argentea, vel aurea cum suo augmento restituatur.

Decima quarta erit conclusio, Consuetudinem † soluendi 73 in hac monetarum variatione, vt plurimum attendendam esse, & cursum temporis spectandum. *c. olim de censibus. Hostien. in summa tit. de censib. §. ex quibus. versic. quid si moneta. Bald. col. fi. lib. 1.* Et hanc esse vnam maximam in iure nostro dicit *Lauden. de monet. num. 5.* Et ex hac soluendi consuetudine ambiguitates contractuum resolui posse tradit Purpurat. *in d. l. cum quid. nu. 173. & seq. Alexand. consil. 21. lib. 2. Lauden. nu. 31. Curt. num. 31.* Nam hinc arguimus cõtrahentes in dubia stipulatione voluisse intelligere, vt fiant solutiones de illa moneta, quæ solui solita fuit, quia talis censetur facta promissio qualis est subsequuta solutio *Brun. de augmen. in secundo præsuppos. numer. 17. Et limitat 3. & 4.* & late comprobat *Crau. in cons. 836. numer. 10. lib. 5. Rub. cons. 75. Gabr. cons. 164. num. 7. & 8.* Cæterum tria requiruntur ad hãc

consuetudinem introducendam, nam tempus simpliciter non est causa iusta mutandæ, vel variandæ obligationis, & liberandi debitorem ab augmento, quod debetur habita ratione ad tempus contractus. Et primo requiritur bona fides
74 † soluentis, & scientia recipientis, quod illa moneta, quæ soluitur est deterior vel minor in valuta. *Aretin.cons.111. Bertrand. consilio 261.numer.7.lib.1. Signorol.cons.74.colum.2. & 3.* Secundo requiritur, quòd illa solutio fuerit vniformis per multos actus solutionum, licet ad inducendum solitum binus actus regulariter sufficiat, vt alibi scripsi. Nam ab actibus difformibus voluntas non declaratur. *l. quæsitum. §.si quis eodem. D.de fun.in-*
75 *struc.* & in iis non potest considerari consuetudo † in quibus vsus varius obseruatioque diuersa contigit. *l. nemo § temporalis.de regul.iur.* Bartol. *in l. 2. in princ. numer. 22. D. solut.matrimon. Capit.decis.159. numer.39. Crau.cons.96.num.6 & 134.num.20.& in puncto isto cons.870. numer.7. lib.5.* & ex difformibus præstationibus, ac solutionibus non inducitur præscriptio. *Calcã.cons.121. numer.20. Franc.Marc.quæst.205.par.1. Afflict.decis.280.numer.9. Alexand.cons.5.lib.5. Natt.cons.106.num.10.& cons.309.nu 9 Neuizan. cons.5.num.31. Cagnol.in l.semper in stipulationibus. num. 22. de regul. iur. Rolan. cons.87. num. 53.lib.2. Menoch.cons.8.num.17.& cons.37. num.39.& 67. Surd.cons.254.num.26.lib.2.* & in istis terminis *Purpur.cons.522.num.10.& 14.lib.2.* & si fuisset aliquo casu protestatum in receptione solutionum, tunc consuetudo parum offi-
76 ceret. Tertio requiritur † tempus legitimum; ita vt cõsuetudo illa dici possit præscripta. Sed circa tempus variant Doctores,
77 & contendunt: † nam *Bald. in cons. vlt. lib. 1. Oldrad. cons. 3*[illegible] *Aret.cons.111.* voluerunt 30. annos sufficere, & hanc com[illegible] ostendit *Surd.cons.335.num.28.& 56.lib.3. Corn. verò in c*[illegible] *mer.70. libr. 2. & Curt. iun. in cons.24.vers.sed quid fo*[illegible] *cons.164.* 40 annorum spatium, etiam in priuatis[illegible] hi prior arridet sententia: nam per id tempu[illegible] lis videtur introducta, vt non possit conq[illegible] qualitate solutionis; & id quidem freq[illegible]

annuis obligationibus contingit, de quibus tamen *infra casu.* 10. dictum clarius fuit. Et cum ista opinione transit *Boss. de monet. numer* 5. & in illam sæpius inclinauit Senatus noster; nisi essemus in iis personis, quibus præscriptio nocere posset, vt in feudis, & beneficiis, de quibus dicto in loco dicetur. Et in causa Astensi de Buneis, etiam quod fluxissent 27. anni, quibus durantibus solutio fuerat facta de moneta currenti tempore solutionum censuit Senatus augmentum deberi ad rationem antiquæ monetæ per *tex. in d. c. olim de censib.* tenendo, quòd essent 30. anni necessarii ad præscriptionem inducendam 1602. 22. Aprilis. quamuis medio tempore multæ variationes monetarum contigissent, & creditor nunquam reclamasset à qualitate solutionum, aliquibus tamen nempè Præsidibus illius Cameræ contradicentibus, qui tenebant eo casu nullum deberi augmentum. Et in intrinseca bonitate id videtur expeditum, vt illa semper non obstante consuetudine debeatur, & ita se habere communem opinionem testatur *Andr. Gaill. pract. obseruat. lib. 2 obseru. 73 Purpur. cons. 179. & cons.* 522. præsertim quando tractu temporis moneta antiqua reduceretur ad minimam summam, si de currenti solueretur; nisi dictum fuisset, vt solu[illegible]t de moneta currenti tempore solutio[illegible]am [illegible] videntur posita fauore debitoris, vt [illegible] gr[illegible] edio tempore contingens non tene[illegible] t Senatus in casibus, de quibus di[illegible] fra. Et hæc [illegible]suetudo solet etia[illegible] ntroducta [illegible] e consuetu-
[illegible] ur *Peregr* [illegible] *ner 3. lib. 3.* vt
[illegible] ti temp[illegible] nis nulla ha-
[illegible] tur au[illegible] pta cōsuetudo
[illegible] ndo p[illegible] e, & specie vni-
[illegible] um p[illegible], vt si instrumen- 78
[illegible] am fl[illegible] rsæ speciei, vt dixi
[illegible] ten[illegible] fuit solutus aureus,
[illegible] ucr[illegible] parui pōderis ad ra-

tionem

tionem grossorum 12. Et tunc valebit præscriptio, vt plenè *per Surd. cons. 220. num. 18.* & ad hanc consuetudinem præscriptam, & antiquatam respexerunt omnes illi, qui scripserunt, quod de generali consuetudine solet fieri solutio de moneta, quæ currit, & expenditur tempore solutionis, vt post *Curt. Rom. Aret. & Io. de Plat. tenet. Rub. consil 17. num. 3. in fin.* illamque videmus etiam nunc seruari, vt fiant solutiones de moneta currente. *Curt. iun. cons. 24. n. 1.* & plenè de omnibus istis tradit idem *Surd. d. cons. 315 n. 28. & 30. lib. 3.*

Hinc succedit decima quinta conclusio, Quod quotiescunque non est conuentum inter partes, vt certa species monetæ soluatur, quæ moneta non reperitur, possit vna moneta
79 pro alia solui, vt argentea † pro aurea, grossa pro minuta, minuta pro grossa, Et hanc conclusionem iure consuetudinario introductam omnes fatentur, contra ius commune, quo cauetur non compellendum creditorem vnam speciem pro alia soluere. *l. 2. §. mutui datio. l. cum quid. & l. vinum. si cert. peta. &* ita in specie concludunt. *Rebuff. in l fin. C. de veter. numisma pot. lib. 11. num 4.* Bart. *in d. l. Paulus. numer. 3. in fin. & ibi Apostilla super verbo. Dare florenos lit. E. Tiraquell. de retract. §. 1. glo. 18. nu. 30. Abbas Panormitan. in c. quanto. numer. 15.* vbi facit amplam distinctionem. *de iureiur. Abbas antiquus in c. 2. de decim.* vbi voluit esse in facultate debitoris soluere vnum pro altero. *& ibidem Imol. num. 11 Roman. in l. cum quid. num. 21.* & ad hanc consuetudinem se restringit *Cagnol. ibi num. 98. Didac. de numismat. cap. 7. §. vnico. num. 1.* Et hanc conclusionem per multas rationes firmat *Hyeronym. Butigell in d. l. cum quid. à num. 18. vsque ad 30. Camill. Plaut. ibi. lib. 3. num. 106.* Ratio autem fundamentalis huius consuetudinis est, quia sufficit creditori summam promissam solui, licet in diuersa specie, cum damnum non patiatur, & ideo soluitur, ex permissione iuris, argentum pro auro. *l. vnica. C. de argent pretio. lib. 10. Socin. sen. consil. 6* & stipulatio si fiat de moneta aurea pro argentea valet stipulatio. *l. qua extrinsecus. vbi glo. D. de verbor. obligat.* Et ad hanc solutionis speciem monetæ pro altera

altera reſpexerunt Ætoli apud *Liuium lib.38.* vbi hæc refert *De pecuniæ ſumma quam penderent, penſionibusque eius, nihil ex eo quod cum conſule conuenerat mutatum, pro argento ſi aurum dare mallent, dare conuenit, dum pro argenteis decem aureus vnus perſolueretur.*

Sed ne decipiamur in hac concluſione, quoniam aliquib. in iudicando durum videtur, vt creditor vnam ſpeciem pro altera capiat, eſt aduertẽdum † ad id quod ab initio diximus, 80
vt hoc habeat locum quando ſolutio non eſt promiſſa in certa ſpecie, vel in tali ſpecie, q̃ licet ſit in nominatione, & imaginariè, non tamen eſt in vſu & in curſu, vt eſt exemplum in florenis noſtris Sabaudiæ, & in libris Turonenſibus, Viennenſibus, Ianuenſibus, & ſimilibus aliis, quæ non reperiuntur: ſed ſi certa ſpecies ſit in ſtipulationem deducta, puta in tot ducatonis, aureis, duplis, vel ſimilibus, tunc non poſſet ſolui vna moneta pro altera contra conuentionem, iuramento præſertim accedente, ne damnum patiatur creditor, vt bene aduertit *Papien. in form libell. act. hypot. in verbo Relaxandum num.2. in fin. Curt. d num. 23.* Brun. *in 2 præſuppoſ. num.5. & particu. 5. & limitat. 2. Sola in decreto. Ex frequentibus. num. 70. verſ. Qua in re.* Et ideo, pro pleniori huius concluſionis intelligentia, ſunt meo iudicio diſtinguendi plures caſus, vltra illos, quos ſuis locis examinabimus.

Primus caſus eſt quando ſtipulatio † eſt facta in auro, vel 81
moneta groſſa, tàm aurea, quàm argentea, & reſtitutio vel ſolutio fuit promiſſa in eadem ſpecie cum iuramento, & tunc vel ſpecies promiſſa reperitur, & tenetur debitor pactum obſeruare, & iuramentum obligat præcisè ad factum. *Alexandr. conſ. 37. colum. 8. lib. 2. Guid. Pap. in terminis quæſt. 493.* & ante omnes id videtur voluiſſe *glo. in clem. 2. de decim. ſuper verbo. conſueta. quam ſequitur ibi Imol. num. 10.* dicens generaliter quod debet emi illa ſpecies monetæ; & reuera ſi penes debitorem illa non ſit cum vbique campſores pro cambiis deputati reperiantur erit illa omni pretio à debitore emenda, vt pactum ſeruetur à quo conſuetudo ſolutionis non liberat, & poſſet

isto casu creditor reperire illam speciem monetæ penes amicum, & dicere debitori emas istam monetam, & mihi satisfacias, & hoc siue sit in mora, vel non debitor, quando fuit expresse conuentum. Et ideo hoc in casu arbitror errasse virum alioquin doctissimum *D. Senatorem Solam*, qui ab antiqua sua sententia recedens, de qua supra, *in nouo suo tracta. de monet. casu. 30.* tenuit contrarium non obstante iuramento, illa ratione, quia iuramentum non operatur vltra agentium intẽtionem, nam præsupposito pacto clara est contrahentium intentio, vt illa moneta soluatur. & ideò prudentes solent illa cautela vti, de qua supra diximus, vt solutio fiat in tali monetæ specie, nõ autem de imaginaria, sed de expendibili, & currenti, de qua semper est intelligendum, vt dicit *Calcan. consil. 14. numero 2.* Et quando solutio est facienda in certa specie monetæ vt in auro vel argento, non potest solui de pecunia ærosa, prout est pecunia minuta, vt post *glo.* Bart. *Angel. Imol. & Ancharan. dicit* Brun. *in 2 præsuppos. numer. 3. qui numer. 5.* dicit conclusionem illam soluendi vnam monetam pro alia non habere locum, quando in vna specie facta est stipulatio, & quando per illam solutionem damnum sentiret creditor. & designata quantitate in certa nummorum specie, est facienda solutio iuxta eam æstimationem, quæ viget tempore solutionis *Bart. in dict. l. Paulus. in fin.* cuius opinionem hac in re communem dicit idem *Brun. in 8. limitat. colum. 2. & in 5. Ampliat. conclus. vltima*, & in hoc casu quando valor aurei est declaratus per certam speciem monetæ, vt sunt grossi 45. nullam esse ambiguitatem dicit *Purpur. consi. 179. lib. 1. & 522. lib. 2.* & sequitur hanc opinionem *Asin. de exequut. §. 7. cap. 128. num. 4.* Si verò illa species non
82 reperiretur, † tunc omissis altercationibus ego in prudentis Iudicis arbitrio relinquerem, de qua moneta sit soluendum, & ita arbitrium regularem vt si de grossa conuentum sit soluatur de specie grossæ tunc currentis, si de minuta fiat solutio in moneta minuta, expendibili habita, tamen ratione augmẽti iuxta valorem currentem tempore contractus, vt in casu istius

ſtius conſuetudinis, dicit *Laudenſ. de monet. numer. 23. & 24.* & ſupraſcriptæ opinionis ratio eſt præcipua, quia cum illa conſuetudo generalis, de qua ſupra, ſit magis ex ciuilitate, & benignitate creditorum, quam ex diſpoſitione iuris introducta, vt dicit *Pariſien. à Didaco relatus in dict. cap. 7. §. vnico. numer. 1.* non poterit cogi creditor inuitus contra pactum recipere aliud genus monetæ; ſi enim conſuetudo ſit in loco, vt vna moneta pro alia poſſit ſolui, & creditor conuenerit, vt in certa ſpecie ſoluatur, fruſtra ad conſuetudinem recurretur, quia illa per pactum eſt ſublata, quod leges rumpere vulgò dicitur, & pactis, ac conuentionibus ſtandum eſt. *l. 1. de pact. & dixi ſupra concluſ. 13.* & ita eſt intelligenda prima concluſio *Didaci.* quæ alias vnà cum opinione *Bart. in dict. l. Paulus.* reprobanda eſſet, vt ſcilicet Bartoli, & aliorum communis traditio intelligatur quãdo non eſt ꝓmiſſa certa ſpecies, vel illa quæ fuit promiſſa non extat ſolutionis tempore, vel à Principe fuit reprobata, alias à ſua promiſſione creditor prætextu conſuetudinis ſe liberare non poſſit: & ita in hoc primo caſu ſemper iudicaui, & per optimos iudices iudicatum vidi, licet per alios multum in terminis errare, caſus confundendo, viderim. Eidem eſſe dicendum arbitror in aurei obligatione, qui fuerit ꝓmiſſus iuſti ponderis, & bonæ ligæ; prout ſolent fieri multi contractus, & loquuntur in illis terminis multi Doctores, quos allegabimus in primo caſu circa contractus vbi quid de augmento dicendum ſit examinabimus, nam tunc clarum eſt quod ad ſpeciem illam monetæ magis ſpecificè contrahentes reſpexerũt, & vna pro altera non poterit perſolui.

Hic autem dubitari poſſet ſi ſolutio ſit promiſſa in auro, & debitor † velit ſoluere tot aureos, vel duplas expendibiles 8 tempore ſolutionis, qui tamen aurei non ſunt eiuſdem ligæ, & bonitatis, quæ erant tempore contractus, an ſit audiẽdus creditor, qui hanc ſolutionem recipere recuſat? Et videretur dicendum fauore creditoris, quod non ſit cogẽdus recipere illã ſpeciem deteriorem, prout in hac facti ſpecie videtur ſentire

Caphal.cons.31.num.7. sed contrarium est verius, quia in æstimatione attenditur vsus communis, vt per *Zabarell.in cl.m.2. de Decim.* nec materia attenditur, & satis est solui aureos bonæ ligæ, & ponderis, cum bonitas dicatur illa, quæ est communiter approbata, nec vllum damnum ex hac solutione consequitur creditor, qui habet eandem quantitatem auri & argẽti, & qui lucratur augmentum contingens à tempore contractus ad tempus solutionis; Et cum hac opinione passim solet transire Senatus, etiam quod fuerint promissi aurei iusti ponderis, & boni auri quia (modo in pondere non sit variatio) bonitas intelligitur iuxta communem loquendi vsum de tẽpore solutionis, *glo.in cap.2.de maledic. Afflict.decis.194.num 5.* Et hoc verum est, nisi talis esset deterioratio ex qua maximum creditor sentire posset incommodum, prout diximus in conclusione circa intrinsecam bonitatem.

Secundus casus est, quando fuit promissa certa species, sed contrahentes vlterius sibi prospexerunt conueniendo alternatiuè, vt soluatur aurum, vel argentum in tali specie; vel veræ
84 † valuta, prout solent cauti nummularii facere in eorum apochis & in literis cambii, & tunc militare crederem, quod dicitur de consuetudine, vt soluatur de quacunque moneta currenti, & expendibili, nec posset solui de reproba, vel deteriorata, vt benè, & optimè sentit *Castr.in l.cum quid.num.6.* Sed hoc casu illa contingit dubitatio, de qua latè scripsi *in additio-*
85 *ne ad decis.174.* an debitor possit totam solutionem † facere in moneta minuta, & ibi conclusi non esse cogendum creditorem recipere in tali specie sub prætextu illius valutæ, per rationes ibi adductas quas non repeto, & quia quando conuentio est facta de bona moneta expendibili, tunc neque de maiori, neque de minori est facienda solutio, sed de media vti argentea, quæ magis currit in commertio. *glo.in cap.2.de maledic. Calcan.cons.14.num.6.7.& 8.& tradit Pinell. in rubr.Cod.de rescind. vendit.par.1.num.17.* Lusitaniæ ordinatione cautum fuisse, vt quarta pars debiti tantum soluatur in pecunia vilioris materiæ,

riæ.de qua etiam constitutione mentionem facit *Ant. Gamma decis.374.num 2.in fin.*& alibi similes extare leges municipales dicit *Afin.de execut.§.7.cap.128.in fin.* cui conuenit illa constitutio Ferdinandi, de qua meminit *Matthæus Colerius in d. additione allegatus.* vt vltra summam 25. aureorum non possit solui de minuta moneta, & in hoc semper sum detestatus quorundam debitorum auaritiam, qui petentibus creditoribus bonas monetas, & illas plus iusto pretio acceptare recusantibus, ad æmulationē solēt perquirere monetas minutas etiam pro solutione magnarum summarum, & sunt per probos iudices coherc̄endi, nam minuta moneta cudi solet pro cibariis ordinariis soluendis, vt debita proportio cum commerciis detur, & pro supplendo pretio grossioris monetæ, & ideò à bonis Principibus, non cuditur de illa moneta minuta, nisi quātum pro ordinario vsu status expedit, & eo casu non crescit grauior moneta; Imo altera ratione minutam monetam currētem refutari posse arbitror, quia etiamsi illi expenderentur tempore contractus, quando non sunt bonæ ligæ, & iusti ponderis, vt contingere potest si boni sunt inscio Principe fusi, & deteriores tantum remanserunt, ita vt omnis bonitas intrinseca desit, non possunt rectè solui, & hoc experientia ipsa docebit si ponderentur habita ratione ad quantitatem, & proportionem, quæ ad marcham argenti construendam est necessaria, nam maior intrabit quantitas hodiè in quarto summæ, quam antiquitus requireretur, & habemus etiam huius rei probationem ex edicto facto de anno 1587. in quo illi solidi, & albi qui erant maioris valoris tempore fabricationis fuerunt per edictum reducti ad minorem valorem & ideò hodie non posset debitor qui tenetur valutam soluere auri, vel argenti soluere in illa moneta sub prætextu, quod soluat de moneta currenti tempore contractus, quia illa est deterior etiam in bonitate intrinseca, & sequitur communis conclusio supra relata *conclus.7.* quod monetam diminutam in bonitate intrinseca non cogitur creditor recipère, nisi cum augmento, & profe-

est in cursu variata; in æstimatione, & valore alterata sit, nam tunc siue debitor sit in mora, siue non iniquum videtur esse, vt creditor alteratam monetam pro bona recipiat, quando bona soluenda est, alias standum foret regulæ cuidam vulgari, quæ etsi ridicula videatur, lepidè tamen materiam hanc augmenti aliaque pericula, quibus subiacet debitor pertingit, Et ea est. *Non præstabis, si præstabis non habebis; si habebis non tam cito, si tam cito, nõ tã bonum, si tam bonum, non tam bene.* prospexit enim huius prouerbii autor in axiomate de non dando mutuo, primo quod habiturus non esset mutuo dans, credens rem ad nullatenenses, profugos, aut alios qui bonorum cessione creditoribus satisfaciunt, secundo dum dicit, Non tam bonum considerauit rei deteriorationem, quo in casu conuenit etiã monetæ deprauatio, & augmenti amissio, tertio considerauit iurgia, & lites ex dictione, Non tàm bene, quia si creditor rem creditam æquè bonam recipiat, rarò absque iudicii strepitu, impensa, & labore assequetur, & hac cautela vtentes non haberent opus litigare super isto augmento, sed illa est contra charitatem Christianam, & præceptum illius, ideo non semper seruanda. Sed si moneta sit tantum mutata extrinsecus in valore non propter deteriorationem alterius monetæ, sed aliis de causis quas expressimus *supra conclus. 3.* tunc aliud est dicendum, prout dixi *infra in quinto casu, & in secundo exemplo.* Et ex ista interpretatione resolutio patet ad multos casus, de quibus infra specialiter dicemus. Quid autem sit quod Paulus ait in aliam formam nummos accipere creditorem non cogendum latè, & pulchrè ad materiam explicat *Robert. rer. iud. lib. 1. q. vltima.*

72 Decima tertia conclusio. Pactis † contrahentium in qualitate solutionis omnino standum esse, *Bart. in d. l. Paulus. in fin.* Debent enim ea, de quibus inter debitorem, & creditorem conuentum est obseruari. *l. fin. in princip. C. de iur. domin. impetr. Brun. de augmen. in secundo præsupposito. numer. 10. Aretin. consil. 111. in primo præmisso. Calcan. cons. 14. num. 1. Sola casu 14.* & propterea quo-

quotiescunque agitur de hac augméti materia erunt per Aduocatos, & Consulentes verba instrumenti consideranda, vt post multos tradit idem *Sola casu.17.* idcircò valebit pactum instrumento adiectum, vt debitor teneatur ad bonitatem extrinsecam citra moram. *Purpurat. in l. cum quid. num.162. & 165.* & dicit *Lauden. de monet. num.13. in fin.* quod practicantes debēt attendere conuentionem partium in moneta restituenda. Non autem valebit pactum quod cōtra iustitiam contractus factum apparebit, vnde si pecunia fuerit data deterior debitori per creditorem mutuo, vt melior restituatur, & hoc animo factum fuerit, vt aliquid plus lucretur non erit huiusmodi pactum admittendum, sed vti vsuram sapiens veniet reprobandum, prout in specie ista tradunt. *Hostiens. in summa de vsur. in fin. Rodulph. de vsur. quæst.45. & 46. D. Senator Manent. in suo paruo tracta. de contract. liuellar. pac.8. num.10.* Secus autem statuendum erit si ad hoc simpliciter factum fuerit, vt bona moneta requiratur, prout ad cambium eadem solueretur, vt si mutuo fuerint data centum in auro, vel argento restituantur, nam hoc erit licitum etiam, quod moneta argentea, vel aurea cum suo augmento restituatur.

Decima quarta erit conclusio, Consuetudinem † soluendi 73
in hac monetarum variatione, vt plurimum attendendam esse, & cursum temporis spectandum. *c. olim de censibus. Hostien. in summa tit. de censib. §. ex quibus. versic. quid si moneta. Bald. col fi. lib.1.* Et hanc esse vnam maximam in iure nostro dicit *Lauden. de monet. num.5.* Et ex hac soluendi consuetudine ambiguitates contractuum resolui posse tradit Purpurat. *in d. l. cum quid. nu.173. & seq. Alexand. consil.21. lib.2. Lauden. nu.31. Curt. num.31.* Nam hinc arguimus cōtrahentes in dubia stipulatione voluisse intelligere, vt fiant solutiones de illa moneta, quæ solui solita fuit, quia talis censetur facta promissio qualis est subsequuta solutio Brun. *de augmen. in secundo præsuppos. numer.17. Et limitat 3. & 4.* & late comprobat *Crau. in cons.836. numer.10. lib.5. Rub. cons.75. Gabr. cons.164. num.7. & 8.* Cæterum tria requiruntur ad hāc

consuetudinem introducendam, nam tempus simpliciter non est causa iusta mutandæ, vel variandæ obligationis,& liberandi debitorem ab augmento, quod debetur habita ratione ad tempus contractus. Et primo requiritur bona fides
74 † soluentis, & scientia recipientis,quod illa moneta,quæ soluitur est deterior vel minor in valuta. *Aretin.cons.111.Bertrand. consilio 261.numer.7.lib.1. Signorol.cons.74.colum.2. & 3.* Secundo requiritur,quòd illa solutio fuerit vniformis per multos actus solutionum, licet ad inducendum solitum binus actus regulariter sufficiat, vt alibi scripsi. Nam ab actibus difformibus voluntas non declaratur. *l. quæsitum. §.si quis eodem. D.de fun.in-*
75 *struc.* & in iis non potest considerari consuetudo † in quibus vsus varius obseruatioque diuersa contigit. *l.nemo § temporalis.de regul.iur.* Bartol. *in l.2.in princ. numer.22. D.solut.matrimon. Capit.decis.159.numer.39. Crau.cons.96.num.6 & 134.num.20.& in puncto isto cons.870.numer.7.lib.5.* & ex difformibus præstationibus,ac solutionibus non inducitur præscriptio. *Calcã.cons.121. numer.20.Franc.Marc.quæst.205.par.1.Afflict.decis.280.numer.9.Alexand.cons.5.lib.5.Natt.cons 106.num.10.& cons.309.nu 9 Neuizan. cons.5.num.31.Cagnol.in l.semper in stipulationibus. num.22.de regul. iur.Rolan.cons 87.num.53.lib.2.Menoch.cons.8.num.17.& cons.37. num.39.& 67. Surd.cons.254.num.26.lib.2.* & in istis terminis *Purpur.cons.522.num.10.& 14.lib.2.* & si fuisset aliquo casu protestatum in receptione solutionum, tunc consuetudo parum offi-
76 ceret. Tertio requiritur † tempus legitimum;ita vt cõsuetudo illa dici possit præscripta. Sed circa tempus variant Doctores,
77 & contendunt:† nam *Bald. in cons. vlt. lib. 1. Oldrad. cons.250.& Aret.cons.111.* voluerunt 30.annos sufficere,& hanc communẽ ostendit *Surd.cons.335.num.28.& 56.lib.3.Corn verò in cons.181:numer.70.libr.2. & Curt. iun. in cons.24.vers.sed quid fortius.Gabriell. cons.164.40* annorum spatium,etiam in priuatis,requirunt. Mihi prior arridet sententia: nam per id tempus consuetudo talis videtur introducta, vt non possit conqueri creditor super qualitate solutionis; & id quidem frequentius in censibus,&

annuis

annuis obligationibus contingit, de quibus tamen *infra caſu.* 10. dictum clarius fuit. Et cum iſta opinione tranſit *Boſſ. de monet. numer 5.* & in illam ſæpius inclinauit Senatus noſter; niſi eſſemus in iis perſonis, quibus præſcriptio nocere poſſet, vt in feudis, & beneficiis, de quibus dicto in loco dicetur. Et in cauſa Aſtenſi de Buneis, etiam quod fluxiſſent 27. anni, quibus durantibus ſolutio fuerat facta de moneta currenti tempore ſolutionum cenſuit Senatus augmentum deberi ad rationem antiquæ monetæ per *tex. in d. c. olim de cenſib.* tenendo, quòd eſſent 30. anni neceſſarii ad præſcriptionem inducendam *1602. 22.* Aprilis. quamuis medio tempore multæ variationes monetarum contigiſſent, & creditor nunquam reclamaſſet à qualitate ſolutionum, aliquibus tamen nempè Præſidibus illius Cameræ contradicentibus, qui tenebant eo caſu nullum deberi augmentum. Et in intrinſeca bonitate id videtur expeditum, vt illa ſemper non obſtante conſuetudine debeatur, & ita ſe habere communem opinionem teſtatur *Andr. Gaill. pract. obſeruat. lib. 2 obſeru. 73 Purpur. conſ. 179. & conſ.* 522. præſertim quando tractu temporis moneta antiqua reduceretur ad minimam ſummam, ſi de currenti ſolueretur; niſi dictum fuiſſet, vt ſolutio fieret de moneta currenti tempore ſolutionum, nam hæc verba videntur poſita fauore debitoris, vt ille ad augmentum medio tempore contingens non teneatur, vt ſimiliter cenſuit Senatus in caſibus, de quibus dicto caſu. & dixi *in 5. caſu infra.* Et hæc conſuetudo ſolet etiam eſſe localis ab antiquo introducta, prout de conſuetudine Venetiis obſeruata teſtatur *Peregr. conſ. 13. numer 3. lib. 3.* vt ſolutio fiat de moneta currenti tempore ſolutionis nulla habita ratione augmenti. Dicetur autem præſcripta cõſuetudo in qualitate ſolutionis, quando pro quantitate, & ſpecie vnius
† monetæ ſoluitur certum genus monetæ, vt ſi inſtrumen- 78
tũ dicat de florenis, & cum floreni ſint diuerſæ ſpeciei, vt dixi *ſupra concl. 2. n. 23.* pro floreno parui põderis fuit ſolutus aureus, vel ꝑ aureo floreno fuerũt ſoluti floreni parui põderis ad ra-

tionem

tionem grossorum 12. Et tunc valebit præscriptio, vt plenè *per Surd. cons. 220. num. 18.* & ad hanc consuetudinem præscriptam, & antiquatam respexerunt omnes illi, qui scripserunt, quod de generali consuetudine solet fieri solutio de moneta, quæ currit, & expenditur tempore solutionis, vt post *Curt. Rom. Aret. & Io. de Plat. tenet. Rub. consil 17. num. 3. in fin.* illamque videmus etiam nunc seruari, vt fiant solutiones de moneta currente. *Curt. iun. cons. 24. n. 1.* & plenè de omnibus istis tradit idem *Surd. d. cons. 315 n. 28. & 30. lib. 3.*

Hinc succedit decima quinta conclusio, Quod quotiescunque non est conuentum inter partes, vt certa species monetæ soluatur, quæ moneta non reperitur, possit vna moneta
79 pro alia solui, vt argentea † pro aurea, grossa pro minuta, minuta pro grossa, Et hanc conclusionem iure consuetudinario introductam omnes fatentur, contra ius commune, quo cauetur non compellendum creditorem vnam speciem pro alia soluere. *l. 2. §. mutui datio. l. cum quid. & l. vinum. si cert. peta. &* ita in specie concludunt. *Rebuff. in l fin. C. de veter. numisma. pot. lib. 11. num 4.* Bart. *in d. l. Paulus. numer. 3. in fin. & ibi Apostilla super verbo. Dare florenos lit. E. Tiraquell. de retract. §. 1. glo. 18. nu. 30. Abbas Panormitan. in c. quanto. numer. 15.* vbi facit amplam distinctionem. *de iureiur. Abbas antiquus in c. 2. de decim.* vbi voluit esse in facultate debitoris soluere vnum pro altero. *& ibidem Imol. num. 11 Roman. in l. cum quid. num. 21.* & ad hanc consuetudinem se restringit *Cagnol. ibi num. 98. Didac. de numismat. cap. 7. §. vnico. num. 1.* Et hanc conclusionem per multas rationes firmat *Hyeronym. Butigell in d. l. cum quid. à num. 18. vsque ad 30. Camill. Plaut. ibi. lib. 3. num. 06.* Ratio autem fundamentalis huius consuetudinis est, quia sufficit creditori summam promissam solui, licet in diuersa specie, cum damnum non patiatur, & ideo soluitur, ex permissione iuris, argentum pro auro. *l. vnica. C. de argent pretio. lib. 10. Socin. sen. consil. 6* & stipulatio si fiat de moneta aurea pro argentea valet stipulatio. *l. qua extrinsecus, vbi glo. D. de verbor. obligat.* Et ad hanc solutionis speciem monetæ pro

altera

altera reſpexerunt Ætoli apud *Liuium lib.38.* vbi hæc refert *De pecuniæ ſumma quam penderent, penſionibusque eius, nihil ex eo quod cum conſule conuenerat mutatum, pro argento ſi aurum dare mallent, dare conuenit, dum pro argenteis decem aureus vnus perſolueretur.*

Sed ne decipiamur in hac concluſione, quoniam aliquib. in iudicando durum videtur, vt creditor vnam ſpeciem pro altera capiat, eſt aduertẽdum † ad id quod ab initio diximus, 80
vt hoc habeat locum quando ſolutio non eſt promiſſa in certa ſpecie, vel in tali ſpecie, q̃ licet ſit in nominatione, & imaginariè, non tamen eſt in vſu & in curſu, vt eſt exemplum in florenis noſtris Sabaudiæ, & in libris Turonenſibus, Viennenſibus, Ianuenſibus, & ſimilibus aliis, quæ non reperiuntur: ſed ſi certa ſpecies ſit in ſtipulationem deducta, puta in tot ducatonis, aureis, duplis, vel ſimilibus, tunc non poſſet ſolui vna moneta pro altera contra conuentionem, iuramento præſertim accedente, ne damnum patiatur creditor, vt bene aduertit *Papien. in form libell. act. hypot. in verl o Relaxandum num. 2. in fin. Curt. d num. 23.* Brun. *in 2 præſuppoſ. num. 5. & particu. 5. & limitat. 2. Sola in decreto. Ex frequentibus. num. 70. verſ. Qua in re.* Et ideo, pro pleniori huius concluſionis intelligentia, ſunt meo iudicio diſtinguendi plures caſus, vltra illos, quos ſuis locis examinabimus.

Primus caſus eſt quando ſtipulatio † eſt facta in auro, vel 81
moneta groſſa, tàm aurea, quàm argentea; & reſtitutio vel ſolutio fuit promiſſa in eadem ſpecie cum iuramento, & tunc vel ſpecies promiſſa reperitur, & tenetur debitor pactum obſeruare, & iuramentum obligat præciſè ad factum. *Alexandr. conſ. 37. colum. 8. lib. 2. Guid. Pap. in terminis quæſt. 493.* & ante omnes id videtur voluiſſe *glo. in clem. 2. de decim. ſuper verbo. conſueta. quam ſequitur ibi Imol. num. 10.* dicens generaliter quod debet emi illa ſpecies monetæ; & reuera ſi penes debitorem illa non ſit cum vbique campſores pro cambiis deputati reperiantur erit illa omni pretio à debitore emenda, vt pactum ſeruetur à quo conſuetudo ſolutionis non liberat, & poſſet

isto casu creditor reperire illam speciem monetæ penes amicum, & dicere debitori emas istam monetam, & mihi satisfacias, & hoc siue sit in mora, vel non debitor, quando fuit expresse conuentum. Et ideo hoc in casu arbitror errasse virum alioquin doctissimum *D. Senatorem Solam*, qui ab antiqua sua sententia recedens, de qua supra, *in nouo suo tracta. de monet. casu. 30.* tenuit contrarium non obstante iuramento, illa ratione, quia iuramentum non operatur vltra agentium intẽtionem, nam præsupposito pacto clara est contrahentium intentio, vt illa moneta soluatur. & ideò prudentes solent illa cautela vti, de qua supra diximus, vt solutio fiat in tali monetæ specie, nõ autem de imaginaria, sed de expendibili, & currenti, de qua semper est intelligendum, vt dicit *Calcan. consil. 14. numero 2.* Et quando solutio est facienda in certa specie monetæ vt in auro vel argento, non potest solui de pecunia ærosa, prout est pecunia minuta, vt post *glo.* Bart. *Angel. Imol. & Ancharan. dicit* Brun. *in 2 præsuppos. numer. 3. qui numer. 5.* dicit conclusionem illam soluendi vnam monetam pro alia non habere locum, quando in vna specie facta est stipulatio, & quando per illam solutionem damnum sentiret creditor. & designata quantitate in certa nummorum specie, est facienda solutio iuxta eam æstimationem, quæ viget tempore solutionis *Bart. in dict. l. Paulus. in fin.* cuius opinionem hac in re communem dicit idem *Brun. in 8. limitat. colum. 2. & in 5. Ampliat. conclus. vltima,* & in hoc casu quando valor aurei est declaratus per certam speciem monetæ, vt sunt grossi 45. nullam esse ambiguitatem dicit *Purpur. consi. 179. lib. 1. & 522. lib. 2.* & sequitur hanc opinionem *Asin. de exequut. §. 7. cap. 128. num. 4.* Si verò illa species non
82 reperiretur, † tunc omissis altercationibus ego in prudentis Iudicis arbitrio relinquerem, de qua moneta sit soluendum, & ita arbitrium regularem vt si de grossa conuentum sit soluatur de specie grossæ tunc currentis, si de minuta fiat solutio in moneta minuta, expendibili habita, tamen ratione augmẽti iuxta valorem currentem tempore contractus, vt in casu i-

stius

ſtius conſuetudinis, dicit *Laudenſ. de monet. numer. 23. & 24.* & ſupraſcriptæ opinionis ratio eſt præcipua, quia cum illa conſuetudo generalis, de qua ſupra, ſit magis ex ciuilitate, & benignitate creditorum, quam ex diſpoſitione iuris introducta, vt dicit *Pariſien. à Didaco relatus in dict. cap. 7. §. vnico. numer. 1.* non poterit cogi creditor inuitus contra pactum recipere aliud genus monetæ; ſi enim conſuetudo ſit in loco, vt vna moneta pro alia poſſit ſolui, & creditor conuenerit, vt in certa ſpecie ſoluatur, fruſtra ad conſuetudinem recurretur, quia illa per pactum eſt ſublata, quod leges rumpere vulgò dicitur, & pactis, ac conuentionibus ſtandum eſt. *l. 1. de pact. & dixi ſupra concluſ. 13.* & ita eſt intelligenda prima concluſio *Didaci.* quæ alias vnà cum opinione *Bart. in dict. l. Paulus.* reprobanda eſſet, vt ſcilicet Bartoli, & aliorum communis traditio intelligatur quādo non eſt ꝓmiſſa certa ſpecies, vel illa quæ fuit promiſſa non extat ſolutionis tempore, vel à Principe fuit reprobata, alias à ſua promiſſione creditor prætextu conſuetudinis ſe liberare non poſſit: & ita in hoc primo caſu ſemper iudicaui, & per optimos iudices iudicatum vidi, licet per alios multum in terminis errare, caſus confundendo, viderim. Etidem eſſe dicendum arbitror in aurei obligatione, qui fuerit ꝓmiſſus iuſti ponderis, & bonæ ligæ; prout ſolent fieri multi contractus, & loquuntur in illis terminis multi Doctores, quos allegabimus in primo caſu circa contractus vbi quid de augmento dicendum ſit examinabimus, nam tunc clarum eſt quod ad ſpeciem illam monetæ magis ſpecificè contrahentes reſpexerūt, & vna pro altera non poterit perſolui.

Hic autem dubitari poſſet ſi ſolutio ſit promiſſa in auro, & debitor † velit ſoluere tot aureos, vel duplas expendibiles 83 tempore ſolutionis, qui tamen aurei non ſunt eiuſdem ligæ, & bonitatis, quæ erant tempore contractus, an ſit audiēdus creditor, qui hanc ſolutionem recipere recuſat? Et videretur dicendum fauore creditoris, quod non ſit cogēdus recipere illā ſpeciem deteriorem, prout in hac facti ſpecie videtur ſentire

Cephal. cons. 31. num. 7. sed contrarium est verius, quia in æstimatione attenditur vsus communis, vt per *Zabarell. in cl. m. 2. de Decim.* nec materia attenditur, & satis est solui aureos bonæ ligæ, & ponderis, cum bonitas dicatur illa, quæ est communiter approbata, nec vllum damnum ex hac solutione consequitur creditor, qui habet eandem quantitatem auri & argēti, & qui lucratur augmentum contingens à tempore contractus ad tempus solutionis; Et cum hac opinione passim solet transire Senatus, etiam quod fuerint promissi aurei iusti ponderis, & boni auri quia (modo in pondere non sit variatio) bonitas intelligitur iuxta communem loquendi vsum de tēpore solutionis, *glo. in cap. 2. de maledic. Afflict. decis. 194. num.* 5. Et hoc verum est, nisi talis esset deterioratio ex qua maximum creditor sentire posset incommodum, prout diximus in conclusione circa intrinsecam bonitatem.

Secundus casus est, quando fuit promissa certa species, sed contrahentes vlterius sibi prospexerunt conueniendo alternatiuè, vt soluatur aurum, vel argentum in tali specie; vel vera
84 † valuta, prout solent cauti nummularii facere in eorum apochis & in literis cambii, & tunc militare crederem, quod dicitur de consuetudine, vt soluatur de quacunque moneta currenti, & expendibili, nec posset solui de reproba, vel deteriorata, vt benè, & optimè sentit *Castr. in l. cum quid. num. 6.* Sed hoc casu illa contingit dubitatio, de qua latè scripsi *in additio-*
85 *ne ad decis.* 174. an debitor possit totam solutionem † facere in moneta minuta, & ibi conclusi non esse cogendum creditorem recipere in tali specie sub prætextu illius valutæ, per rationes ibi adductas quas non repeto, & quia quando conuentio est facta de bona moneta expendibili, tunc neque de maiori, neque de minori est facienda solutio, sed de media vti argentea, quæ magis currit in commertio. *glo. in cap. 2. de maledic. Calcan. cons. 14. num. 6. 7. & 8. & tradit Pinell. in rubr. Cod. de rescind. vendit. par. 1. num. 17.* Lusitaniæ ordinatione cautum fuisse, vt quarta pars debiti tantum soluatur in pecunia vilioris materiæ,

riæ, de qua etiam conſtitutione mentionem facit *Ant. Gamma deciſ. 374. num 2. in fin.* & alibi ſimiles extare leges municipales dicit *Aſin. de execut. §. 7. cap. 128. in fin.* cui conuenit illa conſtitutio Ferdinandi, de qua meminit *Matthæus Colerius in d. additione allegatus.* vt vltra ſummam 25. aureorum non poſſit ſolui de minuta moneta, & in hoc ſemper ſum deteſtatus quorundam debitorum auaritiam, qui petentibus creditoribus bonas monetas, & illas plus iuſto pretio acceptare recuſantibus, ad æmulationẽ ſolẽt perquirere monetas minutas etiam pro ſolutione magnarum ſummarum, & ſunt per probos iudices coherc̄endi, nam minuta moneta cudi ſolet pro cibariis ordinariis ſoluendis, vt debita proportio cum commerciis detur, & pro ſupplendo pretio groſſioris monetæ, & ideò à bonis Principibus, non cuditur de illa moneta minuta, niſi quãtum pro ordinario vſu ſtatus expedit, & eo caſu non creſcit grauior moneta; Imo altera ratione minutam monetam currẽtem refutari poſſe arbitror, quia etiamſi illi expenderentur tempore contractus, quando non ſunt bonæ ligæ, & iuſti ponderis, vt contingere poteſt ſi boni ſunt inſcio Principe fuſi, & deteriores tantum remanſerunt, ita vt omnis bonitas intrinſeca deſit, non poſſunt rectè ſolui, & hoc experientia ipſa docebit ſi ponderentur habita ratione ad quantitatem, & proportionem, quæ ad marcham argenti conſtruendam eſt neceſſaria, nam maior intrabit quantitas hodiè in quarto ſummæ, quam antiquitus requireretur, & habemus etiam huius rei probationem ex edicto facto de anno 1587. in quo illi ſolidi, & albi qui erant maioris valoris tempore fabricationis fuerunt per edictum reducti ad minorem valorem & ideò hodie non poſſet debitor qui tenetur valutam ſoluere auri, vel argenti ſoluere in illa moneta ſub prætextu, quod ſoluat de moneta currenti tempore contractus, quia illa eſt deterior etiam in bonitate intrinſeca, & ſequitur communis concluſio ſupra relata *concluſ. 7.* quod monetam diminutam in bonitate intrinſeca non cogitur creditor recipere, niſi cum augmento, & profe-

cto durum esset cogi creditorem, qui soluit monetam aureã, vel argenteam recipere ærosam, vt dicit *Bertrand.consil 219. numer.1. & 2.lib.3. & sequitur Asin.d.cap.128.nu.4* & iudicauit Senatus Sabaudiæ, vt testatur *D. Anton. Faber in suo pulcherrimo libro quem Codicem Fabrianum inscripsit. lib. octauo. titul. 29. definit. 37.*

Tertius est casus, quando conuentio est facta in illis florenis parui põderis, & in illa moneta fantastica imaginaria, quæ
86 non reperitur, & eo † casu si sumus in moneta proba cum cõtrahentes non respexerint ad monetam grossam, sed ad paruam, & illa species non reperiatur arbitrarer positum in electione creditoris, vel soluere de moneta minuta tempore solutionis currente iuxta consuetudinem, vel de moneta grossa, nec posse creditorem circunscripta opinione illa, de qua supra recusare solidos, & cabalottos, cum æqualitas sit seruanda, & sicuti in conuentione alterius speciei non est damnificandus creditor, ita in ista non est debitori damnum inferendum, quando moneta non est deteriorata. Sed hoc casu sicuti, & in alio superiori solet Senatus, vti iam sæpius allegato temperamento, vt solutiones magnæ quantitatis fiant pro tertia in auro, pro tertia in argento, & pro tertia in moneta minuta;
87 † quem stilum in hoc tertio casu iuridicum arbitror, vt dixi *in dicta additione mea*; licet idem stilus aliquibus displiceat quãdo verus valor, seu valuta speciei in obligatione positæ promissa fuit, dicentes non liberari debitorem, nisi soluat talem valutam, cum qua apud mercatores, & cambium possit reperire aurum, & argentum vel eam monetæ speciem, quæ fuit conuenta; verum stilus est obseruandus ex æquitate introductus, vt dixi in istis duobus vltimis casibus non autem quando certa species monetæ promissa fuit, & illa in commertio reperitur. Et cum distinctione horum casuum sunt intelligendi Doctores, qui de consuetudine solutionis loquuti sunt post *Bart. in d.l. Paulus.* ne creditor damnum patiatur, vt dicit *Ant. de Butr, in d.c. quanto. num. 14. Apostill. ad Bart. in d.l. Paulus litera. E.*

quæ

quę ponit exemplum in profecturo in longinquas partes, & illa *Bartoli* doctrina circa facultatem soluendi est sano modo intelligenda, quia ipse loquebatur, & scribebat *Perusii* vbi prout, & ferè in omnibus circunuicinis regionibus bona moneta cudi solebat, & expendi, & non erat illius minutæ monetæ, tã magna deterioratio, prout hodie est, neque ego possem cogi recipere monetam ære contaminatam quacunque præscriptione, & consuetudine non obstante. Hoc autem casu quando pro minuta moneta soluitur grossa argentea, vel aurea non attenditur variatio valoris cum illa species monetæ non sit in obligatione, sed in facultate soluendi, vt post *Bart. Abb. Aretin.* Brun. *Boss. & Crau. dicit Sola. de mon. casu primo. n. 2. P. de Benintend. decis. Bononien. 39. in fin.*

TRA-

TRACTATVS, DE AVGMENTO MONETARVM,

PARS SECVNDA.

In qua casus enarrantur quibus, vel deberi, vel non deberi augmentum iudicandum est.

SVMMARIA II. PARTIS.

1 DOCTORES *qui casus augmenti notarunt referuntur.*
2 *Definitio augmenti in prima parte posita explicatur.*
3 *Augmentum etiam incrementum dicitur.*
4 *Accessionis nomen generale, & plures continet Accessiones.*
5 *Accessorium vnde dictum.*
6 *Adiectio pretii apud Iurisconsultos.*
7 *Accessio in materia monetarum quid sit proprie, & num. 9.*
8 *Accessio in moneta non est vsura.*
10 *Valor, pretium, & æstimatio differunt.*
11 *Pretium qualiter valori accedat.*
12 *Valor pecuniæ quomodo mutetur.*
13 *Princeps solus dat pretium monetæ.*
14 *Mutatione materiæ facta mutatur moneta.*
15 *Iacobus Butrigarius Doctor antiquus.*
16 *Debitor qui promisit pecuniam in eadem specie restituere, ad augmenti solutionem tenetur.*
17 *Aureo nummo in solutione promisso, ille præstabitur etiã quod valor fuerit diminutus.*

18 In-

18 *Instrumento facto in certa specie monetæ, an eadem species debeatur, si non fuerit dictum in qua specie sit facienda restitutio.*
19 *Stipulatio facta censetur pro restitutione in eadem specie, quæ fuit soluta.*
20 *Augmentum auri qualiter debeatur solutione promissa in tot aureis bona liga, & iusti ponderis. Quid si promissa fuerit vera valuta. num. 21.*
22 *Veri valoris æstimatio in moneta quomodo fiat.*
23 *Præfecti Cambio in republica vtiles.*
24 *Senatus Sabaudiæ iudicium comprobatur.*
25 *Stipulatione facta in tot aureis ad valorem tot grossorum pro singulo aureo, an augmentum debeatur. & n. 28.*
26 *Aestimatio taxata ab initio contractus illa debetur in moneta.*
27 *Moneta minuta qualiter deterior fiat.*
29 *Mutuo tradens dicitur venditor.*
30 *Stipulatione facta in tot aureis de flo. octo, vel nouem, an debeatur augmentum & num. 33. 35. 36. 37. 38. 43. & 45.*
Difficultas quæstionis. num. 31.
32 *Præsides, & Senatores anni 1593. in Senatu Pedemontano.*
34 *Variatio auri, & argenti prouenit aliquando à deterioratione minutæ monetæ.*
39 *Tex. in l. Paulus. de solut. ponderatur.*
40 *Debitoris damnum sicut creditoris est in materia augmenti considerandum.*
41 *Imaginariæ monetæ solutio fit per aliam monetam de consuetudine sine augmento.*
42 *Floreni quare ponantur in obligatione.*
44 *Doctores qui tenuerunt augmentum deberi in casu florenorum declarantur.*
45 *Opinio authoris in obligatione florenorum.*
46 *Augmentum florenorum deberi censuit Senatus, cuius plures sententiæ referuntur.*
47 *Solæ, & Purpurati rationes confutantur. & n. 48. & 49.*
50 *Surdi variæ opiniones in materia augmenti.*

51 *Augmentum non debetur in debito vsurario.*
52 *Aretini, & Barbatiæ consilia quædam confutantur.*
53 *Augmentum non debetur quando instrumentum dicit, vt soluatur de moneta currenti tempore solutionis.*
54 *Mutuo facto in summa tot aureorum facientium summam tot florenorum, an debeatur augmentum.*
55 *Crau. in cons. 836. lib. 5. reprobatur.*
56 *Augmentum florenorum debetur si stipulatum fuerit, vt soluatur de moneta currenti tempore contractus.*
57 *Gasparis Belletiæ consilium in materia augmenti comprobatur.*
58 *Augmentum non debetur quando per extrinsecam mutationem ea moneta creuit, quæ soluitur per debitorem.*
59 *Non est eadem proportio deteriorationis auri, & monetæ ærosæ.*
60 *Augmentum qualiter debeatur in pacto redimendi.*
61 *Augmentum, an debeatur in venditione quando fuit habita fides de pretio.*
Quid si florenorum quantitas sit soluenda. num. 62. & 63.
64 *Augmentum an debeatur in locatione, & conductione.*
65 *Quid in contractu censuali.*
Quid in emphyteotico. num. 66.
67 *Consuetudo solutionis attenditur in materia augmenti.*
68 *Augmentum an debeatur in pecunia dotali.*
69 *Melior moneta pro dote non soluitur quam sit in obligatione.*
70 *Augmentum in pecunia deposita quando debeatur.*
71 *Pecunia quæ soluenda est iussu testatoris, an debeatur augmentum.*
72 *Capra in cons. 29. declaratur.*
73 *Text. in l. cum certum. D. de aur. & argen. lega. declaratur.*
74 *Augmentum quale debeatur pro moneta debita virtute statuti, edicti, vel legis. & num. 75. & 76.*
77 *Pro taxa ordinaria debetur augmentum monetæ.*
78 *Pro salario an debeatur pecuniæ augmentum.*
79 *Certa summa per sententiam adiudicata an debeatur augmentum.*

HACTE-

HACTENVS generalibus propositis huius disputationis fundamentis habes studiosissime lector totā fere Theoriam huius materiæ super qua multæ in dies contingentes, & quæ in posterum oriri poterunt quæstiones, speculatione tua, & subtili contemplatione resoluere poteris. Nunc descendo ad secundam partem tractatus nostri, in qua rem ad praxim reducendo, particulares casus qui in hac disputatione frequentius in forensi palæstra agitari solent, & in quibus pecuniæ Augmentum creditoribus deberi, vel non deberi iudicandum sit examinabimus. Quorum † multos licet pro- 1
posuerit *Anton. de Butr.* qui melius inter antiquos hanc materiam tractauit *in cap. quanto. numer 12. & seqq. de iureiur.* & nouissimè *D. Senator. Sola post Parisiensem, & Brunum.* Nolui tamen, & ego priori quasi parte contentus illorum enucleationem subterfugere, vt saltem Iudices in tam ardua, & difficili controuersia aliquid certi decernere sæpius digesto, & trutinato negotio valeant, ac etiam Senatus Excellentissimi, atque aliorum iudicum definitiones ad quas tanquam ad sacrā anchoram refugere possint, intelligant. Et vna cum doctissimis viris, præsertim cum *Io. Fachineo viro Iurisconsultissimo lib. secundo suar. Illustr. controuers. capitu. 9. & 10.* Ad principales materias casus, & quæstiones reducendo. Quid in contractibus. Quid in vltimis voluntatibus, Quid in statutis, & Quid in iudiciis deliberandum sit declarabimus; prout ferre poterit otium villulæ nostræ in hisce amœnissimis, & fertilissimis, ac vinosis montibus Augustæ Vrbis Taurini constitutæ, quo ad hæc scribenda caniculares, & æstiuos calores, subterfugiens, & pacatiorem, & tranquilliorem vitam à iudiciorum periculis liberam agens, me contuli.

Sed priusquam ad casus deueniamus operæ pretium esse duxi (pro illorum faciliori resolutione) vltra superius positas cōclusiones aliqua de proprietate huius Augmenti, de quo disputatur enarrare, vt sciant omnes quid sit augmentū illud de quo nos tractamus, & in sequentibus casibus disputatur,

 pro

pro huius rei faciliori explicatione erit repetenda, ac explananda definitio Augmenti à nobis in principio primæ partis proposita, ne termini confundantur, & vt obiurgantium aculeos effugiamus.

Definitio igitur nostra fuit *Augmentum monetæ esse accessionē quandam, qua monetæ valor publica semel authoritate constitutus, alteratur.* 2 Huius † rei definitionem antecessores nostri de materia tractantes nullam posuerunt, & Augmenti generaliter sumpti definitionem difficilem constituit *Brun. in tracta. de augmento*, neque immeritò, quia definitio omnis in iure periculosa dicitur cum illud non ab exquisitis logicorum regulis, sed ab ordinariis Iurisconsultorum vsibus, & notationib. moderetur; Ideò sciendum est non omnes monetarum variationes, & mutationes placuisse nobis hac definitione comprehendere; sed illam tantum, quæ valori iam pecuniæ constituto, & æstimationi à Principe post monetam signatam factæ accedēs, illius pretium augere consueuit, & cum *in prima parte conclus. 3.* dixerimus vniuersam monetæ variationem seu alterationem duabus necessariò de causis contingere quarum altera incrementum, altera decrementum appellatur, augmē-
3 tumque sit illud † incrementum, siue latens, siue patēs, quod valori accedit, & quod particulariter, & frequentius in quæstionem deducitur, an debeatur creditoribus, & ob id Tractatus noster de *Augmento Monetarum* sit inscriptus de hac sola mutatione, quæ augendo procedit, est proposita definitio, vt conuertatur cum suo definito & definitio sit iuxta Ciceronem oratio, quæ definit id de quo disputatur.

Dicimus autem esse Accessionem, quia accedit rei siue illa corporea sit, vt materia, siue incorporea, vt valor, & Accessio-
4 nis † nomen generale est, & generaliter à Iurisconsultis vsitatum pro omni re, quæ sorti principali accedit, & cum ea vnitur, tam pro re materiali, vt est pecunia, quæ pecuniæ accedit, de qua *in Rubrica. lib. 22. Digestor. tit. De vsuris, & causis, & omnibus Accessionibus*; frumentum frumento. *l. frumenti. 12. C. de vsur.* fideius-

deiussor principali adiectus. *l. si seruum stipulatus D. de verb. obli-*
gat. prædium prædio, vt in alluuione quæ, & incrementum ap-
pellatur. *§. præterea. Instit. de rer. diuis.* Quam pro re incorporea,
vt est tẽpus, & possessio, *l. Pomponius. 13. §. 1. & per totam cum l. seq.*
D. de acquir. possess. cum tempus tempori accedit. *vt in Rubr. D. de*
diuers. tempor. præscript. & de accessionibus. & in l. 8. 14. 15. & 16. eod.
tit. Et medici Accessionem, seu Accessum dicunt in febribus.
Et generaliter rei, & personæ. *l. obligationum. 44. §. accessio. D. de*
obligat. & act. l. si in emptione, 34. in princ. D. de contrahen. empt. vnde
Vlpianus accessionis nomen generaliter sumit, & eum cui res
in diem addicta est, *Et vsucapere posse, & fructus, & accessiones lu-*
crari, ex Iuliani sententia scribit. *in l. 2. D. de in diem addict.* Ex
quo nomine † Accessorium deriuatur, & ea quæ sorti acce- 5
dunt accessoria vocantur. Et hanc etiam accessionem adie-
ctionẽ dicere possumus, vt pretii † adiectionem, (prout pre- 6
tium pretio adiicitur) Iureconsulti dicunt. *l. 11. 16. 20. 21. & 22.*
dicto tit. de in di. addict. & auctio adiectio dicitur à Liuio & Taci-
to, vt refert *Cuiac. lib. 18. obseru. cap. 21. & est tex. in Inst. de success. lib.*
in fi. & in venditione rerum sub hasta illa oblatio maioris pre-
tii cum pretium pretio additur dicitur adiectio. *l. 1. C. de vendit.*
rer. ciu. l. 2. C. de locat. præd. ciu. l. pen. C. de om. ag. deser. & de istis ad-
iectionibus est concepta *rubrica lib. 10. C. de fide, & iu. has. fiscal. &*
adiectionibus, vbi subtiliter Cuiac. Propriè autem Accessio hic
ponitur pro † illo pretio, quod accedit pretio, seu magis va- 7
lori monetæ signatæ præfixo, & melius conuenit accessionis,
quam adiectionis nomen, quia adiectio fit sensibiliter, & fre-
quentius quantitati adiicitur, accessio verò rei insensibili, &
qualitati accedit, & ideò dicimus esse *Accessionem quandam,*
quia non omnem continet accessionem, sed eam tãtum, quæ
pretium auget, & sicuti teste Ambrosio Calepino, & aliis
Grammaticis, Accessionis nomine propriè intelliguntur ea
omnia, quæ ad legitimum, & certum alicuius rei numerum
adduntur, ita in materia nostra, quòd vltra veram, & legitimã
æstimationem pecuniæ accedit, vt id ex quo pecuniæ valor

K 3 auge-

augetur Accessio meritò dici potest. Et non ineruditè Hermolaus ad Plinium Accessionem, nomen iuris esse dixit. Sub
8 hoc autem nomine non † comprehenderetur vsura, vt dicamus augmentum pecuniæ, pecuniam, & censum augere, & illam accessionem vti sorti adiectam vsurariam esse prout voluerunt *Parisiensis, & Borgninus decis. 26. num. 25. & decis. 30. numer. 87. 88. 90 91. & 92.* nam esset vsura si pecunia pecuniam pareret, & corpus corpori, seu quantitas quantitati adiiceretur, sed hic accessio ista fit rei incorporeæ ad rem incorporeã ex maiori valore ipsius pecuniæ, quę cum in eadem specie, & qualitate debeatur, debetur cum sua accessione hoc est cum augmento pretii extrinsecus causato, & inducto, & non potest dici vsura, sed pars ipsius rei, cui accedit, & malè Doctores illi cũ aliis sequacibus loquuti sunt, & hac in re viri alioquin doctissimi errorem semper sum admiratus Item dicimus esse Acces-
9 sionem † quandam, quia est propriè accessio precii ad valorem; statim enim atque pecunia charactere, & imagine Principis signata est, & auri signati nomen obtinet, & argenti, appretiatur à Monetariis iusto pretio ad quantitatem auri, & argenti, vel alterius materiæ commensurato, & illud precium, valor appellatur, vnde dicimus aureum nummum, ducatonũ, & similes monetas valere tot florenos, tot solidos, tot grossos, & ille valor dicitur valuta pecuniæ à mercatoribus, & cambio, & ab illius generis trapezitis, & plus est valor quàm pretium, & æstimatio: Nam licet hæc tria videantur synonima, ta-
10 men † colligitur differentia apud Latinos authores, & præsertim in materia ista, quia pretium est quid incerti, & tribuitur vnicuique materiæ; valor vero est quid certum, & illud iustum precium, quod monetæ constitutum fuit, æstimatio verò fit post signatam monetam ad valorem pecuniæ constituendum: & precium etiam dicitur à iuris authoribus. *l. vnica. C. de argent. pret. lib. 10. l. 2. & fin. C. de vet. num. potesta.* & pecunia etiam ipsa precium vocatur quo cætera omnia æstimãtur, & definiuntur. *l. 1. D, de contrahen. empt. & dixi in prima, & secunda conclus.*

clus. Pretium vero illud, quod Accessio appellatur ita † accedit valori, vt vnicum corpus, & pretium ipsius monetæ efficiatur, si etenim aureus nummus æstimatus fuit esse valoris trium librarũ vel *12.* florenorum inde ex variatione contingenti, *de qua diximus conclus. 3.* crescat mediam libram, vel flo. duos pro singulo aureo, illud incrementum constituit aureo vnicum pretium, sed quia illud pretium vnicum non est pretium iustum pecuniæ, sed abusiuum, abusu, nempè commertiorum introductum, magis dicitur accessio quædam pretii quam valor; & propterea edictis prouidetur, vt tollatur illud pretium, & pecunia ad iustum valorem reducatur, & si opus sit fiat noua æstimatio ipsius pecuniæ. Ideo in definitione dicimus Augmentum esse Accessionem qua monetæ *valor alteratur*, quia † valor pecuniæ signatæ mutatur, vel ratione materiæ, & qualitatis metalli intrinsecus, vel ratione alterius monetæ per quam prior moneta æstimabatur, quæ fuerit alterata in liga, vel in pondere extrinsecus, & tunc Incrementum sumit illam naturam illius rei, cui accedit, & alterationem facit, vt dixi *in prima parte conclus. 3. & 6.* 11 12

Diximus *publica semel authoritate constitutus*, quia vt dixi *latius in conclus. prima.* Pecunia non est pecunia; nec moneta rectè appellatur, nisi publica authoritas accedat, *l. 1. D. de contrahen. empt.* Principis † etenim supremi, & illius cui hoc Regiũ ius tribuitur iussus expectatur ad iustum valorem constituendum, & sine hac authoritate nihil fieret, solusque valor, qui à Principe dictus est, nec aliud quicquam spectari debet. Quo fit vt nec ex corio, vel alia viliori materia; & carta fabricati nummi publico charactere insigniti reiici possint, *Seneca teste. lib. 5. de benef. capit. 14. Ann. Robert. rer. iudicat. lib. 1. cap. vltimo.* Ipsum etenim cudendæ, atque æstimandæ monetæ ius, regium est, & supremam refert Principis potestatem, & inter Regalia connumeratur *in tit. de regal.* & cum iuribus dominii Regii ponit *Renat. Chopin. lib. 2. de dimanio tit. 2. numer. 16.* & ob id non insulsè Solon numisma ipsum legi comparabat, vt 13

sicuti

ſicuti legem condere Regium eſt, ita numiſma cudendi authoritas vnius Regiæ facultatis ſit peculiare, vt *latius dixi ſupra concluſ. prima.* Idque ius merito cudẽdæ monetæ vocatur, quia magis in cudendo, ſeu charactere imprimendo verſatur, quã in ipſa materia, quæ cuditur, & imprimitur, & illud Incremẽtum, quod iuſto valori accedit, contra publicum beneficium inuitis Principibus, & Magiſtratibus neceſſitate commertiorum, & infelicitate temporum eſt introductum, vt dixi *par. 1. nu. 32.* Quocirca edictis eorundem, & municipalibus decretis, talis æſtimatio comprimi ſolet, vt ſcripſi *concluſ. 4.* Adiecimus etiam *Semel*, quia pluries poteſt ab eodem Principe, & ius habente valor mutari, ſed aduertendum eſt, quod quando
14 † mutatur valor monetæ propter auctam metalli quantitatem, tunc illa moneta ſolet tranſire in aliud monetæ genus, vt ſi aureo addatur maior auri quantitas, vel purior ſubſtantia, tunc nominatur ducatus, zechinus, dupla, & huiuſmodi: & nullum conſiderabitur Augmentum, nec pro aureo in ſtipulationem deducto dabitur dupla, vel ducatus; & ſolet mutari eo caſu character, & forma monetæ. Cætera ad materiæ intelligentiam percipies latius ex concluſionibus in prima parte poſitis.

Modò ad caſuum examinationem accedamus, & incipiendo à contractibus quorum materia frequentior eſt, & in quibus diſputatio eſt antiqua, & quæ teſte B*aldo in conſilio pe-*
15 *nult. lib. 1.* fuit diſputata per Piſanos tempore † Iacobi Butrigarii, qui fuit de Foro Liuii conterraneus Rainerii, & floruit anno ſalutis 1300. & quem *idem Bald. conſ. 493. lib. 2.* admodum extollit, dicens quod fuit excellentior omnium iuriſconſultorum totius Italiæ, & fuit præceptor *Bart.* vt ipſe teſtatur. *in l. 1. num. 3. C. de pœn. iud.* qui malè iud. & de illo plura commemorant *Io. Fichardus, Bernatus Rutilius, &* Catellanus *Cotta in Iuriſconſultorum vitis.* dicemus de mutuo in quo materia eſt frequentior, inde de aliis. Et quamuis vniuerſas ferè in huius variationis quæſtionibus contingentes altercationes, vnica diſtin-

ſtinctione ſatis ſubtiliter propoſita inter extrinſecam, & intrinſecam bonitatem determinauerit *Iohannes Borcholten Luneburgenſis in ſua repetit. ad titul quæ ſint regal. à numer. 58. vſque ad 64.* & ibi cognoſcatur quod in 10. concluſione quærebamus cuius temporis mutatio attendatur. Nos tamen particularius tractando ſingulares caſus enucleabimus.

Primus igitur caſus eſt quando debitor, qui mutuam pecuniam recepit, illam habuit in tot aureis nũmis, ducatonis, vel croſonis, aut albis ſolidis; & ſimilibus ſpeciebus, & promiſit ſuo creditori pecuniam reſtituere in eademmet ſpecie, quæ fuit ſoluta; & tunc † eſt expeditum deberi augmentum 16
ſi creuerit illa ſpecies promiſſa, ſicuti, & decrementum contingeret periculo creditoris. Imo videtur fruſtratoria hoc caſu quæſtio de Augmento, quia eadem ſpecies reſtituenda eſt, vt dixi ſupra in vltima concluſione, & in primo caſu, quia cum augmentum illud ſit acceſſio quædam materiæ coherens ex qua pecunia conſtituitur, vt in definitione noſtra dicebamus, non poteſt ſolui pecunia debita quin ſecum augmentum ipſum ſoluatur, & hoc eſt quod voluit *Bart.* de depoſito loquẽs. *in l. Paulus in fin. quem poſt multos ſequitur Didac. de numiſmat. cap. 7. §. vnico. num. 5. Sola. de monet. caſu 14. latiſſime Belognet. conſil. 11. nu. 34 & ſeqq.* Et quamuis *idem S la caſu* 19. hanc quæſtionem in caſu propoſito reaſſumens videatur tenere non deberi augmẽtum dicens ſufficere dari eandem ſpeciem in ſolutione, non autem maiorem numerum *poſt Grau. conſil. 47. Brun. de augmen. limitat. 8. quæſt 2.* vt eſt in caſu quando promiſſi ſunt tot floreni, ſeu ſcuta de florenis, vt communiter ruſtici noſtri loquuntur. Tamen iſta opinio non eſt recipienda, prout illam vbi caſus contigit, reiecit Senatus declarando deberi augmentum **
hoc eſt eandem monetæ ſpeciem cum ſuo augmento, ſiue in ea moneta intrinſeca, ſiue tantum extrinſeca bonitas conſideretur, & hoc iure hodie vtimur, quia illa ſtipulatio eſt ſine dubio poſita fauore creditoris, qui voluit ſibi proſpicere vt reſtituatur pecunia cum omni augmẽto; & hac cautela fruſtra-

L bitur

bitur eo tantum casu quo vel promissa species non reperitur vel per edictum reprobata fuit ,quo casu augmentum nihilominus adiudicari fauore creditoris solet, & in solutione seruandum erit, quod dixi *supra numer. 57 & 56. par. 1.* Et hoc est quod voluit dicere *Collectan. in sua distinctione quam refert Bellamer. in dict. cap. quanto. nu. 13.* nec ab ista opinione recedit idem *Crau. & ipse Sola casu 14. & in eodem casu 19.* dum voluit restitui numerum non minorem monetæ stante hoc pacto ab eo, qui promissus fuerat obligationis tempore; nec obstat huic sententiæ *text. in l. 2. in princ. si cert. petat.* quem allegat *Sola*, quia ibi non præsupponitur conuentio de solutione facienda in eadem specie; & hoc primo casu si solutio esset facienda in aureo, & aureus non valeret tantum tempore restitutionis, sicut valebat tempore obligationis, modo aureus, qui soluitur
17 † sit bonæ ligæ, & iusti ponderis, debitor liberabitur. *Roman. in l. cum quid. numer. 19. si cert. petat.* qui dicit communem, & hic mora non attenditur, sed vtraque bonitas debetur. *Purpur. in dict. l. cum quid. num. 168. Papien. in dict. verbo relaxandum. numer. 2. Guid. Pap. quæst. 493.* & in casu quo debitor est obligatus in auro late consuluit *Surd. cons. 406. lib. 3.* etiam bonitate intrinseca nõ mutata. *& Mastrillus. Decis. 7.*

Secundus casus est quando obligationis tempore solutio
18 est facta in auro, & argento, & in certa specie † numerata pecunia fuit, prout ex instrumento constat, & apparet, sed solutio non fuit in eadem specie promissa, vel fuit facta stipulatio in tot aureis, vel ducatonis, qui tempore contractus valebant flo. 10. & nouem respectiuè postea creuerunt ad flo. 14. & ducatoni ad 12. an illud augmentum debeatur creditori. Et tunc videretur positum in facultate debitoris soluere de qua pecunia velit, & soluendo in minuta nullum erit calculandum augmentum; Quinimo soluendo in eadem specie, quæ non sit mutata, nisi in valore extrinseco augmentum ad sui commodum non ad vtilitatem creditoris videtur contingere, ex traditis *supra conclus. octaua, & iuxta, Bart. doctrinam in*

d. l. Pau-

d.l.Paulus.num.10. cum quo tranſit *Ancharan.in clem.ſi beneficiorum de decim. poſt Guilielm. de Cagneo.* & hanc opinionem per multa in huius caſus terminis, & in mutuo defendit *Pariſienſis quæſt.92.de vſur.* Item pro debitore facit quod tempus contractus in æſtimatione monetæ eſt attendendum, vt dixi *concluſ. 10.* vnde ſi tempore contractus aureus non valebat vltra florenos 10. vel ſolidos 50. non debentur ſolidi 60. vel floreni 14. vt poſtea creuit, quia ſi hoc fieret magis attenderetur tempus ſolutionis quam contractus contra communiſſimam reſolutionem. Ideo videtur debitorem poſſe reducere ſummam debiti ad florenos iuxta communem vſum, & illam quantitatem florenorum ſoluere in qua voluerit moneta cum lucro augmenti. Sed & hoc caſu augmentum deberi habita ratione ad ſpeciem monetæ, quæ mutuo tradita fuit cenſuit Senatus, ** quia vt videtur ſentire Brun. *in 2.præſuppoſito nume. 11.& 14.& limit.9.quæſt.3.& 4.* quando conſtat in qua † pecunia ſit facta 19
ſolutio in eadẽ cenſetur facta ſtipulatio pro reſtitutione, & illa ſpecierum dinumeratio cenſetur facta fauore creditoris, vt in caſu augmenti illius calculatio citius fieri poſſit, non autem, vt dicit *Sola caſu 3. & 4.* fauore debitoris, vt ſoluat minorem quantitatem, quia eandem ſpeciem, & quantitatem ſoluere tenetur. Et ſic ceſſat, quod de valore extrinſeco dicitur quia illa concluſio procedit quando non conſtat de certa ſpecie monetæ, quæ ſoluta fuit, ſed quando de illa apparet ex ipſo inſtrumento non eſt dubitandũ quin ſaltem iuxta ſpecierum in contractu poſitarum variationem dari debeat augmentum, ne creditor ſit in euidenti damno, ſi ſolutio fieret in alia moneta, vel de eademmet ſine augmento, & ſi non appareret ex inſtrumento in qua ſpecie monetæ fuerit factũ mutuum poſſet creditor ſumere onus probandi, & facta probatione obtineret augmentum, quod ſummis mutuo datis contigit, quando in florenis non eſt reducta obligatio, & vt dicam in quinto caſu. Et in hoc caſu pro creditore pronunciatum à ſuprema curia Pariſienſi refert *Annæus Robertus rerum*

iudicatur. lib. primo. cap. vltimo. vbi pro vtraque parte subtilissima more suo argumenta deducit, quem locum mirifica verborum serie fabricatum, pluribusque historiis refertum videas. Neque obstat conclusio supra relata, quia respondetur fauore creditoris tempus contractus attendi non debitoris, vt communis scribentium schola docuit, vt dixi *dicta conclus. 10.*

Tertius esse potest casus; quando mutuo dati sunt, tot au-
20 rei in auro, & promissa † fuit restitutio in tot aureis boni ponderis, & ligæ, prout erat in casu super quo consuluerunt *Cephal. cons. 31. & Crau. cons. 47.* & super quo in Senatu Burdegalensi quæstio mouebatur super qua scribit *Boer. decis. 327.* Et tunc arbitrarer idem dicendum vt in primo casu non secus atque si species certa promissa fuisset in restitutione, & debetur augmentum etiam quod non fuisset dictum, vt restitutio fiat in tot aureis iusti ponderis, prout in terminis consuluit. *Socin. sen. cons. 6. numer. 4 lib. 1.* & ita per multas rationes, & authoritates in hoc posteriori casu quando solutio est facta debitori in tot aureis consuluit *Collegium Louanii apud Flandros seu Belgas, quod est impressum post commun. opin. Viuii opin. 516. num 37. & 38.* consulens deberi, vel aurum, vel monetam bonam currentem ad satisfactionem creditoris, quia certa quãtitas scutorum auri est posita in obligatione, & iste est casus super quo consultum Esculi dicit *Ancharan. in d. clemen. si beneficiorum, nu. 8.* & quamuis *Socin. in d. cons. 6.* videatur primo aspectu tenere contrarium tamen ille transit cum hac sententia dum vult quod pro auro possit solui moneta, ad æstimationem antiquæ monetæ. Et cum ista resolutione transit hodie sine difficulta-
** te Senatus noster non obstantibus contrariis consiliis, & decisionibus. Et quamuis hoc in casu quando in extrinseca bonitate augmentum consistit non deberi augmentum, nisi à die moræ voluerit, *Bart. in l. vinum. nu. 17. si cert. petat. & in l. cum certum D. de aur. & arg. lega. Bald. consil. 213 lib. 5. Aretin. cons. 84. in princ. & per totum*, illorum opinio non est recepta, & illa verba

auri in auro efficiunt, vt teneatur debitor soluere vel aurum, vel augmentum auri; vt sentit *Curt. de mon. n. 25. & 26.*

Quartus est casus quando mutuo dati sunt tot aurei, vel in auro, vel in moneta argentea, vel etiam in minuta pecunia, vt in florenis, & restitutio fuit promissa in tot aureis, vel argentea moneta grossioris ponderis, aut † illius vera valuta, prout 21
erat in casu, de quo scripsi supra *conclus. 15. in 2. casu.* Dubitatio est ex illis verbis de vera valuta loquentibus, quia possent referri ad tempus contractus, ita vt soluente debitore de moneta currenti tempore solutionis ad valorem tunc currentem remaneat liberatus, nec creditor possit conqueri, cui soluitur verus valor aurei currentis tempore contractus, quod tempus in dubio attendendum esse probauimus *supra conclus. 10.* Verum, & hoc casu dicendum est deberi augmentum, quod à tempore contractus ad tempus solutionis monetæ contigit cuius valor fuit promissus in stipulatione, nam verius est illam obligationem fuisse adiectam fauore creditoris, cuius fauore iuxta supra relatam conclusionem est quidem attendendum tempus contractus ne pecunia deterior, & in minore valore restituatur, sed æstimatio venit calculanda super moneta currenti tempore restitutionis, ita vt exempli gratia si aurei Italiæ tempore mutui valebant florenos vndecim vel duodecim monetæ Sabaudiæ currentis, & nunc valeant quatuordecim, teneatur debitor, qui non soluit speciem in auro soluere florenos quatuordecim monetæ currentis, vt in simili specie late consuluit *Surd. cons. 392. & 438. lib. 3. & dico in casu sequenti. limitat. prima*, & cum ista resolutione passim vidi in propriis terminis iudicare Senatum, & superioribus diebus, ita declarauit, & iudicauit in causa Comitum Polongheriæ, de qua supra mentionem fecimus, in qua instrumentum dicebat, quod fieret solutio certæ summæ pro bonis stabilibus in tot aureis in auro, aut eius vero valore; & multi ad tollendam hanc difficultatem solent addere instrumento circa valutam vt detur valuta in valore currenti tempore contractus. Et hoc casu li-

cet quidam credant nullam posse oriri difficultatem circa speciem pecuniç, quæ soluitur propter illa verba veræ valutæ, quæ significant, vt talem valutam debeat debitor tradere in ea monetæ specie, cum qua apud mercatores, vel cambium possit haberi aurum, vel argẽtum in stipulatione promissum, ego tamen vidi super hoc multum dubitari in simili casu; & Senatus tandem vsus est solita declaratione, vt solutio fieret de moneta currenti, & ad valorem currentem, sed pro tertia in auro, pro tertia in argento, & pro tertia in minuta moneta, vt in solidis, & cabalottis, in quibus nullum cadit augmẽtum, & propterea cum altera die fuisset mihi resoluenda remissà similis controuersia super instrumento quodam, quod conficiebatur inter Illustrissimos Marchiones Estenses, & Ciriacis super qualitate solutionis fiendæ tempore cadentis retractus cum summa esset promissa in tot ducatonis, aut eorũ vero valore, dixi esse adiicienda illa verba, vt non posset solui valuta ducatonorũ, nisi in bona moneta; ita vt redimere volens non posset soluere in minuta moneta, vltra tertiam partem illius summæ reliquum, vel in auro, vel in argento solueretur. Sed grauiter altercatum vidi super illo vero valore, qua-
21 liter † sit æstimatio veri valoris facienda, nam debitor dicebat non teneri soluere vltra valorem iustum, non autem abusiuum, & creditor prætendebat habere omnem illam æstimationem, quæ tempore solutionis potuisset auro dari in emptione illius etiam, quod per edictum præcedens fuisset auro præfixa certa æstimatio, vt erat in patria nostra; Et pro vtraque parte stat æquitas nam æquum videtur esse vt creditor non sit in damno, qui cum sibi voluerit per illam stipulationem prouidere, vt haberet saltem in alia moneta valorem speciei, quam non nisi pœnes cambium, & mercatores habere potest, cum agio grossorum sex pro singulo aureo, illud agium, quod per mercatores, & nummularios soluitur erit etiã in valore calculandum. Item pro debitore æquitas etiam cõsideratur, quia cum ex promissione sit obligatus soluere omnẽ

aug-

augmentum auri, ita vt pro florenis octo, quibus aureum tempore contractus pretiabatur nunc florenos tredecim cum dimidio soluere debeat, æquitas non videtur admittere, vt duplici onere grauetur. Et ego in facti contingentia æquitate attenta declarabam non deberi valorem excessiuum, sed illa verba accipi debere de valore communiter currenti, & cum in emptione mercatores emerent aureum pro florenis *14.* & communis cursus esset florenorum *13.* cum dimidio, soluerentur pro singulo aureo de moneta currenti floreni 13. cum dimidio, quia illi grossi sex soluuntur, vel per auaritiam vendentium, vel pro commoditate ementium, & ille non dicitur iustus valor aurei, sed id quod excedit dicitur Agium, pro commodo quod consequitur is qui vult aureos in auro, ad quod non tenetur debitor, & valor non consideratur à vulgari cursu mercatorum, sed à valore & pretio quo æstimatur pœnes cambium ciuitatis; & probos monetæ magistros & expertos prout optimè considerauit *antiquus glossator in clement. 2. de decim. super verbo, Consueta. quam sequitur ibi Immola num. 10.* dicẽs generaliter, fieri debere comparationem monetæ currentis cum moneta antiqua, iuxta pondus & consuetudinem cambii, quæ solet esse communiter, non autem faciendam esse iuxta casualem carestiam, vel vtilitatem illorum qui habent aureos vendibiles, quorum iniusta merces esset à Republica reprobanda, ac grauissimis pœnis cohibenda, cum ponant isti sine authoritate Principis, & contra illius edicta pretium auro, & argento, quod Regali Maiestati reseruatur, vt dixi *conclus. prima.* Et pretia rerum non ex affectu, & vtilitate singulorum, sed à communi vsu, & voluntate functionem recipiunt. *l. pretia rerum 63. D. ad l. falcid.* Ideo iustus valor dicetur ille qui vel à Principe, vel à communiori, & frequentiori cursu originem habet, & *glossam* illam sequuti sunt *Brun. & Sola, ille in principio sui tracta. numero sexto iste in tracta. de monet. casu 16. in fin.* & doctè comprobat more suo *Didac. de numismat. cap. 7. numer. 3. Vitalin. in d. clemen. 2. nu. 20. de Decim.* Boer. d. decis 327.

decis. 327. & dixi supra in quinta conclusione. Et propterea quando crescit moneta vltra iustum valorem fiunt edicta per quæ monetæ ad verum pretium reducuntur, & iuxta illa fiunt, & pro-
23 ponuntur cambia in ciuitate, † quorum manutentio vtilissima est, & si ad id bene aduerterent Domini Camerarii, vt Argentarii, & cambio præpositi officium suum iuste, & legitimè exercerent, non ita facilè mutaretur monetarum valor, & penes istos, & monetæ minutæ, & aliarum tanta quantitas esse deberet, vt facilè cambia fieri possent; & in hac patria id solet ab antiquo obseruari gratia, & beneuolentia Serenissimorum Principum nostrorum, qui hac in re omnem semper operam, & diligentiam adhibuerunt. Et in casus contingentia iudica-
** uit Senatus, vel edictum seruandum circa valorem, vel si post edictum maxima contigit mutatio, & communi cursu conniuentibus maioribus aurea, vel argentea moneta creuit, debitorem soluere debere æstimationem iuxta communem cursum, & ita fuit declaratum in prædicta causa Comitum Polongheriæ, & Aregnani, 1607. mense Februarii, de qua dixi *dicta conclus. 5.* In hac tamen calculatione à *Boerio* dissentio dum ipse vult morosum debitorem non teneri soluere abusiuum, & excessiuum valorem de quo supra; quia contrarium verius arbitror ratione damni emergentis, quòd post moram posset sentire creditor, & ex traditis *supra conclus. 9.* Quo fit vt probā-
24 dam, & non † contemnendam arbiter Sacri Senatus Sabaudiæ definitionem quam nouissimè retulit vir doctissimus *Antonius Faber in suo Codice Fabriano. tit. de solut. definit. 11.* qui liber dum hæc prælo committerem ad manus nostras peruenit, qua cautum est, vt nō tam ille valor inspici debeat, qui edicto constitutus est, quam qui communi hominum vsu, & commertio frequentatur, & media via in æstimatione per iudices eligatur, cum non vna eademque sit pecuniæ promissæ æstimatio. Sicut etiam fauore creditoris pronunciatum testatur *definit. 39.* vt non esset cogendus accipere aureum pro pluris valore quam ab edicto taxatus esset, quamuis per abusum, & tempo-

temporum licentiam passim pluris aureus æstimaretur. licet aliquando idem Senatus conuentione communis cursus facta, abusiuum sequendum decreuerit eodem loco *definit. 41.* particulari ratione motus, quia debitor qui à creditore receperat tanto pretio prius expendisset.

Quintus est casus quando aurea, vel argentea moneta est, quidem posita in obligatione, sed fuit præfixus valor tempore solutionis de moneta minuta, & iste casus potest dupliciter contingere iuxta verba contrahentium vno modo si æstimatio fuerit præfixa in moneta minuta, & expendibili vt in grossis, solidis, seu cabalottis, vel etiam de quartis posset dici, prout in tota Hispania fiunt instrumenta ad Maraueditios, qui non valent vltra quartam partem quartorum nostrorum. Altero modo quando dictum est de scutis auri, vel argẽteo nummo valoris tot florenorum pro singulo aureo, vel tot librarum, vt fit Mediolani, & Ianuæ, quæ moneta non reperitur, nec est in commercio, & de singulo exemplo est separatim videndum. Primum exemplũ † practicaui dum essem aduocatus in Ex- 25
cellentissimo Senatu, super facti specie consulenda transmissa è ciuitate Nitiæ, vbi in instrumento facto de anno 1543. promissa fuerunt pro dotibus scuta 800. auri ad rationem grossorum quadraginta quinque pro singulo scuto, prout in patria illa solent confici instrumenta ad valorem tot grossorum Sabaudiæ iuxta Galliæ consuetudinem, de qua testatur *Tiraquell. de retract. lignag §. 1. glo. 18. numer. 28* Et tunc dubium est an debeatur augmentum iuxta valorem aurei nummi, vel habita tantum ratione valoris grossorum, qui sunt in obligatione positi, ita vt si illi nõ fuerint in bonitate intrinseca diminuti liberetur debitor, vel soluendo de illis, vel soluendo æstimationẽ habito respectu ad valorem illorum currentem: vt in exemplo aureus Italiæ erat valoris grossorum 45. tempore contractus, nunc valet grossos centum sexaginta octo, vel 84 monetæ Nitiensis, an sufficiat soluere de moneta currenti grossos 45. qui nõ fuerunt mutati in pretio, an vero teneatur debitor

dare tantam monetam siue auream, siue argenteam, siue minutam, & ærosam ex qua pro singulo aureo habeat creditor grossos *168*. Ex omisso casu dotis, atque illo circumscripto, quia in eo posset considerari particularis ratio prout dicemus *infra casu. 10.* loquendo genericè in aliis casibus; prout in terminis, & indiuiduo casum istum examinarunt *Tiraquell. in d. §. 1. glo. 16. numer. 28.* vbi arguit ad partes, sed non resoluit. *Caphal. consil 31. lib. 1. Didac. de numismat. cap. 7. §. vnico. num. 5. in 7. & 9. conclusione* Boer. *decis. 327. in fin. Plot. cons. 18. Peregr. cons. 13. lib. 3. Curt. in consilio posito post tracta. de monet. Rubr. cons. 17* pro debitore vltra multas rationes quas proponunt *Peregrin & alii,* illa videtur consideranda, quod in hoc casu præcessit aurei æstimatio, quæ regulariter facit emptionem, & in mutuo tot aureos censetur emisse debitor ad illum valorem, ita vt vltra non teneatur iuxta *Bartoli doctrinam in l. Res in dotem. D. de iur. dot. l. æstimatio solut. matrimon. & in l. Paulus. quæst. penult.* fuit enim hic principaliter considerata minuta, vt illa soluatur pro grossa, ad euitandum auri, & argenti augmentum, prout etiam si decreuisset auri valor ad minorem summam grossorum 45. nihilominus ipse debitor debuisset soluere illam æstimationẽ, & in contractibus commoda, & incommoda, quæ extra rem proueniunt debent esse reciproca vt æqualitas seruetur, nec videtur fuisse in intentione creditoris habere aureos in auro, sed grossos 45. pro singulo aureo in alia moneta currenti, & fuerunt in obligatione positi grossi non aureus nummus, vt dicit *Crau. consil. 47.* nam quotiescunque ab initio in contra-
26 ctu † ob metum mutationis monetarum est cautum de pecunia certa æstimatione soluenda pactio seruanda erit, nec mutatio numismatum contrahentibus nocebit, vel proderit. *leg. penult. §. si mancipia. D. solut. matrimon. Bart. in d. l. Paulus in fin. Socin. consil. 298. in princ. lib. 2. Caphal. d. consil. 31. numer. 3. lib. 1. Sur d. consil. 438. num. 9. lib. 3. Didac. d. conclus. 7. num. 5.* vbi ponit exemplum in eo, qui promisit soluere centum nummos aureos Castellanos ad æstimationem quadringentorũ octuagintaquin-

que

que marauedinorum pro quolibet aureo, & dicit solutionem faciendam secundum æstimationem taxatam ab initio contractus, & hoc videtur expresse voluisse *Bartol.* in illa sua eleganti distinctione quam facit *in dict. l. Paulus. numer. 7. & 8.* Et super simili casu consultus respondet *idem Crau. in consi. 887. numer. 2. lib. 5.* vbi vult in materia census, quòd si fuerint promissi tot ducati in libris Astensibus, (quarum librarum vsus antiquus erat in patria nostra) sufficiat soluere tot libras, & omnè commodum, & incommodum. quòd à diminutione, vel augmento, aurei siue ducati existit, ad debitorem pertinere citãs ad hoc *Aretin. Bald. & Socin.* qui tamen in alio casu loquuntur nec recedit ab ista opinione *in consil. 856.* & in hanc partem videtur inclinare *Cephal. dict. consil. 31. in fin.* dum voluit attendi valorem minutæ monetæ, licet in suo casu facta fuisset stipulatio in aureis nummis, & ita videntur sentire *Rubr. Didac. & Martin. Lauden. de monet. numer. 29.* & fauore debitoris iudicatum testatur *Boer. decis. 327. in fin. Plot. dict. consil. 18.* Quinimo vlterius voluit *Bartol. in dict. l. Paulus. num. 9.* quod isto casu cum moneta minuta sit in obligatione, etiam quod debitor sit in mora nullum debeatur augmentum, ponens exemplum in centum libris pecuniæ minutę, quia moneta minuta quę non potest æstimari non potest deteriorari, & quia licet creditor amittat lucrum non tamen patitur damnum, & hoc sequitur *Plot in dict. consil 18.* sed hoc vltimum est penitus falsum, vt dixi *supra conclus. 9.* nam etiam moneta † minuta deterior redditur; 27
(vel longo vsu quo argenti quantitas in illa posita euanescit, & remanet cuprum, seu liga, vel ponderosa, & iusta à monetariis sublata, vel deteriori excusa,) tàm in pondere, quam in materia licet forma sit eadem; nec verum inde est, quod creditor nullum patiatur damnum, quia habet damnum euidẽs, & debitor morosus etiam lucrum cessans hac in re præstare tenetur.

Verum in principali articulo ego dicebam cõsulendo aduertendũ esse an pretium † grossorum fuerit datum pro iusta 28

æstimatione aurei ad demonstrationem valoris illius temporis, & tunc deberi, vel aureum, vel iustam æstimationem illius prout creuit tempore solutionis; ita vt pro grossis 45. teneatur debitor, qui soluit de moneta minuta dare gross. 84 quia valor aurei ad tot grossos demonstrat imminutam bonitatem grossorum intrinsecus, & non respexerunt contrahentes ad illam speciem minutam, sed ad aurum cuius valoris expressio, & demonstratio fuit facta fauore creditoris, vt soluente debitore aureum, vel monetam grossam illa non detur vltra valorem, qui currebat tempore contractus, cum ille, qui dat mu-
29 tuo, dicatur † venditor, & magis fauendum sit venditori quã emptori. *Bart. in l. ex empto in princ. num. 4. D. de act. empt. Menoch. consil. 49. num. 30. Crau. d. cons. 836. numer. 11.* & ista æstimatio solet poni ad demonstrandum, vt sciant posteri cuius valoris esset aureus tempore contractus non vt moneta grossa transeat in paruam, vt optimè aduertit *D. Senator Sola de mon. casu 28. num. 4. post Crau. consil. 761. num. 7. & sequitur Mastrill. decis. 7. num. 10.* Sed si tempore contractus aureus non currebat pro grossis 45. sed plus vel minus cõmuniter expẽdebatur, tunc illã expressionem censeri factam fauore debitoris, & procedere quæ *Cra. & alii supra relati* scripserunt, non tamen esse creditori denegandam bonitatem intrinsecam illorum grossorum in obligatione positorum iuxta communes, & veras Doctorũ traditiones, quod si moneta minuta quæ soluitur, & quæ est in stipulatione posita sit variata ab eo, quod erat tempore contractus nullum considerabitur augmentum, vt dicit *Bertrand. in consil. 168. sub num. 1. vers. præmissis. lib. 1.* & propterea huius cõsiderationis ratione habita censuit Senatus in casu prædicto, & in dicta causa Nitiensi deberi, vel aureum in auro vel iustam æstimationem currentem tempore solutionis, ita vt darentur creditori pro singulo aureo grossi octuaginta quatuor monetæ Nitiensis, & hoc solũ lucrari debitorem ex illo pacto, quod non teneatur perquirere aureos in eadem specie, sed posse iuxta consuetudinẽ soluere de alia moneta etiam minuta 1591. mense

mense Iunii. sequendo ea quæ in simili casu scripserunt *Cephal.d consil.31. Calcan.cons.15.per totum. Natt.consil.302. Sola in decr. ex frequentibus par.1.num.71. Purpur.cons.522.* qui consuluit in eodem casu *Rubei*, & ita etiam vidi iudicatum in vna Ceuensi de anno *1590.* 14. Decembris. vbi instrumentum dicebat de scut. 8. auri ad rationem grossorum *129.* pro singulo aureo. Et in aliis causis vbi erat præfixa æstimatio nō tamen iuxta valorem tunc currentem censuit deberi tantum valorem grossorum ** habita ratione bonitatis temporis contractus, per ea quæ tradunt *Curt.iun.cons.24. Rubr.d. cons.17.& 75. Crat.cons.12.num.44. & 49. Surd cons. 220. lib. 2.* & ita fuit iudicatum me similiter patrocinante in altera Nitiensi de Moscatellis. *1591.12.* Nouembris. Referente *Clarissimo D. meo Senatore Crauetta nunc primario Senatus Pedemontani Præside dignissimo.* Et me postea Senatore Referente in causa communitatis Caresanæ *1598.10.* Aprilis, & ad hunc casum referre possumus contractus, qui fiunt in Marchionatu Ceuæ ad libras minutas.

Secundum exemplum frequentissimum est in praxi, & vsu forensi, quia habitatores huius patriæ, & præsertim rustici nesciunt contractus facere, nisi antiquo more per traditiones habito, & seruato ad florenos Sabaudiæ, stipulando vel florenos simpliciter vel scuta de florenis octo iuxta Pedemontanæ regionis consuetudinem, vel de florenis nouem in patria Astensi, & in Canapitio, ac ferè in tota Marchia Montisferrati; qua consuetudine attenta multi voluerunt nominatione facta de scutis intelligi de scutis monetæ, qui sunt vel de flo. 8. vel nouem pro singulo iuxta regionū vsum: Et in hoc exemplo maior † est difficultas, tum quia ista moneta est vt iā dixi 30
moneta fantastica, & imaginaria, quæ non currit in commercio, & in ea non potest considerari, neque intrinseca, neque extrinseca bonitas, quia intrinseca non est cum deficiat species, extrinseca verò similiter non potest adesse, quia non cadit, nisi in moneta impressa, & quatenus aliqua chimericè veniret attendenda, non fuit mutata antiqua æstimatio, quæ

erat grossorum duodecim monetæ Sabaudiæ, in quibus grossis bonitatis consideratio modica est; tum etiam quia hæc moneta est media inter minutam, & grossam, & magis appropinquat minutæ quam grossæ, ideo dubium esse potest an istorum florenorum solutio sit facienda per monetas grossiores boni ponderis & ligæ, vel per monetas minutas quorum etiam materia variata pro tempore est, sola remanente denominatione floreni, & licet deterior imprimatur non mutatur
31 floreni valor; & reuera iste casus mihi videtur difficilior † omnium qui in hoc tractatu examinari possunt; Et in ea concurrunt, & è diametro pugnant receptæ conclusiones superius propositæ circa intrinsecam, & extrinsecam bonitatem, & circa tempus contractus, & solutionis, & pacta vel consuetudines certam monetæ speciem respicientes possunt pro vna vel altera parte adduci, & si in ipsis terminis perpendamus Doctorum, tàm antiquorum, quam recentiorum traditiones, illorumque rationes examinemus res in volumen protrahetur, & nihil certi elicere possumus, vnde multi ad pacta, & genus cõtractus, alii ad consuetudinem solutionum, alii ad morem regionum circa interpretationem recurrunt, & in Senatu nostro vidi sæpius altercatum, & nihil resolutiuè determinatum, imo cum primo anno mei ingressus in illo Sacro Collegio de anno 1593. mortuo tunc D. Patre meo Præside Astēsi; capite illius Excellentissimi ordinis existente Excellentissimo D. meo Amedeo Ponte, qui in hac materia erat admodũ versatus, tum ob ingenii acumen, & perspicaciam, tum ob illius maximam experientiã propter officium primarii Præsidis in illustrissima Camera per multos annos exercitatum, fuisset ab eodem Præside propositum, vt per omnes collegas materia ista ad certam sentẽtiam reduceretur ob varias eiusdem Magistratus decisiones diuersis temporibus prolatas, cuius propositionis occasione, ego istum tractatum incepi, assi-
32 stentibus in eo sacro circulo † viris doctissimis, & consumatissimis, *Carolo Ozasco Præside Astensi, Lazaro Baratta secundo Præside; Anto-*

de, Antonio Cerua tertio P*raſide; Gotofredo Balbo, Alexandro Guerillo, Io. Franciſco Cranetta, Manfredo Goueano, Bernardino Brocardo, Vincentio Fauzono, Euãgeliſta Appiano, Franciſco Ferrerio, ſeu Inciſa, Antonio Sola, Cæſare Cortina, Annibale Sandiliano, Io.* B*aptiſta Humolio, Aſcanio Rubino, Antonio Guidetto, Io. Antonio Filippa, qui* vltimus ante me ſedebat, Clariſſimis illius Magiſtratus ſupremi Collegis, & Senatoribus: re per aliquot ſeſſiones diſcuſſa nihil fuit reſolutum, & pro vtraque multæ rationes, & authoritates allegabãtur: Atque in primis pro creditore allegabatur † *text. in l. Paulus.* conſiderata ratione l. C. ne damnum ſentiat creditor ex ſolutione pecuniæ debitæ, nam hoc attento fauore illius in mutuo concludendum videtur, vel ſoluendam monetam æquè bonam, & in eodem pretio & curſu qui erat tempore contractus, ita vt non minorem ſummam conſequatur in aurea, vel argentea moneta illorum florenorum quam fuiſſet conſequutus tempore contractus, exempli gratia ſi tempore contractus ad faciendos, & conſtituendos centum aureos de florenis octo, vel ad ſummam florenorum octocentum ſoluendam, valente tunc temporis aureo florenos octo huius monetæ, centum aurei deſiderarentur, & nunc valente aureo florenos *14.* & ducatono argenteo florenos *12.* debitor illos florenos octocentum, vel centum aureos ſolueret, cum aureis quinquaginta ſeptem, & duobus florenis, vel ducatonis ſexaginta ſex, & florenis octo, certè minorem ſummam haberet hodie in moneta groſſa, quam tempore contractus habuit à creditore debitor, quo fit vt damnum ſit euidens, & intereſſe palpabile ac propterea dicendum eſſet augmentum deberi iſtorum florenorum reducta re ſecundum aliquorum ſententiam ad valorem aurei in auro, iuxta ea quæ per *D. meum tradũtur in deciſ. 174 & ibi per me, & dixi ſupra concluſ. 5.* ſentit etiam aliud damnum creditor, quia tempore cõtractus potuiſſet habere cum octo florenis vnum aureum qui nunc valeret flo *14.* etiam quod in arca habuiſſet. 33

Secundo facit quia † variatio auri, & argenti poteſt eueni- 34

re ex

re ex deterioratione pecuniæ minutæ, quæ est posita in obligatione, vt diximus *conclus. 3.* quo casu succedit, id quod diximus conclusione tertia, augmentum proueniens ex hac variatione cedere lucro creditoris, vnde si solutio fiat in moneta grossa augmentum, quod prouenit in æstimatione, licet illud extrinsecus accedat, tamen quia prouenit ex intrinseca deterioratione minutæ monetæ totum debeatur creditori, & hæc est receptissima conclusio apud omnes à qua nec cõtrariæ partis defensores recedere audent.

35 Tertio quia præsupposita † communi conclusione, quod tempus contractus sit inspiciendum, atque illud ex magis cõmuni opinione procedat fauore creditoris si tempus contractus attendimus, sicuti tempore contractus centum aurei in auro desiderabantur ad constituendam summam flo. octocentum, ita tempore solutionis non minor aureorum summa erit persoluenda creditori; vt fiat debita proportio à tempore contractus ad tempus solutionis, & fiat æstimatio de moneta noua ad antiquam, prout faciendum esse tradunt *Bart. in dict. l. Paulus num. 7. & in l. cum quid. numer. 16. vbi Alexan. de communi testatur, Socin. iun. cons. 145. num. 49. lib. 1. Curt. de monet. quæst. 1. Cagnol. in l. 2. num. 210. C. de pact. inter empt. Crau. cons. 47. numer. 6 Didac. in tracta. numism. num, 17. c. 7. Socin. sen. cons. 298. lib. 2. Natt. cons. 302. Surd. cons. 392. num.* 14. *& consil. 368. num. 6. & 10. lib. 3. idem Natt. cons. 454. Fachin. controuers. lib. 2. cap. 10.* & ideo si floreni, qui tempore contractus in pecunia minuta, vel grossa æstimabantur reperiantur, illi soluendi sunt, si vero non reperiantur erit facienda illorum solutio de moneta noua, secundum tamen æstimationem, & valorem antiquorum florenorum si reperirentur, & cũ illi non reperiantur solutio fiet de moneta grossa, prout currebat illius valor tempore contractus, ad quẽ valorem partes respexisse censentur, nec cogitasse de mutatione postea contingente, vt dicit *Surd. d. cons. 368. num 28. & declarat. Brun. de augmen. conclus. vlt. declarat. vlt. vers. ex præfatis infertur.* alioquin si sufficeret soluere florenos cuiuscunque monetæ mi-

tæ minoris etiam valoris, ac bonitatis vel ponderis, quam essent floreni tempore mutui sequeretur minus solui, quam esset promissum, quod est absurdissimum, & contra naturalem æquitatem. *l. iurisgentium. §. prætor. D. de pact.*

Quartò, quia † pactis contrahentium in hac materia standum est, vt dixi *supra cõclus. 13.* sed hic pecunia est data cum expressione valoris ad florenos, Ergo illi floreni soluẽdi sunt iuxta valorem tunc currentem; ita vt aurei quo postea creuerũt dentur ad flo. 8. vel nouem prout valebant tempore mutui. *Boer. decis. 327. num 9. P. de Anchar. in clemen. 2. de censibus Ranchin. in addit. ad Guid. Pap. quæst. 493. Calcan. consil. 15 per totum.* & quamuis istam rationem ponderent alii pro cõtraria parte ideo illi respondeat *Barbat. in consil. 19. num. 3. lib. 4.* volens æstimationem isto casu non facere emptionem, si stipulatio sit facta pro aureis de flo. 8. tamen dici posset æstimationem facere emptionem fauore creditoris, pro quo est facienda interpretatio, vt dixi supra in primo exemplo, cum voluerit sibi prouidere creditor, vt casu quo crescat moneta grossa non minuantur floreni ex illa prouenientes, sed detur ad valorem florenorum currentium tempore contractus, ita vt non fiat æstimatio iuxta futuram contingentiam; sed iuxta præsentem consistentiam. 36

Quintò hanc opinionem non solum in mutuo, sed & in aliis contractibus; & siue agatur † de florenis, siue de libris, & solidis, quorum species non reperiantur fauore creditoris mihi videntur tenuisse; *Purpurat. in d. l cum quid. num. 169 si cert. pet.* ponens casum in locatione. *Oldrad. cons. 168. vers. Ad tertiam quæstionem,* vbi voluit quod si moneta in obligatione posita nõ sit in vsu, fiat æstimatio iuxta valorem floreni si esset in rerum natura, habita ratione ad intrinsecam bonitatem. *Barbat. cons. 19. lib. 4. Aretin. cons. 11. & 84. qui in eodem casu cum* Barbatia *consuluit. Boss. de monet. num. 3. vers. sed difficultas est & ex recentioribus Surd. cons. 220. lib. 2. & consil 368. per totum lib 3.* vbi vult augmentum creditori debitum esse ad valorem auri, quod & voluit 37

Afflict. de florenis loquens. decis. 94. & in tit. quæ sint regal. super verbo monetæ nume. 15. & in hanc partem fauore creditoris videtur inclinasse *idem Purpurat. in consil. 179. lib. 1. & 522. lib. 2. Natt. in eodem casu emphyteusis. cons. 302. & 654. in dote Pancirol. cons. 186. num. 20.* & in omni contractu generaliter *Riminal. sen cons. 705. lib. 4.* Et omnium latissime *D Senator Sola in decreto ex frequentibus. nu. 84. & in tracta. de mon. casu 33. & latius. casu. 48. nu. 15. & seqq. & casu 49* qui vbique dicit hanc opinionem sibi magis semper placuisse, & iuxta illam iudicasse.

Pro debitore verò quod isto casu nullum debeatur augmétum facit primo expressio speciei, quę posita est ad genus mo-
38 netæ, quod magis minutam, quàm grossam † respicit pecuniam vnde satis erit si de moneta proba, & expendibili soluãtur floreni in obligatione positi, cum non auream, nec argenteam monetam respexerint, contrahentes, sed florenos qui soluuntur in tot solidis, albis, cabalottis, & similibus monetis minutis, quæ monetæ regulariter nullum augmẽtum, nec variationem recipiunt in bonitate intrinseca, & multo minus in extrinsèco valore variantur, vnde floreni sic hodie valent grossos *12* monetæ currentis, sicut valebant centum annis elapsis; & nihil præiudicatur creditori, cui sufficit habere talẽ pecuniæ qualitatem, & quantitatem ex qua constituantur aurei de florenis, vel summa florenorum in obligatione posita, modo minuta moneta, vel grossa non sit in substantia variata, vt dicit *Rub. cons. 17. nu. 3. Sola casu. 6. & 9.* & hoc stante cessant, ea quæ in primo, & secundo fundamento alterius opinionis di-
39 cebantur: Nequen. hoc in casu † militat quod I.C. ait *in lege. Paulus* cum ibi creditoris fauore pronuntietur propter ærosam monetam, quæ iussu Præsidis fuit reprobata, & est casus singularis, de quo dixi *supra conclus. prima numer. 12.* Minus considerari potest damnum creditoris, quia debitor potest illi dicere quod est in Euangelio, amice non facio tibi iniuriam, quia pacto conuenisti mecum, vt tibi traderem tot florenos & tibi traduntur floreni eiusdem valoris, & ponderis, & æstimationis

tionis in monetis, quæ currebat tempore contractus, quarum variatio non attenditur dum ab extrinseca æstimatione proficiscitur, iuxta ea quæ dicta sunt *supra conclusione octaua*; & minus non soluitur cum tot floreni soluantur vel aurei de florenis, quot fuerunt in obligatione positi; & æque bonum creditori restituitur.

Secundo quia si ratio temporis habenda est, prout supra in tertio fundamento dicebamus, nulla æquitas suadet, vt magis † attendamus præiudicium creditoris inspiciendo tempus 4
contractus, quam debitoris inspiciendo tempus solutionis, cum solutio sit facienda in certa monetæ specie, quę non erat tempore contractus, & minus reperitur tẽpore solutionis. & imputet sibi debitor, qui contraxit in illa specie monetæ imaginariæ; & poterat cautius stipulari, & non sibi prouidit, & in hanc se iniecit difficultatem culpa propria, quæ illi est ascribenda; Et ridiculum mihi videtur quod *Surdus & alii* volunt isto casu calculationem augmenti faciendam ad aurei valorem cum nihil minus in obligatione fuerit cogitatum, quam de auri specie; imo aureum ad monetam reduxerunt quando in florenis contraxerunt, vel de aureis monetæ, nempè de florenis 8. vel nouem loquuti sunt, & ideo in hac calculatione *Surdi* errorem notauimus *supra conclus. quinta. numer. 43* Et quænam æquitas patitur, vt solum attendamus damnum creditoris, & non respiciamus vice versa damnum debitoris, qui maiorem quantitatem florenorum soluit quam tempore cõtractus receperit, eo præsertim considerato, quod debitores pauperes sunt, ære alieno oppressi, & vt plurimum solent graues vsuras persoluere, quorum respectu nullum deberi augmentum à minimè moroso debitore tempore Pilei antiqui iuris glossatoris Pontifex decreuit, & communem illius traditionem *D. meus ostendit in d. decis. 174*. Idque præsertim in mutuo considerandum est, quod gratuitum est, & gratia solius accipientis fieri solet; vnde iniquum esset in mutui restitutione seueram interpretationem aduersus debitorem facere.

Tertiò, quia si cõsuetudinem solutionum spectemus, cum vna moneta pro alia soluatur, idq; sit etiam antiquissima huius patriæ consuetudine receptum, vt isti floreni soluantur, vel in moneta minuta, vel grossa, & de moneta currenti tempore solutionis, ita etiam consuetudo introduxit, vt solutio
41 harum † specierum fiat sine vllo augmento, vt in hac ipsa specie considerat *Peregrin. cons. 13. lib. 3 & alii quos circa istam consuetudinem soluendi adduximus supra conclusione decima quarta.* Et revera antiqui nostri rurales nesciebant istam subtilitatem, nec requirebant in restitutione pecuniæ augmentum, quãdo obligationes erant factæ ad istos florenos, vel ad scuta monetæ, cum haberent tot florenos, & aureos quot in idea sibi proposuerant tempore contractus, nihil æstimantes lucrum illud quod ex speciebus mutuo traditis in arca, vel penes debitorem recipere potuissent, sed istas subtilitates Doctorum opiniones introduxerunt, casuum differentias non distinguentes, nec considerantes, quando vna species monetæ fuit in obligatione posita, aliud enim est si fuerit promissa restitutio in auro, vel argento, vel in ea monetæ specie, quæ reperiri potest. aliud si in floreno vel minuta moneta, quæ semper eadem fuit, nec variata vel reprobata reperitur, & quam minutã monetam potest soluere debitor, qui florenos soluere tenetur, vt de libris in tot denariis soluendis tradit *Lauden. de monet. num.*
42 3. Et in obligatione facta de † tot scutis florenorum octo, vel nouem id videtur particulari ratione concludendum, quia ad hoc illa æstimatio imaginariæ monetæ ponitur vt certum aurei pretium sit, nec varietas communis, & solita attendatur. *L. æstimatis. 50. D. solu. matrimon.* sicuti, & ipsorum florenorũ monetæ imaginariæ fit stipulatio fauore contrahentium, ne variatio cõtingat, & vna eadẽq; solutio semper fiat vniformis.

Quarto hanc opinionem † in indiuiduo tenuerunt classi-
43 ci scriptores, & acutissimi viri, tàm antiqui, quam recentiores, & primo *Bartol. in d. l. Paulus.* qui bene percepit legum rationem, & præsertim ipsius *Pauli in d. l.* qui etiam in morosó debitore

bitore hoc in casu nullum deberi augmentum concludit, quã Bartoli opinionem multi receperunt, & communem dicit *Cagnol. in l. cum quid. numero. 95. si cert. petat* Baldus. *consilio. 213. lib. 5.* qui dixit præfixa æstimatione deberi illam quantitatem florenorum, & non maiorem respiciendo ad casum nostrum, quia dubio procul maior florenorum quantitas solueretur creditori si darentur aurei vel grossæ monetæ, prout valebant tempore contractus, si tempore obligationis creuerũt in pretio, quam sit conuentum, vt experientia docet & dixi supra, & ita *Baldi* responsum interpretatus est *Crau. in cons. 887. numer. 7. Natt. consil. 454. Peregr. in fortiori casu d. cons. 13. lib. 3.* & in eodem casu dotis, & in florenis Sab. *Plot. consi. 18. qui num. 19.* hanc esse veram, & communem opinionem asserit. & cum *Bart. tenent. Castr. & multi antiqui. Caballin.* qui Senatus Parisiensis placito confirmat. *de vsur. num. 748. Vincent. de Franch. decis. 508. par. 3. Et Brunus noster post late examinatas huius contingentiæ quæstiones in hac tandem residet sententia in quinta particula, & limitat. 8. numer. 6. in tertia quæst. & num. 11. & par. prima principali particu. 6. numer. 1. & part. 17. num. 1. vers. puto tamen.* Et quando nulla intercessit variatio propter intrinsecam deteriorationem monetarum siue paruarum. siue grossarum, id receptissimum esse colligimus ex allegatis *supra conclus. octaua.* & in debitore in tot solidis Ianuensibus concludit *Aretin. cons. 11. & cons. 111. & quando variatio venit sine mora,* & culpa debitoris P. *à Bella Pertica quem refert Bellamer. in cap. quanto. num. 14 de iureiur. Io. Gail. quæst 302. Papon. Aresto. lib. 10. tit. 6. Aresto. 2.* & in pulchro casu super censu, quod soluitur Principi *Gabriell. cons. 164. præsertim. num. 2. 3 & 4. lib. 1. Curt. iun. cons. 24.* P. *de Benintend. decis. Bonon. 39. num. 2.* in illa distinctione quam facit. *Borgnin. latè. & copiosè more suo etiam in dote loquendo. Decis. 26. num. 25. & latius decis. 30. num. 87. part. 3.* vbi conatur ostendere tale augmentum sapere vsuram, & de illo non posse præsupposita etiam mora vsuram solui, examinando statutum Papiæ, quod hac de re loquitur, & ibi ostendit à mulieribus contra conscientiam tale augmentum peti. & cũ

hac sententia video semper iudicasse supremam Senatus Parisiensis curiam, quæ omni casu augmentum negauit, vt testatur P*arisiens. Io. Gall. & Papon. & nouissime Annæus Robertus rerum iudicatarum. lib. 4. c. 18. & quæ ab eodem lib. 1. c. 5 referuntur* in stipulatione aureorum in auro locum habent.

44 Neque obstant authoritates † contrariæ; quia loquuntur vel quando species certa promissa est in auro vel argento, & grossiori moneta, licet specificata ad solidos vel ad libras, vt dixi *supra in primo exemplo*, & in istis casibus loquuntur *Rubr. Purpur. Socin. & late consuluit. Surd. consil. 392. & 438. lib. tertio* vel quando fuit facta stipulatio ad florenos auri, & sic maioris põderis, *vt Panciroll. &* de istis florenis loquuti sunt *Bartol. in l. res in dotem. D de iur. dot. P. de Ancharan. in clemen. fin. de decim.* & in hoc casu procedit communis opinio, de qua per *Aret. consil. 11. & 111.* vel loquuntur in casu diuerso, *vt Barbat. Natt.* in quo est diuersa ratio, vel bonitatem tantum florenorum considerant vt *Oldrad. & Natt.* & eo casu tunc augmentum concedunt quando moneta minuta per quam florenus æstimatur est effecta deterior ab eo, quod erat tempore contractus, & per illam deteriorationem creuit valor grossæ, prout considerat idem P*urpur. consil. 522. numer. 36. versicul. & ita diligenter, & numer. 37. & 41. & in fine. & in consil. 170. & hic tandem se restringunt vbique Sola præsertim in decr. antiqu. numer. 72. & 73. & Surd. qui clarius prosequitur. d. cons. 392. & 438.* & illorum rationibus particulariter infra respondebo. & hoc voluit expresse *Natt. d. cõs. 302. & cons. 454. & cons. 664. lib. 4.*

Quid dicemus in hoc arduo, & difficili articulo, in quo tot
45 excellentissimi patres dubitarunt? Mihi † vt ingenuè fatear, circumscripta debitoris mora, & præsupposito nullam esse deteriorationem, neque in moneta grossa, neque in parua, sed solutionem fieri per debitorem in moneta proba, & quæ currebat tempore contractus, semper placuit mitior sententia fauore debitoris, & nullum omnino augmentum hoc in casu debeatur, cum tempus præsertim solutioni præfixũ est, & gra-

uites

niter errasse omnes illos, qui contrarium vel scripserunt, vel iudicarant sum arbitratus; & ita tenebam compilando *Decisionem D. mei 174. numer. quinto.* sequendo scripta *D. Senatoris Solæ*, qui refert decisionem Senatus in causa de Ruschis; & cum ostendissem scripta mea colendissimo patri in dicta decisione posita, quæ non erant in libro suo non displicuit mea opinio viro doctissimo, sed addidit tantum illa vltima verba, quæ sunt in vers. sed aduerte; censens ex opinione Grati deberi augmentum florenorum, quod & ante illum voluerat *Oldrad. in dict. consilio 168* & ego defendi in exemplo superiori, sed in hoc casu in mutuo ad tempus promisso transirem simpliciter cum illa opinione, quam & tenui in additionibus meis ad *dict. decisionem*, cum rei non existentis augmentum liquidari non possit, vt per *Surd. consil. 335. libr. quinto.* Sed quia contrarium vidi postea in multis causis determinatum, non auderem propter authoritatem Dominorum meorum, ita audacter hanc opinionem hodie tueri; sed cum temperamento D. mei transirem, vt sola bonitas florenorum, quæ à tempore contractus ad tempus solutionis contingit creditori adiudicetur, argenti magis (ad quam qualitatem appropinquat florenus, vel libra) quam auri ratione habita, vt conclusi *supra in quinta conclusione versic. sed dubium est*, & cum hoc † temperamento sæpi- 46
us transiuit Senatus ita declarando tàm me referente, quam aliis dominis, & in causa D. Margheritæ de Mulatiis sororiæ meæ, quæ fuit relata per D. Senatorem Solam de anno 1590. die vndecima Maii, in qua contendebatur super instrumento vēditionis pro summa scut. 2600. de florenis nouem pro scuto, iuxta consuetudinem Astensis patriæ, censuit deberi augmentum florenorum, & idem in alia causa Montisregalis de Trombettis *1591. 17.* Octobris. Et in causa Caresanæ, de qua dixi supra me referente 1598. 10. Aprilis. vbi aderat instrumētum de tot aureis ad florenos octo. Et in pacto redimendi, ita vidi iudicare totum Senatum in vna Guniēsi Caualerii cōtra Britios. *1591.* men. Septēbris. Referente D. Cortina, in qua instrumen-

strumentum dicebat de venditione facta in tot scutis de flo. 8.pro singulo, confirmata sententia priorum iudicum, qui ꝓ redimente iudicauerant nullum augmentum deberi in qua causa ego pro Caualerio amico meo scripseram. Et hodie tutior videtur ista opinio propter euidentem deteriorationem minutæ monetæ, quæ licet sit de antiqua est tamen eff. cta deterior, vt dixi *supra prima par. num. 85.* nec potest in eadem bonitate persolui, prout leges & omnes Doctores voluerunt, & ob illam deteriorationem grossioris monetæ pretium variauit, quo casu augmentum deberi conclusimus non tam n vnquam auri augmentum tribuerem, ne contra suam conuentionem tale damnum patiatur debitor, qui maiori fauore, & benignitate, in re præsertim dubia gaudere debet; Eoque libentius in hāc descendere debemus opinionem, quia isti floreni, & minuta moneta minus etiam grossa, non creuit ob deteriorationē minutæ monetæ, & ærosæ nostri Principis, quæ parum mutata est ab ea, quæ antea ab officina publica prodiit, sed propter introductionem externæ monetæ Mediolanen. Venetæ, Messerani, Frinchi, & similium, & nouissimè ob importationem cabalottorum Montisferati, & aliarum prauarum monetarum status Mediolani nouiter impressarum, quæ omnes reprobę sunt, & illæ Serenissimi Ducis nostri longe meliores, cuius rei periculum sentire non debet debitor, qui minutam monetam Sabaudiæ potest soluere, quæ si nō sit alterata nullum facit augmentum in floreno, & in cuius & facultate positum est soluere monetas grossiores auri, & argenti, quæ cum non sint effectæ deterioris materiæ, & ponderis, ab eo quod erant tempore contractus, nescio quare illas respuat creditor licet cursu temporis maioris æstimationis reperiantur. Vnde in alio casu in facti contingentia dicebam, quod si paruum interuallum fuerit inter tempus contractus, & solutionis, ita vt non possit dici pretium grossioris monetæ creuisse ob deteriorationem minutæ monetæ, vt est quando eadem moneta reperitur, tunc non possit creditor vllum augmentum

mentum

mentum prætendere, & habeant locum quæ de extrinſeco valore communiter traduntur, ſicuti etiam locum habent in alio caſu, quæ de intrinſeco cõmuniter omnes ſcripſerunt, vt in vtroque caſu conſiderat *Andr.Gaill.pract.obſer. lib.2.obſeru. 73.num.6. 7. & 9.* & procedit tunc ratio I. C. *in l. Paulus* qui de intrinſeca variatione loquitur, & nos de extrinſecus perueniente æſtimatione tractamus, prout in definitione noſtra augmentum definitum eſt. Qua quidem ſtante definitione neceſſario fatendum eſt eos, qui dicunt pro imaginaria vel minori moneta purioris pecuniæ augmentum creditori deberi quando debitor non eſt in mora neſcire quid ſit augmentum; Nam cum illud definitum ſit à nobis ſupra in principio eſſe acceſſionem pretii ad valorem publica authoritate præfinitum: duo ſequuntur, Vnum quod tale incrementum non poteſt contingere in moneta imaginaria, Alterum quod floreni illi, ſeu ſcuta de florenis, & libræ cum ſint in ſua qualitate poſiti in ſtipulatione nullum aliud incremẽtum habere poſſunt, niſi illud quod eidem monetæ ſi reperiretur vſus cõmertiorum tribuiſſet, nec in præiudiciũ debitoris poſſet illa moneta non exiſtens per aliam maiorem æſtimari cum acceſſione, ne maior ſit acceſſio, quam patiatur ipſa monetæ natura, quæ eſt in ſtipulationem deducta, & ſtipulationis forma à qua contrahentes recedere non poſſunt, vt dixi *concluſ.13.*

Reſtat nunc vt ſatisfaciamus his, quæ contra debitorem tradunt *Sola, & Surd.* quorum vterque alterum allegat, vt nihil intactum relinquamus. Et primo ipſe *Sola num.84.* reaſſumendo † reſponſiones *Purpur.* quas facit contra *Bart. in d.conſil.522.* 47
parificando caſus quando ſtipulatio fuit facta in florenis ſimpliciter, vel ad ſcuta de tot florenis pro ſingulo ſcuto: dicit primo non conſtare de conſuetudine ſoluendi vnã monetam pro alia; ſed reſpondeo hic non eſſe de hoc quærendum, quia conſuetudo eſt notoria, & hic non attendimus conſuetudinem, ſed facultatem ſoluendi cum ſit in facultate debitoris poſitum vel minutam, vel groſſam ſoluere, quia ſtipulatio eſt

O facta

facta in florenis quorum nullus est vsus, quinimo florenus constituitur ex minutis monetis, licet etiam recipiat æstimationem à grossa. Secundo dicit opinionem *Bartol.* non esse veram si creditor patiatur damnum. cui argumento licet supra iam sit satisfactum, & demonstratum nullum esse damnũ considerabile creditoris, qui recipit eandem summam florenorum quam mutuo dedit; respondetur vlterius damnum prouenire ex sua ipsius stipulatione cum monetæ speciem fuerit stipulatus, quæ non est in rerum natura, neque erat obligationis tempore, & damnum quod quis sua culpa sentit, sibi non aliis est imputandum; & si dicatur nec lucrum sentire debere debitorem, qui minorem quantitatem grossioris monetæ soluit, replicatur, hoc beneficium non procedere ex facto debitoris, sed à tempore quod non solet mutare obligationẽ, & procedere à genere obligationis factæ ad florenos, quo etiam casu cum non sit in rerum natura moneta in obligatione posita satisfit creditori in moneta vsuali, & currenti tempore solutionis, quæ non sit variata in intrinseca bonitate, vt post multos concludit. *H. Gabriell. dict. consil. 164. numero 2.* qui hoc fortius voluit procedere quando moneta grossa non est in obligatione, sed in facultate soluendi. Nec est quod dicatur monetam minutam per grossam æstimari, quia hoc est falsum, & poterit quidem æstimari massa florenorum ex minuta moneta coaceruata per grossam, sed non florenus qui est in obligatione æstimabitur per aurum, vel ducatonum, aut similem maioris ponderis monetam, & floreni æstimatio fiet per solidos, & grossos, & quartos, in quibus vel nihil, aut parum contigit augmenti. Tertio dicit non habere locum *Bartol.* traditionem, quando variatio est in intrinseca bonitate; Respõdetur hoc esse verum, & *Bartolum* ipsum ab hac sententia non discedere, sed oportere primò constare de ista intrinseca variatione, vt dicit *Gabriel. consilio 164.* & quando eadem pecunia, quæ currebat tempore contractus hodie currit, & est adhuc in vsu frustra intrinsecam variationem considerari, & de illa

illa non præſumi, & quamuis dicat *Surdus* aliter præſumi, ob augmentum monetæ groſſæ, contrarium eſt verius, quia creſcere poteſt moneta groſſa aliis de cauſis quam propter deteriorationem minutæ monetæ, vt dixi *concluſ. tertia*, ſed quomodocunq; iſta variatio contingat nõ eſt inde concludendũ, quod calculatio augmenti ob deteriorationem minutæ monetæ fiat ad ratam auri, cum in auro non fuerit cõuentum, ſed in argento, & ideo malè doctiſſimus collega noſter in *dicto loco nu 85*. ſcripſit eſſe ita calculãdum nec eſt praxis, de qua ibi admittenda, quia vidi per Senatum declaratum contrarium, & ego liquidaui valorem, & bonitatem florenorum ex voto Senatus in illa cauſa Careſanæ, de qua ſupra, & in cauſa Reuerẽdi Monaſterii Sancti Dominici contra D. Magiſtrum, & Auditorem Cameræ Pipinum. quæ liquidatio facile fieri poteſt, vt dixi *concluſione quinta*, & ita interpretandam æſtimationem antiquæ monetæ, de qua loquuntur iura, *in cap. cum olim. & c. in canonicis de cenſibus*. Et eodem modo reſpondetur ad quartum argumentum. Quinto & ſexto dicit non militare *Bar.* doctrinam poſt eundem *Purpur.* quotieſcunque bonitas eadem non eſt quæ erat tempore contractus, ſed iſta eadem ſunt cum ſuperiori, & poſſent ꝓcedere ſi floreni valor creuiſſet, ſicut creuit valor auri, & argenti, ſed hic non attendi iſtud augmentum; quia floreni valor nunquam mutatus eſt cum ſemper valuerit groſſos 12. & arguere à mutatione auri ad mutationem floreni quãdo eadem moneta minuta eſt in vſu, eſt quædam ſubtilitas & chimera ab optimo iudice reiicienda; Et quod dicit *Curt. in l. cum quid. nu. 22.* videri ſibi *Bart.* opinionem quã cõmunem fatetur, nimis rigoroſam, retorquetur contra ipſum, cum rigoroſior ſit opinio contra debitorem, vt ipſe compellatur, & groſſiorem monetam perquirere, poſita opinione quã tenui ſupra, quod totum debitum maioris ſummæ non poſſit in minuta pecunia ſolui, & cõtra conuentionẽ aliã in ſpeciem cum damno ſoluere, ac maiorẽ florenorum quantitatẽ quam promiſerit tradere: Imo maximũ cõtrario admiſſo ſequeretur

absurdum, & inconueniens, quod cum variè denominentur illa scuta monetæ ex regionum consuetudine, vt supra dixi, si in vnaquaque regione aureus monetæ ad scutum auri reduceretur, maiorem quantitatem florenorum solueret, qui in minori quantitate est obligatus, quã qui maiore debet, quo fit vt omni casu floreni non auri sit habenda in calculo ratio, eo semper casu quo minor moneta est variata.

Non obstãt nunc ea quæ *idem Senator longo ordine scribit in*
48 *tracta. de mon. casu 48*. Et primo † dum dicit opinionem *Bart. & sequentium* (quam communem fatetur) nulla lege probari quia vltra quod ipse loquitur in pacto retrouendendi, in quo emptor prædia meliorata restituit, & in eadem bonitate pecuniã recipere debet, vt dicemus suo loco; responderi potest primo id probari ex legibus dicentibus pacta seruanda quam regulã multum ponderat in hac specie *Surd. d. cons. 438*. Item ex iurib. dicentibus minimam summam considerari. *l. numm. in de lega. 3.* Item æstimationem speciei in obligatione positæ sequendam *l. vinum. l. cum quid si cert. petat.* cum æquè bonum restituatur, quod datum est nulla sequuta deterioratione pecuniæ. Tertio ex *text. in cap. cum olim. & cap. cum Canonicis. de censibus.* vbi per monetam nouam veteris fit æstimatio, quæ hic fieri potest in floreno nempè ad grossos duodecim, ad quam rationem floreni semper fuerunt æstimati. Quarto ex illa communissima conclusione, quod valor extrinsecus non præiudicat creditori, sed illius commodo cedit. Quinto, & vltimo id probari authoritate tot clarissimorum, & doctissimorum patrum, quæ pro lege seruanda est *§. responsa Inst. de iur. natur.*

Secundo dum replicat illam rationem damni superius cõsideratam ex *l. Paulus de solut.* cui replicationi abundè satisfactũ fuit demonstrando non esse in damno creditorem, qui consequitur quantitatem florenorum quam sibi restitui stipulatus est, & ad nihil aliud tenetur debitor, & damnum creditoris tunc considerat. *Purp. d. cons. 522. num. 32. post Angel.* quando cogitur accipere magis de vna pecunia quã de alia, & de reproba loco

ba loco probæ, & ideo subtiliter more suo *Papon. lib. 10. tit. 5. Arest. 8.* interpretatur verba Pauli ibi. *Non tenetur damnum sentire ex pecunia debitoris*, vt habeant locum si remissa sit certa species nummi, quia tunc debitor tenetur, vel illam speciem, vel valorem illius soluere, & valor nõ erit sine damno, nisi æstimatio tempore solutionis currens soluatur de moneta expendibili, & vsuali, & ad illud damnum respondet *Natt. cons. 454. num. 6. in fin. num. 7.* quod non est in consideratione, vt lucrum cessans, quod nec etiam à moroso debitore præstari multi *Bartolum* sequuti scripserunt. & ratio *l. Paulus* fundata est super pecunia deteriori, vel reprobata, quo casu omnes conuenimus augmentum deberi, licet super qualitate augmenti dissentiamus, Denique in damno considerando magis esse fauendum debitori qui damnum multiplici ex capite sentit.

Tertio dicit *D. Sola* deberi floreni augmentum ex verisimili mente contrahentium, cum illi verisimiliter non cogitauerint de valore extrinseco, & augmento aurei, & grossiori monetæ: Sed respondetur hoc non admitti, quia vltra quod contrahentes de hac re verisimiliter cogitarunt vti frequentissima, & ordinaria, cum aurei valor semper crescat, & non soleat decrescere, nisi per edicta, & Principum ordinationes, & illius æstimatio nunquam in eodem statu permaneat, vt docet ipsa experientia, dico hic expresè de hac variatione cogitasse, & ideo voluisse variationi occurrere stipulando solutionem monetæ in specie pecuniæ, quæ propter nullam illius existentiam non solet variare; & propterea non est bona consideratio clarissimi viri quam facit super edicto anni 1587. quia non facit ad rem nostram, & in casu edicti aliter dicendum est, vt dixi *concl. vndecima in 2. casu.*

Quarto mouetur D. Senator illo vrgentissimo fundamento, de quo etiam omnes meminerunt, & nos diximus supra, & super quo revera tota huius quęstionis difficultas meo iudicio versatur, quod si creditori augmentum † auri, & grossioris 49
monetę denegamus, illum ea quantitate aureorum priuabi-

mus quam ab initio mutuo dedit, & charitas atque officium essent illi damnosa, dum pro centum solutis tempore contractus, recipiat quinquaginta tẽpore solutionis, & vt dicit *Purpur. d. consil. 522. num. 38.* non habebit tantum pondus auri, vel argenti, quantum suo debitori dedit tempore cõtractus. quæ quidem ratio me per aliquot dies irresolutum retinuit, & ad fauorem creditoris inclinare animum meum æquitati admodum fauentem in hac quæstione faciebat. Sed negotio melius trutinato, nihili faciendam esse hanc considerationem, vt inde auri augmentum creditori adiudicemus, dixi; Et primo quia admisso semper, & præsupposito non esse cogendum debitorem in auro, vel argento soluere, sed hoc in illius facultate positum, & constitutum esse, atque monetam quæ soluitur siue illa minuta; siue grossa sit, non esse à tempore contractus in substantia, nec in pondere variatam, sed eandem esse quæ illo tempore communiter expendebatur; non intrat ista ratio, sed falsa redditur suppositio, cum stipulatio ad florenos sit facta, & in minuta moneta tantum pondus florenorum possit creditor recipere, quot dedit tempore contractus. Secundo, quia non debet videri iniquum, vt creditor minorem quantitatem aureæ, vel argenteæ monetæ recipiat, cum ipse voluerit habere florenos, & non aurum vel minorem argenti monetam, forte considerans auri, & argenti pretium variabile esse, & floreni pretium esse immutabile, & facilius illi erat conuenire in specie monetę currentis, quam in illa fantastica, & imaginaria, & æquitas similiter non patitur, vt debitor soluendo maiorem monetam, ampliorem florenorũ quantitatem soluat, quam mutui tempore receperit. Tertiò quia æqualitas sicuti in iudiciis, ita & in contractibus, & obligationibus est seruanda; vnde sicut contingere potest, vt propter deteriorationem pecuniæ valor monetæ crescat, ita potest etiam decrescere, prout per edicta fieri videmus; & eo casu sicuti non vellet creditor damnum pati, sed habere semper scuta ad flo. 8. vel nouem, & in pretio præfixo in qualibet mo-

netæ

neque specie etiam per edictum diminuta, ita non est iustum, vt lucrum in alio casu cum damno creditoris sentiat; & quamuis ad istam æqualitatem *D. Sola* conetur respondere, tamen illius responsio, neque in iure, neque in facto vera est, & est contra receptissimam omnium opinionem, & ad id quod dicitur de pondere respondetur etiam non pondus, vel massam auri, & argenti contrahentes stipulatos fuisse, sed pecuniam, & eã quidem debilem, sed inuariabilem.

Denique Illustris Senator confugit ad authoritates *Curtii, & Bologeneti, sed Curtius* contrarium consulendo tenuit, tam senior, quam iunior, & non tenet expresse isto casu contra *Bartol.* sed in alio casu, & *Bolognet. in consilio.* 11. magis stat pro altera opinione, quia loquitur in casu quando stipulatio est facta in auro, quo casu res est clara, vt *supra* probauimus *in primo, 2. & tertio casu.* nec authoritates istorum patrum sicuti, nec aliorum qui contrariam opinionem defendunt, sunt præponendæ authoritatibus *Bartoli, & Baldi*, & aliorum præclarissimorum Iurisconsultorum, qui pro debitore scripserunt, nec auctoritati curiarum, cum pro debitore iudicauerint *Rota Romana apud* Put. *decis.* 149. *libr.* 2. *Rota Auenionen. apud Benintendum decis.* 39. *Senatus* Parisien. *apud* Papon. *d. Arest.* 2. *& Io. Gall. d. quæst.* 302. *Curia* Burdegalensis *apud Boer. decis.* 327. *in fin.* & Senatus noster Pedemontanus tot præiudiciis confirmauit, vt dixi supra, quæ pro lege custodienda sunt; & ipse *D. Sola* si bene aduertatur, vt dixi *supra*, restringit se ad casum quando pecunia minuta, quæ facit florenum est in substantia variata, & deteriorata, quo in casu nemo discrepat, & *Bartolus* vt alibi dicebamus, ita est intelligendus, quia loquebatur in statu in quo pecunia minuta in puro argento cudebatur, & non erat in bonitate, & materia alterata; & solum Parisiensem, & Parlamentum illius ciuitatis in hoc casu contrarium voluisse reperies; & ad hanc restrictionem *Ioan. Fabri, & Caballini* sententiam reducit vir doctissimus, & præstantissimus in Senatu aduocatus, atque mei amantissimus *D. Gaspar. Belletia in suo consilio.*

quod est impressum post tractatum D. Solæ de monetis. num. 16. & 17. & credo quod ipse D. Sola contra suam opinionem viderit iudicare Senatum postquam nullam facit mentionem de aliqua decisione illius ordinis in quo ipse, tum aduocando, tum iudicando vltra 40. annos versatus fuit, & interuenit in illis causis Montisregalis, & Cunei, & fuit relator causæ de Mulatiis pro D. Margherita vxore Comitis Alexãdri Thesauri fratris mei, de qua dixi supra.

50 Superesset respondere † ad *Surdi* rationes in *consil. 220. & consi. 268.* vbi pro se ipso respondit, *& consil. 454. lib. 4* in quo pro suo Principe consuluit; sed quia illæ omnes ex superius dictis confutantur, & ex rationibus eiusdem quas posuit in consiliis factis pro illo Samuel leui hebræo, quæ consilia sunt *in numer. 392. & 438. lib. 3.* vbi etiam *num. 8.* tenet istam opinionem vlterius non insisto, & contra illud *consilium Surdi. 220.* cum alia nõ essent adhuc impressa iudicauit Senatus me referente in ardua causa communitatis Vigoni contra Perillustrem D. Comitem Albertum Bobam; de qua in alio casu infra mentionẽ faciemus, & in *consil. 368.* semper se restringit ad casum quando est deteriorata moneta minuta. vt *num. 7. 10. 15. & 16.* & in terminis fortioribus ad fauorem debitoris in moneta imaginaria, & fantastica quæ non expendebatur concludit *consil. 335. per totum eodem libro.* Ideò non erit credendum authoritati tam variæ huius consulentis.

Interim benigne lector, & prudentissimi iudices omnia æquo libramine ponderetis, & prolixitatem, atque Asiaticam contra morem nostrum loquacitatem condonate, si longiores quam par erat fuimus, hoc enim non mea culpa, sed vestra gratia contigit, cum labores vestros in hac laboriosa iuris disciplina, & in hac præsertim difficili materia subleuare sicut in aliis meis lucubrationibus anxiè semper quæsiuerim, & ideo vigilias istas non solum libenter legere, sed & lætiorib. semper auspitiis suscipere debetis; & hic cum non decisionẽ sed tractatũ cõscribere voluerim latiores mihi habenas cõposui.

Amplia-

Ampliabis modo hanc opinionem, vt multo fortius procedat, nec de vllo augmento quærendum sit, quando pro † mutuo soluitur vsura, tunc enim licet in aliis obligationibus speciei certæ, vel in auro, vel argento, etiam in vsurario creditore ab opinione communi, & Pontificis distinctione relata per *Pilaeum quæst. 35.* & de qua per *D. Patrem meum in allegata sæpius decis. 174.* multi recedere voluerint, & contra debitores viderim pluries iudicatum, ita restringendo decisionem Senatus à D. meo relatam, & communem Doctorum traditionem; tamen quando obligatio est facta in tot florenis, & sumus in casu de quo supra, iniquissimum arbitrarer ab hac opinione recedere, & debitori vsurario non solum augmentum auri, sed & ipsius minutæ monetæ, & floreni denegarem, nisi debitor esset in mora, vt declaraui in dicta decisione, & hanc conclusionem expresse confirmat *Afflict.* limitando ea quæ pro creditore dixerat *in titul. quæ sunt regalia in verbo monetæ Riminal. sen. consilio. 705. in fi. lib. quarto.* Quo circa non placent mihi consilia clarissimorum Doctorum † *Aretini consil. 84. &* *Barbat. cons. 19. lib. 4.* qui super eadem facti specie de iure consulti responderunt deberi augmētum aureorum hæbreo, qui iuxta formam capitulorum à Ciuitate, & Republica Senatum concessorum mutuo dederat certam summam in tot florenis, disponente priuilegio hæbreis concesso, quod mutuum non possit fieri, nisi in libris ita quod non capiantur nisi denarii 4. pro libra, & simile est capitulum hæbreis concessum in patria nostra a Serenissimo Duce, vt non possint mutuo dare pecuniam, nisi faciant aureum de flo. 9. ita vt pro singulo aureo nō capiant pro vsura vltra grossos tres, quod nunc est limitatum ad quartos decem, vt in Bulla posita post consilium meum impressum inter *Decisiones D. mei post. decis. 57.* nam ista limitatio aurei est facta pro commodo debitorum ne grauiores vsuras patiantur, & in eorundem damnum rediret si pro augmento aureæ, vel argenteæ monetæ maiorem florenorum quantitatem restituerent, & fateor me non aduertisse ad istud euidens

tunc aureus Italiæ, vel alia grossa moneta soluta, & ita post *Alc. Tiraquell. & Cephal. sentit Sola in dicto decreto. num. 87. & in tracta. casu 37. num. 2 quamuis Tiraquell. & Cephal. loquantur in alio casu.* Vnde merito ab eodem doctissimo viro impugnatur cõsultatio præstantissimi, atque excellentissimi D. Præsidis *Menochii in cons 49. lib. 1* vbi respondit promissa summa florenorũ 915. soluẽdorum quolibet anno in festo Sancti Martini, in tot scutis auri solis valentibus dictam summam florenorum 915. nullum deberi augmentum, sed tantum florenos esse soluendos in scutis solis quos propter effectum obligationis tenetur debitor perquirere, & soluere iuxta valorem currentem tempore solutionis, licet propter aureorum valorem minorem quantitatem illorum creditori soluat. Cuius rationibus, & al-
55 teram consultationem † *D. Cranetæ in consil. 836. lib. 5.* super eadem causa factam impugnare possumus, qui totum fundamẽtum suum restringit ad participium illud *valentibus*, super quo tamen nullam subesse rationem video per quam dicere iustè possimus, debitorem ab augmẽto liberari, cum illa dictio stet demonstratiuè quasi tunc tempore obligationis esset facienda solutio, & eodem modo iuxta valorem aureorum solis esset continuanda, ad quid enim quęso illa stipulatio aureorum solis esset adiecta, nisi vt valor illius cum augmento præstaretur, & creditoris gratia propterea illud pactum positum fuisse dicemus, & per consequens ad illius fauorem erit interpretandum, cessabitque hinc vltima cõsideratio quam facit *D. Cran.* Et ex eisdem rationibus confirmatur alia consultatio *Surdi* a supra dictis non dissimilis, qui in allegatis *consiliis 392. & 438. lib. 3.* consuluit esse soluendam creditori summam tot librarum Venetarum iuxta formam obligationis, licet primo loco stipulatio esset facta in tot solidis monetę Mantuanæ, cum non attendamus quid conceptum, sed quid in stipulatione, & obligatione sit positum, *toto tit. plus val. quod agit. quam. quod simula. concip.* & ad suæ consultationis probationem multas rationes, & authoritates more suo *Surdus* luculenter adducit quas non refero.

refero Et quamuis *D. Sola in. dicto decreto. num. 72* præsupposita consuetudine soluendi in moneta minuta, velit non mutata moneta in bonitate intrinseca nullum deberi augmentũ iuxta receptam conclusionem, de qua dixi *conclusione octaua*; ab eo tamen recedendum arbitror quando certa species nummi est in obligatione posita, quia vel illi nummi soluẽdi sunt, vel eorum iustus valor, qui currit tempore solutionis. & hoc non est vsura, neque interesse, sed dicitur pars ipsius summæ in obligatione positæ, & satis est quod creditor inuitus vigore consuetudinis cogatur recipere vnam pecuniam pro altera. Neq; hic militabit minusque comprobãdum erit exemplum, quod *idem Sola* proponit *num. 77.* promissa certa specie in auro, & valente aureo tempore contractus albos 15. monetæ Sabaudiæ sit liberatus debitor soluendo eosdem albos 15. eiusdem monetæ non deterioratæ, licet curreret pro albis 18. tempore solutionis; nam non possumus dicere monetam non esse deterioratam si de illamet, quæ expenditur, & quæ erat tempore contractus communiter pro aureis soluuntur albi 18. nõ enim inspicitur deterioratio, sed stipulatio speciei certæ, quæ soluenda est cum omni suo augmento, ne creditor damnum patiatur. Et hoc iure hodie vtimur, nec ab ista opinione erit in praxi recedẽdum, & hoc modo procedit sententia relata per eundem in causa de Ruschis, quia in ea erat facta stipulatio de florenis nouem, quorum quantitas erat reducenda ad aureos per minutam monetam, & sufficiet soluere florenos in moneta non deteriorata, vt dixi in principio, & sic non considerabitur augmentum aurei, & hoc est quod voluit idem *Sola. n. 80.* dum dicit quod si aurei sunt restituendi in auro, & in certa specie, cedit augmentum commodo creditoris. & ita practicam huius casus deducit ipse *num. 71.* referens ita iudicatum per Senatum in causa Vischarum Cargnani tempore quo Senatus ibi residebat, ante factum à Gallis integram restitutionem Pedemontium, quo tempore ego in illo oppido natus fui anno 1561. 18. Nouembris. & de hoc dixi *supra in primo, &*

absurdum, & inconueniens, quod cum variè denominentur illa scuta monetæ ex regionum consuetudine, vt supra dixi, si in vnaquaque regione aureus monetæ ad scutum auri reduceretur, maiorem quantitatem florenorum solueret, qui in minori quantitate est obligatus, quã qui maiore debet, quo fit vt omni casu floreni non auri sit habenda in calculo ratio, eo semper casu quo minor moneta est variata.

Non obstãt nunc ea quæ *idem Senator longo ordine scribit in*
48 *tracta. de mon. casu 48.* Et primo † dum dicit opinionem *Bart. & sequacium* (quam communem fatetur) nulla lege probari quia vltra quod ipse loquitur in pacto retrouendendi, in quo emptor prædia meliorata restituit, & in eadem bonitate pecuniã recipere debet, vt dicemus suo loco; responderi potest primo id probari ex legibus dicentibus pacta seruanda quam regulã multum ponderat in hac specie *Surd. d. cons. 438.* Item ex iurib. dicentibus minimam summam considerari. *l. numm. is de lega. 3.* Item æstimationem speciei in obligatione positæ sequendam *l. vinum. l. cum quid si cert. petat.* cum æquè bonum restituatur, quod datum est nulla sequuta deterioratione pecuniæ. Tertio ex *text. in cap. cum olim. & cap. cum Canonicis. de censibus.* vbi per monetam nouam veteris fit æstimatio, quæ hic fieri potest in floreno nempè ad grossos duodecim, ad quam rationem floreni semper fuerunt æstimati. Quarto ex illa communissima conclusione, quod valor extrinsecus non præiudicat creditori, sed illius commodo cedit. Quinto, & vltimo id probari authoritate tot clarissimorum, & doctissimorum patrum, quæ pro lege seruanda est §. *responsa Inst. de iur. natur.*

Secundo dum replicat illam rationem damni superius cõsideratam ex *l. Paulus de solut.* cui replicationi abundè satisfactũ fuit demonstrando non esse in damno creditorem, qui consequitur quantitatem florenorum quam sibi restitui stipulatus est, & ad nihil aliud tenetur debitor, & damnum creditoris tunc considerat. *Purp. d. cons. 522. num. 32. post Angel.* quando cogitur accipere magis de vna pecunia quã de alia, & de reproba loco

ba loco probæ,& ideo ſubtiliter more ſuo *Papon.lib.10.tit.5. Areſt.8.* interpretatur verba Pauli ibi. *Non tenetur damnum ſentire ex pecunia debitoris,* vt habeant locum ſi remiſſa ſit certa ſpecies nummi, quia tunc debitor tenetur, vel illam ſpeciem, vel valorem illius ſoluere,& valor nō erit ſine damno, niſi æſtimatio tempore ſolutionis currens ſoluatur de moneta expendibili, & vſuali,& ad illud damnum reſpondet *Natt.conſ.454.num.6.in fin.num.7.* quod non eſt in conſideratione, vt lucrum ceſſans, quod nec etiam à moroſo debitore præſtari multi *Bartolum* ſequuti ſcripſerunt. & ratio *l. Paulus* fundata eſt ſuper pecunia deteriori, vel reprobata, quo caſu omnes conuenimus augmentum deberi, licet ſuper qualitate augmenti diſſentiamus, Denique in damno conſiderando magis eſſe fauendum debitori qui damnum multiplici ex capite ſentit.

Tertio dicit *D.Sola* deberi floreni augmentum ex veriſimili mente contrahentium, cum illi veriſimiliter non cogitauerint de valore extrinſeco,& augmento aurei,& groſſiori monetæ: Sed reſpondetur hoc non admitti, quia vltra quod contrahentes de hac re veriſimiliter cogitarunt vti frequentiſſima,& ordinaria, cum aurei valor ſemper creſcat,& non ſoleat decreſcere, niſi per edicta,& Principum ordinationes, & illius æſtimatio nunquam in eodem ſtatu permaneat, vt docet ipſa experientia, dico hic expreſsè de hac variatione cogitaſſe, & ideo voluiſſe variationi occurrere ſtipulando ſolutionem monetæ in ſpecie pecuniæ, quæ propter nullam illius exiſtentiam non ſolet variare; & propterea non eſt bona conſideratio clariſſimi viri quam facit ſuper edicto anni 1587 quia non facit ad rem noſtram, & in caſu edicti aliter dicendum eſt, vt dixi *concl. vndecima.in 2.caſu.*

Quarto mouetur D. Senator illo vrgentiſſimo fundamento, de quo etiam omnes meminerunt,& nos diximus ſupra,& ſuper quo revera tota huius quęſtionis difficultas meo iudicio verſatur, quod ſi creditori augmentum † auri,& groſſioris 49
monetę denegamus, illum ea quantitate aureorum priuabi-

mus quam ab initio mutuo dedit, & charitas atque officium essent illi damnosa, dum pro centum solutis tempore contractus, recipiat quinquaginta tẽpore solutionis, & vt dicit *Purpur. d. consil. 522. num. 38.* non habebit tantum pondus auri, vel argenti, quantum suo debitori dedit tempore cõtractus. quæ quidem ratio me per aliquot dies irresolutum retinuit, & ad fauorem creditoris inclinare animum meum æquitati admodum fauentem in hac quæstione faciebat. Sed negotio melius trutinato, nihili faciendam esse hanc considerationem, vt inde auri augmentum creditori adiudicemus, dixi; Et primo quia admisso semper, & præsupposito non esse cogendum debitorem in auro, vel argento soluere, sed hoc in illius facultate positum, & constitutum esse, atque monetam quæ soluitur siue illa minuta; siue grossa sit, non esse à tempore contractus in substantia, nec in pondere variatam, sed eandem esse quæ illo tempore communiter expendebatur; non intrat ista ratio, sed falsa redditur suppositio, cum stipulatio ad florenos sit facta, & in minuta moneta tantum pondus florenorum possit creditor recipere, quot dedit tempore contractus. Secundo, quia non debet videri iniquum, vt creditor minorem quantitatem aureæ, vel argenteæ monetæ recipiat, cum ipse voluerit habere florenos, & non aurum vel minorem argenti monetam, forte considerans auri, & argenti pretium variabile esse, & floreni pretium esse immutabile, & facilius illi erat conuenire in specie monetę currentis, quam in illa fantastica, & imaginaria, & æquitas similiter non patitur, vt debitor soluendo maiorem monetam, ampliorem florenorũ quantitatem soluat, quam mutui tempore receperit. Tertiò quia æqualitas sicuti in iudiciis, ita & in contractibus, & obligationibus est seruanda; vnde sicut contingere potest, vt propter deteriorationem pecuniæ valor monetæ crescat, ita potest etiam decrescere, prout per edicta fieri videmus, & eo casu sicuti non vellet creditor damnum pati, sed habere semper scuta ad flo. 8. vel nouem, & in pretio præfixo in qualibet mo-

netæ

neque specie etiam per edictum diminuta, ita non est iustum, vt lucrum in alio casu cum damno creditoris sentiat; & quamuis ad istam æqualitatem *D. Sola* conetur respondere, tamen illius responsio, neque in iure, neque in facto vera est, & est contra receptissimam omnium opinionem, & ad id quod dicitur de pondere respondetur etiam non pondus, vel massam auri, & argenti contrahentes stipulatos fuisse, sed pecuniam, & eã quidem debilem, sed inuariabilem.

Denique Illustris Senator confugit ad authoritates *Curtii, & Bologenetti, sed Curtius* contrarium consulendo tenuit, tam senior, quam iunior, & non tenet expresse isto casu contra *Bartol.* sed in alio casu, & *Bolognet. in consilio.* 11. magis stat pro altera opinione, quia loquitur in casu quando stipulatio est facta in auro, quo casu res est clara, vt *supra* probauimus *in primo, 2. & tertio casu.* nec authoritates istorum patrum sicuti, nec aliorum qui contrariam opinionem defendunt, sunt præponendæ authoritatibus *Bartoli, & Baldi*, & aliorum præclarissimorum Iurisconsultorum, qui pro debitore scripserunt; nec auctoritati curiarum, cum pro debitore iudicauerint *Rota Romana apud* Put. *decis.* 149. *libr.* 2. *Rota Auenionen. apud Benintendum decis.* 39. *Senatus* Parisien. *apud* Papon. *d. Arest.* 2. *& Io. Gall. d. quæst.* 302. *Curia* Burdegalensis *apud Boer. decis.* 327. *in fin.* & Senatus noster Pedemontanus tot præiudiciis confirmauit, vt dixi supra, quæ pro lege custodienda sunt; & ipse *D. Sola* si bene aduertatur, vt dixi *supra*, restringit se ad casum quando pecunia minuta, quæ facit florenum est in substantia variata, & deteriorata, quo in casu nemo discrepat, & *Bartolus* vt alibi dicebamus, ita est intelligendus, quia loquebatur in statu in quo pecunia minuta in puro argento cudebatur, & non erat in bonitate, & materia alterata; & solum Parisiensem, & Parlamentum illius ciuitatis in hoc casu contrarium voluisse reperies; & ad hanc restrictionem *Ioan. Fabri, & Caballini* sententiam reducit vir doctissimus, & præstantissimus in Senatu aduocatus, atque mei amantissimus *D. Gaspar. Belletia in suo consilio.*

quod

quod est impressum post tractatum D. Solæ de monetis. num. 16. & 17. & credo quod ipse D. Sola contra suam opinionem viderit iudicare Senatum postquam nullam facit mentionem de aliqua decisione illius ordinis in quo ipse, tum aduocando, tum iudicando vltra 40. annos versatus fuit, & interuenit in illis causis Montisregalis, & Cunei, & fuit relator causæ de Mulatiis pro D. Margherita vxore Comitis Alexãdri Thesauri fratris mei, de qua dixi supra.

50 Superesset respondere † ad *Surdi* rationes in *consil. 220. & consi. 268.* vbi pro se ipso respondit, *& consil. 454. lib. 4* in quo pro suo Principe consuluit; sed quia illæ omnes ex superius dictis confutantur, & ex rationibus eiusdem quas posuit in consiliis factis pro illo Samuel leui hebræo, quæ consilia sunt *in numer. 392. & 438. lib. 3.* vbi etiam *num. 8.* tenet istam opinionem vlterius non insisto, & contra illud *consilium Surdi. 220.* cum alia nõ essent adhuc impressa iudicauit Senatus me referente in ardua causa communitatis Vigoni contra Perillustrem D. Comitem Albertum Bobam; de qua in alio casu infra mentionẽ faciemus, & in *consil. 368.* semper se restringit ad casum quando est deteriorata moneta minuta. vt *num. 7. 10. 15. & 16.* & in terminis fortioribus ad fauorem debitoris in moneta imaginaria, & fantastica quæ non expendebatur concludit *consil. 335. per totum eodem libro.* Ideò non erit credendum authoritati tam variæ huius consulentis.

Interim benigne lector, & prudentissimi iudices omnia æquo libramine ponderetis, & prolixitatem, atque Asiaticam contra morem nostrum loquacitatem condonate, si longiores quam par erat fuimus, hoc enim non mea culpa, sed vestra gratia contigit, cum labores vestros in hac laboriosa iuris disciplina, & in hac præsertim difficili materia subleuare sicut in aliis meis lucubrationibus anxiè semper quæsiuerim, & ideo vigilias istas non solum libenter legere, sed & lætiorib. semper auspitiis suscipere debetis; & hic cum non decisionẽ sed tractatũ cõscribere voluerim latiores mihi habenas cõposui.

Amplia-

Ampliabis modo hanc opinionem, vt multo fortius procedat, nec de vllo augmento quærendum sit, quando pro † 51
mutuo soluitur vsura, tunc enim licet in aliis obligationibus speciei certæ, vel in auro, vel argento, etiam in vsurario creditore ab opinione communi, & Pontificis distinctione relata per *Pilæum quæst. 35.* & de qua per *D. Patrem meum in allegata sæpius decis. 174.* multi recedere voluerint, & contra debitores viderim pluries iudicatum, ita restringendo decisionem Senatus à D. meo relatam, & communem Doctorum traditionem; tamen quando obligatio est facta in tot florenis, & sumus in casu de quo supra, iniquissimum arbitrarer ab hac opinione recedere, & debitori vsurario non solum augmentum auri, sed & ipsius minutæ monetæ, & floreni denegarem, nisi debitor esset in mora, vt declaraui in dicta decisione, & hanc conclusionem expresse confirmat *Afflict.* limitando ea quæ pro creditore dixerat *in titul. quæ sunt regalia in verbo moneta Riminal. sen. consilio. 705. in fin. libr. quarto.* Quo circa non placent mihi consilia clarissimorum Doctorum † *Aretini consil. 84. &* 52
Barbat. cons. 19. lib. 4. qui super eadem facti specie de iure consulti responderunt deberi augmẽtum aureorum hæbreo, qui iuxta formam capitulorum à Ciuitate, & Republica Senatum concessorum mutuo dederat certam summam in tot florenis, disponente priuilegio hæbreis concesso, quod mutuum non possit fieri, nisi in libris ita quod non capiantur nisi denarii 4. pro libra, & simile est capitulum hæbreis concessum in patria nostra à Serenissimo Duce, vt non possint mutuo dare pecuniam, nisi faciant aureum de flo. 9. ita vt pro singulo aureo nõ capiant pro vsura vltra grossos tres, quod nunc est limitatum ad quartos decem, vt in Bulla posita post consilium meum impressum inter *Decisiones D. mei post. decis. 57.* nam ista limitatio aurei est facta pro commodo debitorum ne grauiores vsuras patiantur, & in eorundem damnum rediret si pro augmento aureæ, vel argenteæ monetæ maiorem florenorum quantitatem restituerent, & fateor me non aduertisse ad istud euidens

P damnum

damnum creditorum, dum per aliquot annos fuit conseruator generalis, & iudex hæbreorum in toto dominio Serenissimi Ducis Sabaudiæ Domini mei. Nec est verum quod dicunt *Aretin. & Barbat.* quod illud capitulum est factum solum ad effectum, vt sciant rurales quantam vsuram soluere debeant, quia imo est factum odio hæbrei, & odio vsurarũ, vt sit limitata vsura, & hic augeretur atque duplex damnum sentiret debitor soluendo vsuram; & etiam augmentum cum vsura illius augmenti, contra ius & contra mentem capitulorum. In patria tamen nostra hodie cessare potest quo ad hæbreos hæc quæstio attentis nouis capitulis, in quibus libera illis facultas concessa fuit dandi mutuo in quolibet genere monetarum, & sublatum est illud caput, quod valutent aureos ad florenos nouem.

Amplia secundo opinionem istam fauore debitoris, vt nullum debeatur augmentum, si vltra stipulationem factam in tot florenis, adiecta fuerint illa verba, † vt solutio fiat de
53 moneta currenti tempore solutionis: Nam quamuis *D. Sola in dicto decreto ex frequentibus numero* 88. videatur tenere isto casu post *Alciatus Brun. & Gabriell.* attendendam esse consuetudinem solutionis ad interpretationem illorum verborum, quinimo simpliciter in propriis terminis consulendo *Surd. in dict. consilio* 220. tenuerit illa verba non liberare debitorem ab augmento monetæ iuxta valorem currentem tempore contractus, quasi quod illa verba nihil aliud postulent, nisi vt debitor possit soluere de moneta currenti, & non perquirere aurum, vel grossiores monetas.

Tamen ego indifferenter teneo clarum esse per istam conuentionem nullum deberi augmentum & illa verba posita esse fauore debitoris, vt non soluat augmentum, alias essent superflua, quia in iure certissimum est, quod antiqua moneta potest solui quando illa non extat, (vt isti floreni) in mo-

in moneta qualibet currenti tempore solutionis ad valorem antiquæ, & hoc videtur tenere idem *Sola. de mon. casu. 28. numero octauo & numer 10.* vbi voluit hoc habere locum etiamsi minuta moneta fuerit effecta deterior, quia excluditur per illam couentionem, quod dicitur attendi tempus contractus, & idem videtur voluisse *casu. 46.* quicquid variando voluerit idem *Sola. casu decimo & in fine dicti casus. 46.* transeundo cum *Surdo.* & cum ista Ampliatione non obstantibus scriptis per *Surdum* transiuit Senatus me referente in causa supra relata ** Communitatis Vigoni, & Bobæ *1602. 26.* Augusti. nemine discrepante. Et si consuetudine soluendi ita esset obseruatum res nullam omnino pateretur difficultatem, prout in censu annuo iudicauit Senatus in causa Communitatis Gattieres ** Comitatus Nitiensis, contra Dominum illius loci *1601. 15.* Nouembris, non obstante quod in instrumento facta esset couētio ad aureos valutatos ad grossos *32.* pro quolibet. & essemus in feudo in quo in preiudicium successorum non attenditur præscriptio, propter illa verba de moneta currenti tempore solutionum. Sed quid si dictum sit de moneta currenti tempore contractus dic, vt *infra limit. 2.*

Limita supradictam opinionem si floreni nominati sint post stipulationem factam † in auro, vel moneta argentea 54 grossiori, vt si dictum *sit Titius mutuo dedit Sempronio trecentos aureos in auro quorum summa realiter soluta fuit videntibus testibus, & notario in tanta bona moneta faciente summam florenorum trium millium, &c.* Inde tempore restitutionis, summa illa trecentorum aureorum facit summam florenorum quatuor millium, debitor tunc quia constat de certa specie mutui facti in auro, & in certa summa aureorum non liberabitur, nisi præstando illammet summam quam habuit, vel soluendo iustum valorem in alia specie, prout æstimabuntur tempore solutionis, quia illa reductio ad florenos non stat restrictiuè, vt floreni ipsi restituantur, qui non sunt in obligatione positi, sed demonstratiuè, vt sciatur quantum valeret

tuncaureus Italiæ, vel alia grossa moneta soluta, & ita post *Alc. Tiraquell. & Caphal. sentit Sola in dicto d creto. num. 87. & in tracta. casu 37. num. 2* quamuis *Tiraquell. & Caphal. loquantur in alio casu.* Vnde merito ab eodem doctissimo viro impugnatur cõsultatio præstantissimi, atque excellentissimi D. Præsidis *Menochii in cons 49. lib. 1* vbi respondit promissa summa florenorũ 915. soluẽdorum quolibet anno in festo Sancti Martini, in tot scutis auri solis valentibus dictam summam florenorum 915. nullum deberi augmentum, sed tantum florenos esse soluendos in scutis solis quos propter effectum obligationis tenetur debitor perquirere, & soluere iuxta valorem currentem tempore solutionis, licet propter aureorum valorem minorem quantitatem illorum creditori soluat. Cuius rationibus, & al-
55 teram consultationem † *D. Craneta in consil. 830. lib. 5.* super eadem causa factam impugnare possumus, qui totum fundamẽtum suum restringit ad participium illud *valentibus,* super quo tamen nullam subesse rationem video per quam dicere iustè possimus, debitorem ab augmẽto liberari, cum illa dictio stet demonstratiuè quasi tunc tempore obligationis esset facienda solutio, & eodem modo iuxta valorem aureorum solis esset continuanda, ad quid enim quęso illa stipulatio aureorum solis esset adiecta, nisi vt valor illius cum augmento præstaretur, & creditoris gratia propterea illud pactum positum fuisse dicemus, & per consequens ad illius fauorem erit interpretandum, cessabitque hinc vltima cõsideratio quam facit *D. Cran.* Et ex eisdem rationibus confirmatur alia consultatio *Surdi* a supra dictis non dissimilis, qui in allegatis *consiliis 392. & 438. lib. 3.* consuluit esse soluendam creditori summam tot librarum Venetarum iuxta formam obligationis, licet primo loco stipulatio esset facta in tot solidis monetę Mantuanæ, cum non attendamus quid conceptum, sed quid in stipulatione, & obligatione sit positum, *toto tit. plus val. quod agit. quam. quod simula. concip.* & ad suæ consultationis probationem multas rationes, & authoritates more suo *Surdus* luculenter adducit quas non

refero.

refero. Et quamuis *D. Sola in. dicto decreto, num. 72* præsupposita consuetudine soluendi in moneta minuta, velit non mutata moneta in bonitate intrinseca nullum deberi augmentũ iuxta receptam conclusionem, de qua dixi *conclusione octaua*, ab eo tamen recedendum arbitror quando certa species nummi est in obligatione posita, quia vel illi nummi soluẽdi sunt, vel eorum iustus valor, qui currit tempore solutionis, & hoc non est vsura, neque interesse, sed dicitur pars ipsius summæ in obligatione positæ, & satis est quod creditor inuitus vigore consuetudinis cogatur recipere vnam pecuniam pro altera. Neq; hic militabit minusque comprobãdum erit exemplum, quod *idem Sola* proponit *num. 77.* promissa certa specie in auro, & valente aureo tempore contractus albos 15 monetæ Sabaudiæ sit liberatus debitor soluendo eosdem albos 15. eiusdem monetæ non deterioratæ, licet curreret pro albis 18. tempore solutionis; nam non possumus dicere monetam non esse deterioratam si de illa met, quæ expenditur, & quæ erat tempore contractus communiter pro aureis soluuntur albi 18. nõ enim inspicitur deterioratio, sed stipulatio speciei certæ, quæ soluenda est cum omni suo augmento, ne creditor damnum patiatur. Et hoc iure hodie vtimur, nec ab ista opinione erit in praxi recedẽdum, & hoc modo procedit sententia relata per eundem in causa de Ruschis; quia in ea erat facta stipulatio de florenis nouem, quorum quantitas erat reducenda ad aureos per minutam monetam, & sufficiet soluere florenos in moneta non deteriorata, vt dixi in principio, & sic non considerabitur augmentum aurei, & hoc est quod voluit idem *Sola. n. 80.* dum dicit quod si aurei sunt restituendi in auro, & in certa specie, cedit augmentum commodo creditoris. & ita practicam huius casus deducit ipse *num. 71.* referens ita iudicatum per Senatum in causa Vischarum Cargnani tempore quo Senatus ibi residebat, ante factum à Gallis integram restitutionem Pedemontium, quo tempore ego in illo oppido natus fui anno 1561. 18. Nouembris. & de hoc dixi *supra in primo, &*

secundo casu. & dicam aliqua in pacto retractus *infra casu septimo* Et ideo scribit *Bolognet. consil. 11. numer. 34. & seqq.* quod etiam stante consuetudine solvendi vnam monetam pro altera si promissa sit certa species non cogitur creditor recipere minutam monetam, quæ sit à Principe approbata, & ita fuisset per consilium Neapolitanum iudicatum refert *Vincent. de Franch. decis. 508. nu. 2. par. 3. allegando Ioann. Gutier. lib. 2 practicar. quæst. c. 170.* qui late disputat illam quęstionem, an minuta moneta pro grossa solui possit.

Limita secundo si dictum sit, vt floreni soluātur de moneta currenti tempore contractus, quod est contrarium alterius pacti, de quo dixi Ampliatione secunda, quo in articulo † ma-
56 gna fuit controuersia inter celeberrīmos iuris Doctores tempore Curtii iunioris in quadam causa Astensi de Rotariis. Nam ipse *Curt. consil. 24. & Rub. consil. 17.* voluerunt illa verba nihil operari quoad extrinsecam bonitatem, vt augmentum superueniens cedat commodo debitoris, contrarium verò in eodem casu responderunt *Purpur. consilio 522. & Alc. consilio 118. in antiqua impressione Lugdunensi.* Et ego existimo *Purpuratum & Alciatum* melius consuluisse, quia stantibus illius pacti verbis res est clara, quod contrahentes voluerunt in qualibet solutione inspici tempus contractus fauore creditoris; Neque verum est quod dicitur illa verba nihil operari, quia illa posita sunt ad tollendam ambiguitatem huius controuersiæ, vt tempore solutionum soluatur moneta ad æstimationem antiquæ si illa non reperiretur, quod procedit tam in ipso floreno, quam in aliis monetis, quæ sunt in facultate soluendi, nec mora debitoris erit consideranda, minusque attendenda consuetudo soluendi in moneta currenti, nisi prę-scriptum esset per 40. annos, vt dicit *Gabriell. dict. consil. 164. lib. primo,* & in hoc casu loquitur *Boer. dicta decis. 327.* vbi aureo fuerat data æstimatio solidorum 27. monetæ tunc currentis. *& Sola casu. 45.*

Limita tertio si stipulatio sit facta in tot scutis de florenis octo,

octo, vel nouem; & appareat summam non taxationis, sed demonstrationis gratia adiectam fuisse, quod præsumendum est si tempore contractus aureus valebat eandem met summam florenorum, quæ fuit scuto adiecta, & hoc casu procedunt ea, quæ tradit idem *Sola casu* 28. & in pacto redimendi *casu* 43. vbi examinat, quomodo cognoscatur positam taxam pro limitatione valoris, vel pro demonstratione, & tunc habent locum, quæ dixi in primo exemplo huius casus; Atque ideo dicebam optime consuluisse Magnificum Dominum *Gasparem* † *Belletiam in ea facti specie qua consultus respondit in præallegato consilio impresso post tractatum de mon. D. Solæ*, quod augmentum auri deberetur, in casu illius stipulationis quo promissa sunt scuta auri in auro bonæ ligæ, & iusti ponderis in restitutione mutui ad valutam florenorum vndecim, & duorum grossorum, iuxta quod consilium fuit in illa causa per Senatum iudicatum pro Illustrissimo Io. Hieronymo de Auria Marchione Ciriaci, & idem in fortiori casu super alio instrumẽto eiusdem Marchionis laudauit Excellentissimus *D. meus Ioann. Franciscus Crauetta* primus huius Excellentissimi Senatus præses meritissimus, quamuis in instrumento dictum fuisset, quod deberetur eadẽ summa, siue cresceret, siue minueretur aureus, quia illud pactũ est factũ gratia creditoris, vt aure' staret in eodẽ pretio, & vel solueretur aureus, vel de moneta tunc currẽti ad illũ valorem taxatum, & si debitor vellet soluere de moneta currenti tempore solutionis teneretur soluere ad valorem tunc (tempore scilicet solutionis) currentem, non secus, atque si dictũ fuisset de moneta currenti tempore contractus, vt dixi *supra in proxima limitatione. & in casu quo dictum fuit de valore nunc currenti Sola casu* 44. & in simili specie quando promissæ sunt libræ Astenses, ita quod duæ libræ, & 16. solidi faciant vnum florenorum auri stampæ Ianuæ tenet *Crau.* auri valorem deberi *cons. 887. n. 3. lib. 5. Alci. cons. 586.* & illud consilium D. Belletiæ cõprobat *Mastrillus decis. 7.* 57

Sextus casus fingi potest quando aureo quidem est præfixa

æstimatio ad flo. 8. vel 9. sed amplius additur, quod illi aurei
85 fuerunt soluti in tot † crosonis, vel ducatonis, vel aureis, ita quod ex instrumento apparet in qua specie factum est mutuum: prout multi contrahentes solent species numeratas designare. Et hoc casu quando in eadem specie soluta, est promissa restitutio non est dubitandum quin eãdem speciem teneatur soluere debitor quã promisit, sed si nihil sit dictum an possit debitor in eadem specie soluere? hoc pariter indubitatum habeo, quia vt dicit B*run. in 2. præsuppos. numer. 11. & 14.* quando constat in qua pecunia est facta solutio, in ea cẽsetur facta stipulatio, *& limit. 9. quæst. 3. & 4.* Sed tota difficultas residet in eo an lucrum illarum specierum proueniens ab extrinseco valore cedat lucro debitoris, vel creditoris commodo; Iste casus fuit discussus, & acerrimè disputatus in Senatu inter Magnificam Ciuitatem Taurini, & D. Antonium Lobettum super pacto redimendi, cum fuisset per Ciuitatem vendita quædam apotheca Lobetto pretio aureorum 400. de flo. 10. pro singulo, qui aurei fuerunt soluti in tot crosonis Hispaniæ, tempore retractus cadente ciuitas obtulit non eandem quantitatem crosonorum, sed minorem in eadem specie, quæ faciebat sũmam scutorum 400. quia crosoni creuerant florenos duos ꝓ singulo, & petit fieri sibi retrouenditionem, D. Lobettus recusabat dicens lucrum crosonorum ad eum spectare, & ideò solutionem illi esse faciendam in tot crosonis quot fuerant tempore emptionis ab eo soluti. Hæc quæstio est antiqua, & multi multa dixerunt, vt dicit C*yn. in l. cum quid. si cert. peta.* Et pro ciuitate allegabatur doctrina *Bart. in superiori casu, & in secundo exemplo supra relato, cum qua transit P. de Ancharan in clemen. si beneficiorum de decim. post Gulielmum. de Cagneo Bal. consil. 203. nu. 2. lib. 3. Boer. decis. 327. nu. 4. & 10. Boss. de mon. num. 3. Curt. iun. cons. 24. num. 7. Castren. in l.* Paulus. *in fin. Abb. in cap. quanto. num. 5. de iureiur. Didac de numismat. c. 7 in nona conclusione. Crau. d. consi. 836. Menoch. cons. 49. Papien. in form. libell. act. hypo: h. super verbo relaxan. num. 3. Brun. particu. 3. Lauden. de mon. 17. & 18. Aret. consil. 11.*

qui

qui omnes voluerunt non mutato valore auri, vel grossioris monetæ in substantia, non teneri debitorem soluere augmẽtum superueniens, quinimo illud augmentum illius lucro cedere, vt dixi *conclus. octaua*, quocirca cum non sit mutatus valor monetæ solutæ, nempè crosoni in bonitate intrinseca, sed tãtum in pretio extrinsecus, ciuitas soluendo summam in tot crosonis liberabitur. *l. cum quid. si cert. petat.* & illa designatio specierum est facta fauore debitoris, vt possit soluere minorem quantitatem, quàm receperat *Sola. de mon. casu.3. & 4.* licet in casu quo debetur aurum hanc *Solæ* considerationem impugnauerim *supra in secundo casu.* quæ dicta non contradicunt huic casui, & distinguendi sunt casus ne termini confundantur, vt in hac materia dicit *Surd. consil.406. num. 11. lib.3.* & istam opinionem in propriis terminis super redemptione cẽsus latissimè, & subtilissimè more suo defendunt *Parisien. in prima quæstione huius materiæ in tracta. impresso Coloniæ de monet. & in tracta. de vsur. quæst. 90.* etiam quod in certa specie fuisset facta promissio, *vt n.14.* qui speciem ad qualitatem solutionis refert ne alia moneta restituatur. & faciunt pro ista parte omnia ea, quæ debitoris fauore supra in proximo casu fuerunt adducta, quæ hic frustratorium est repetere.

Pro D. Lobetto adducebantur ea quæ fauore creditoris nos supra diximus, & damnum euidens edocebat cum non solueretur sibi eadem quantitas crosonorum quam ipse soluerat, nam tempore contractus pro summa scut. 400. exbursauit crosonos 500. vel circa ciuitas pro restitutione offerebat tantum crosonos 432. qui faciebant dictam summam scut. quatuorcentum de flo. decem, & sic patiebatur damnum reale crosonorum 68. vnde non haberet locum, quod dicitur de tempore contractus, vt illud in solutione attendatur, idq; magis cum species sit posita, & numerata in instrumento, quam ipse debitor tenetur restituere, & dici poterat propterea hũc casum esse diuersum à primo quando obligatio est facta in tot aureis de tot florenis, quia hic constat de specie, & quantitate

soluta, & quando promissa est restitutio in eadem specie tunc illius speciei augmentum debetur, & posset pro creditore allegari, quod in eodem pacto retrouendendi scripserunt pro eo *Sola, & Surd. in locis superius allegatis.* Senatus re plenè discussa in prima classe referente Illustri D. Senatore Humolio (penes quem illius causæ resolutionem eo tempore vidi) censuit liberandam communitatem à petitis D. Lobetti, & declarauit præuia solutione summæ oblatæ in tot crosonis currentib. tempore contractus ciuitatem vlterius non teneri; dixit tamē deberi augmentum crosoni à die moræ post terminum retrouenditioni præfixum *1591.* mense Maii, interueniente D. Patre meo, qui oretenus mādauit vt hanc decisionem notarem in libro meo; & ita postea iterum cēsuit in eodem casu retrouenditionis Senatus in supra allegata causa Cuniensi Caualerii contra Britios, referente Illustri D. Senatore Cortina eodem anno mense Septembris dicentibus dominis temerarium esse ab opinione illa receptissima recedere, quod extrinsecus valor cedat lucro debitoris, & etiam altera communi, quod quando soluitur de moneta currenti tempore contractus nullum debetur augmentum creditori, à qua nec *Surdus,* nec *Sola in locis prædictis* audent recedere, sed loquuntur semper præsupposita deterioratione illius monetæ; quæ est in obligatione ad quam deteriorationem est etiam, (vt id obiter dicamus) aduertendum, vt euitemus calculationem auri quam
59 præcitati Doctores isto casu desiderant, non esse † parem rationem deteriorationis monetæ, à deterioratione auri, vt benè considerant moderni *Parisien. in tracta. de vsur. num. 736. in fi. vers. non obstat secundo*; nam longè plus reperietur auctum aurū quam sit deteriorata moneta, prout experimento comprobatum esse dicit *Surd. cons. 335. versi. 3. præmitto. sub n. 7. lib. 3.* & ideo nunquam dari poterit iusta proportio, & illa praxis super qua se fundat D. Sola non est tuta.

Septimus casus proponi potest in pacto redimendi, quando prædio, vel re aliqua vendita, venditor reseruauit sibi per

pactum

pactum facultatem redimendi,& tempore retractus cadentis
pecunia mutata in æſtimatione reperitur,vel per Principis e-
dictum, † vel de per ſe per vſum commercii, & introductio- 60
nem illius; quo in articulo tres quæſtiones proponit *Tiraquell.*
in §.1.gloſſ.18. de retract.lignag.numer. 26.27.28.29.& 30.& tan-
dem ſe remittit ad ſcripta per Doctores ab eo citatos, inter
quos tamen diſſenſionem aliquam eſſe reperio: Nam aliqui
indifferenter voluerunt inſpici valorem currentem tempore
ſolutionis, & augmentum monetæ cedere lucro redimentis
modo ille ſoluat monetam probam,& expendibilem,& hanc
opinionem latiſſimè defendit *Pariſienſis. in dict. quæſt 90.* qui ob
id non ſine cauſa dicit iſtam quæſtionem eſſe argumentoſiſſi-
mam, & ita pronunciatum teſtantur ipſi Pariſienſes. *Io. Gall.*
quæſt.302. P*apon. lib.10. Areſtor. titul.6. areſt. 2. Ann. Rober. rer.*
iudicatarum libr.quarto cap.18. & ibidē Pariſienſis multa illius
Senatus areſta refert,& idē late concludunt in retractu pro-
ximioritatis *quæſt.94. & quæſt.96. qui, & quæſt.95.* non ineruditè
diſtinguunt, an augmentum illud in pretio monetæ ſtatim
poſt venditionem, vel multo tempore poſt euenerit, totam
ſuæ diſputationis rationem eò conuertentes,vt non poſſit vē-
ditor, qui redimit cogi ad augmenti ſolutionem quando il-
lo augmēto non eſt vſus quod pecuniæ acceſſit.quæ quidem
ratio, & maximam æquitatem, & ſubtilem iuris rationem in
ſe continet.

Alii verò, & quidem magis communiter in contrariam i-
uerunt ſententiam indifferenter volentes tempus contractus
attendi,&pecuniam in eodem pretio,& bonitate reſtitui,ſiue
extrinſecus in valore, ſiue intrinſecus in bonitate illa mutata
fuerit, alteram æquitatis ſimiliter rationē ponderātes iuſtum
non eſſe,vt emptor minorem pretii quantitatem recipiat quā
ab initio ſoluerit, ſiue in auro, ſiue in argento, ſiue in minu-
ta moneta ſolutio facta fuerit, & hanc partem in indiuiduo
tenuerunt *Neuizan.conſil.88.num.14.& 15. Socin.iun.conſ.145.nu.*
94.libr.primo.Cagnol.in l.2.num.210.quæſt.73.C.de pact.inter empt.

Rubr. consil. 148. cum quo in eodem casu dicit *Cagnol*, consuluisse. Idque non habere dubium in certa quantitate, seu specie promissa docet *Crau. consil. 47. per totum quem sequitur, & defendit acerrime Menoch. consil. 49. & nouissimè. Surd. consil. 368. lib. 3. Riminal. sen. consil. 705. lib. 4. Ludouic. Bolognet. consil. 11. numer. 43. & seqq. Sola de monet. casu 42. & casu 39. vbi reprehendit Parisiensis sententiam. Bertrand. consil. 168. lib. 1.* Sed in hoc casu distinctionem illam extrinsecæ, & intrinsecæ bonitatis considerandam arbitror; ita vt si pecunia in interiori bonitate variauerit, vel à Principe fuerit reprobata, tūc in retrouenditione vsualis quidem restituatur, sed lucrum augmenti medio tempore contingens lucro cedat illius, qui rem emit, & à quo fit retractus; ne deteriorem quam recepit pecuniam habeat, cum & ipse bona empta non deteriorata, sed magis meliorata restituere de natura contractus teneatur, quod si extrinsecus tantum in æstimatione, & pretio fuerit moneta mutata, tunc lucrum cedat commodo debitoris, seu venditoris, qui modo soluat eam speciem pecuniæ quæ tempore contractus currebat pacto satisfecisse iudicandus est, prout sæpius per Senatum fuit iudicatum, & præsertim in prędicta causa contra D. Lobettum. Nisi certa species fuerit in restitutione promissa, vt erat in casu Crau. quem malè, & pessimè in casu ab eo proposito reprehendit *Parisiensis*, cuius opinio meritò reprobatur, & ab illius impugnatione defendit *Sola dict. casu 39. Didac. de numismat. §. 7. in 89. & 10. conclus.* Atque ideo benè iudicatum arbitror per Senatum Parisiensem promissa certa nummorum specie in auro, vel argento eandem, & non minorem deberi, vt refert *Papon. lib. 10. tit. 5. Arest. vltimo.* maleque ab eodem Senatu fuisse condemnatum mercatorem illum ad restitutionem augmenti recepti dicendum est, de qua condemnatione *idem Paponius testatur dict. lib. titul. 6. Aresto. 2.* & idem Senatus in debitore aureorum, augmētum creditori debitum esse in redemptione annui reditus pronuntiauit *teste eodem Roberto lib. 1. rerum iudicatar. cap. fin.* Qua propter si in florenis venditio facta

fuerit

fuerit venditorem non aliud quam florenos in contractu positos ad valorem currentem tempore solutionis restituere compellendum, siue de grossa, siue de minuta soluerit, nisi ob vtriusque, vel alterius deteriorationem pecunia fuerit in valore mutata, quo tamen casu non aliud augmentum, quam florenorum (vt toties dixi) creditorem petere posse iudicarem, & eo casu omnes à Parisiensi propositas considerationes recipio.

Octauus casus esse potest in eodem † contractu emptionis 61
quando vendita res est, & habita fides de pretio dilataque solutio ad certum tempus puta intra annum, vel duos, & pendente termino solutioni præfixo pecunia mutata est; Quo quidem casu si de certa nummorum quantitate conuentum sit; nullam apud me res dubitationem habet quin iuxta communem opinionem illa certa species promissa vel illius valor, qui currit tempore solutionis debeatur, quamuis vltra conuentionem maiorem nummorum quantitatem venditor recipere videatur; pone enim mille aureos Italiæ prædium vel domum venditam, quorum valor tunc erat decem florenorũ parui ponderis, vel trium librarum ducalium, postea tempore cadentis solutionis creuit aureus ad florenos duodecim, vel ad libras tres, & solidos quinque, nonne inspecta minori pecunia maiorem quantitatem recipiet florenorum, seu librarum debitor, quam ab initio pro certæ rei pretio conuentum sit? quæ ratio mouit doctissimos viros ad concludendum fauore debitoris, & id est quod in simplici casu emptionis voluit per multas rationes *Parisiensis quæstiones* 95. Verum in praxi nõ erit à communi recedendum, cum & in temporariis solutionibus tempus contractus inspiciatur, & ideò certa illa species siue minoris, siue maioris æstimationis solutionis tempore reperiatur illa soluenda est, & hanc opinionem in propriis terminis sequuti sunt *Riminald. sen. consil. 705. lib. 4. & D. Senator. Sola casu 4. in tract. de monet.* & hoc iure hodie vtimur; quia magis attendimus, quid conuentum sit super qualitate solutio-

nis, quam rerum mutationem, quæ non solent mutare obligationis causam: nõ tamen pro pecunia soluta debebitur augmentum, cum enim pro parte soluta, dissoluta sit obligatio, & ita sublata, ac si nullã vnquam fuisset. *l. penult. D. de solut.* pars illa ex mutatione superueniente, nec augmẽtum recipere, neque diminutionem potest. *l. pen. D. de reb. cred.* atque per Senatum Sabaudiæ iudicatum testatur *Ant. Faber.*

Sed difficultas est in hac hypothesi quando pretium est in moneta minuta præfixum, & aureus ad certam florenorum
62 quantitatem taxatus est, an † tunc si debitor in cuius facultate positum est soluere pecuniam grossam pro minuta, & aureos, vel ducatonos pro florenis tradere, possit deducere augmentum. Et si morosus fuerit debitor res non habet dubium ex receptissima conclusione, quod augmentum deducere nõ potest, sed si non sit in mora, videntur *Sola in dicto casu, & Surdus in consil. 454. lib. 4. num. 33.* ad fauorem venditoris concludere, illo semper pręsuppošito quod valor monetæ ob deteriorationem minutæ monetæ fuerit variatus quo casu extrinsecæ mutationis ratio fauore creditoris habetur, pro quo videtur facere I. C. ratio. *in d. l. Paulus* ne deteriorem pecuniam recipiendo damnum patiatur, quod etiam damnum sentiret si minorem aureorum, vel grossioris monetę quantitatem solutionis tempore reciperet, quam recepisset si cõtractus tempore totam pecuniam emptor soluisset, & sic non debet venditor ex beneficio, & gratia facta emptori pro dilatione totius pretii, vel partis illius damnum consequi. Contrariam tamen ego partem ab amico consultus in facti contingentia dicebam esse veriorem, quia omissis illis rationibus, & auctoritatibus quas adduxi *supra in quinto casu, & in secundo exemplo,* quæ omnes ad fauorem emptoris repeti possunt; nec non prætermissis subtilissimis Parisiensis considerationibus, non est dubium, quod dilatio temporis ad soluendum est apposita fauore emptoris, & non creditoris, ideo in gratiam, & fauorem illius introductum non debet in eiusdem odium interpretari, inter

cætera

cætera autem dilationis commoda illud est, vt si pecunia medio tempore crescat per extrinsecam æstimationē, ipse augmentum illud ab exteriori re proueniens consequatur, quia dominus semper pecuniæ est & periculum in re contingens suum erit, sicuti & lucrum, & damnum, atque periculum in re empta contingens eiusdem commodo, vel incommodo cedit, propterea modo moneta quam soluit non sit in effectu deterior in bonitate, ab eo quod erat tempore contractus, neque minorem florenorum, aureorum in obligatione positorū quantitatem emptor soluat quam ab initio conuentū fuerit, poterit soluere monetam quam à consuetudine in facultate soluendi habet ad valorem currentem tempore cadentis solutionis, neque de illa solutione poterit venditor conqueri, qui proprio pacto ab actione, & petitione repellitur; & qui nihil super illo augmento prætendere potest, pro quo nulla dici potest nata obligatio ante tempus solutioni præfixum, vt optime considerat. *Surd. consf. 335. nu. 40. & 41.*

Non obstant considerationes contrariæ, quia primo quod dicitur de variatione † ob monetæ deteriorationem si in moneta minuta contingat, dicitur illam deteriorationem non attendi quando species in obligatione posita non variatur, nec mutari potest illa æstimatio pecuniȩ, quæ non extat, vt alias diximus, & ponit *Surd. dict. consil. 335 lib. 3.* Secundo non attenditur quando floreni sunt in obligatione positi, & sic non militat isto casu ratio, *l. Paulus* eo præsertim cum vt plurimum dilationes istæ non soleant dari, pro longo temporis spatio quo pendente considerabilis possit contingere variatio, nisi altera monetæ species cuderetur, quȩ non currebat tempore contractus neque ego soleo multi facere hanc rationem deteriorationis in minuta moneta, quæ nō propter mutatā materiam intrinsecus, sed propter diminutā lōgo vsu pretiosiorem qualitatem argenti, quæ in ea commiscetur minus ponderosa redditur, cum tamen eadem sit in pretio, & in vsu approbata, atq; expendibilis. Minus obstat illa ratio quod mino- 63

rem

rem quantitatem aureorum, vel grossioris monetæ non debeat recipere debitor, quia ista ratio non militat quando est cõuenta solutio in tot florenis, & magis fauendum est in relatione damni venditori; qui rem fortè minus iusto pretio, & necessitate ductus vendit, quam emptori qui lucrum consequitur, & qui duplex augmentum alias consequeretur; vnum in pecunia, alterum in re empta, quæ iuxta monetæ augmentũ, & ipsa augeri in æstimo solet; & ita vidi per præstantissimos aduocatos in eadem causa aliis tamen rationibus consultum; & nunc illius causæ iudicium expectatur.

64 Nonus casus proponi potest inter locatorem, & conductorem, super quo multa scripsit ad eum casum totam materiam huius tractationis referens P*urpurat. in l. cum quid. numer. 168. & seqq. D. si cert. petat. Curt. in tracta. de mon. quæst. 3. & super hac quæstione consultus respondit Aretin. consil. 112. alias 111. & in pulchro casu Calcan. consil. 14. & pro Datiario in altero casu respondit; Bero consil. 143. numer. 25. lib. 1.* Et hac in re fructuum habendam esse rationem voluit P*urpuratus* ab eorumque pretio rem omnem deducendam cum illorum pretia monetarum variationi; & æstimationi correspondeant *l. 2. C. de vet. num. potesta. l. 1. D. de contrahen. empt.* & aliqui causam mutationis hac in re considerant, an scilicet per edictum Principis facta sit mutatio, & eo casu periculum sit locatoris, neque mutatio considerabilis sit *l. Lucius de euict.* cum factum Principis inter casus fortuitos cõnumeretur, quorum periculum locatori cedit, an verò ob illam causam, & tunc procedant, quæ de extrinseca, atque intrinseca mutatione scribũtur, & iuxta casus contingentiã res ista resoluatur vno casu fauore conductoris altero fauore creditoris, vt in mutuo conclusimus. Veritas est in hoc negotio, vt qualitas obligationis ponderetur, si enim in auro, & moneta crassiori fuerit promissa mercedis solutio illa proculdubio iuxta valorem currentem tempore solutionis, à tempore cõtractus regulato fieri debeat, quod si in florenis, vel alia minuta moneta, aut in florenorum aureis tantam summam tempore

pore, taxationis non valentib. facta fuerit obligatio tunc florenorum valor consideretur, nec totius extrinsecæ bonitatis commodum locatori cedat, sed in aliqua parte lucrum creditori spectet quod argenteæ monetæ conuenit, illa particulari ratione quam supra ex Purpurato ponderauimus, quia conductor ex fructibus rei conductę, valoris, & augmenti monetarum vtilitatem consequitur, qua vtilitate locator saltem pro ea parte, quæ pecuniæ augmétum respicit minime venit priuandus.

Ex qua resolutione, & altera similis quæstio, quæ vel locationem perpetuam, vel censum ex censuario contractu ad formam Bullæ concepto, vel ex libellario instrumento descédentem, & promissum, respiciat terminari potest, in qua † de 65 moneta currenti ad æstimationem antiquæ solutionem faciendam esse, vt in annua pensione, quæ tempus dispositionis respicit voluerunt *Dd. in cap. quanto de iuretur. vbi Bellamer. num. 13. versic. sed in annua pensione, gloss. Cardinal. Vitalin. Imol. & alii in clemen. 2. de decim. Gigas de pension. quæst. 98. Abb. & alii in cap. cum olim. cap. cum canonicis. de censib.* & in censibus qui à subditis dominis soluũtur *Guid. Pap. quæst. 493.* qui dicit ita seruari in Delphinatu, nisi deterioratio monetæ culpa domini cui census soluitũr contigisset vt tradunt Zabarell. *& alii in dict. clemen. 2. & in dict. cap. quanto. & in d. l. Paulus. Rub. consil. 17. in fin. Sola. casu. 12. & 27. & in decr. antiqu. in decr. ex frequentibus gloss. 1. 4. par. num. 71. & car. 26. col. 3. num. 1. 10. Aquila de mon. potesta. par. 2. Theoremate primo in fin. Signorol. consil. 74. Curt. iun. consil. 24. Gail. obseru. 73. lib. 2. Bertrand. consil. 261. numer. 7. lib. 1. Purpurat. consil. 522. lib. 2.* & in censu Principi debito latissimè *Surd. consil. 454. lib. 4. Corn. consil. 181. num. 70. & seqq. lib. 2. Cephal. consil. 31. Calcan. consil. 15. per totum. Natt. consil. 302.* Iuxta quam opinionem censuit Senatus ** *1590. 14.* Decembris, & *1598. 10.* Aprilis, *1591. 12.* Nouembris, 1601. *15.* Nouembris, & *1602. 26.* Aprilis. Quamuis in censu *Io. Gall. quæst. 302* dicat contrarium, aresto Parisiensi definitum, & in hoc dubitent *Curt. d. cons. 24. Rub. d. cons. 17. & cons. 75. Grat.*

consil. 12. numero. 44. & 49. Gabr. consilio. 164. lib. 1. qui ad consuetudinem confugiunt, de qua mox dicam, & attenta consuetudine idem placuisse Sabaudiæ supremo Senatui referat doctissimus Senator, & Ducatus Gebennensis Præses *Ant. Faber. in Codice Fabriano lib. 8. tit. 29. definit.* 30. q. quidē optima ratione mouetur ne in singulos annos calculatio contingat. & idem in vsuris decernit eadem ratione, vt multiplicatio litiū euitetur *definit.* 40. Et in censuariis obligationibus ex pecunia soluta constitutis, quænam pecuniæ qualitas ab initio fuerit pro census constitutione in contractu soluta, plurimum attendendum arbitror; nec in eis potest habere locum, quod Aduocati quidam mecum de hac re conferentes dicebant ex verbis Bullæ Pii Quinti nullum augmentum prætendi posse, quia decernit Pontifex, quod non possit pretium censui præfixum augeri vel minui, & hic augeretur per augmentum monetæ, quorum consideratio confirmari potest ex traditis per *Caballin. de vsur. quæst. 90. & aliis seqq. &* Borgnin. *decis. 30. numer. 87. lib. 3.* qui voluerunt istud augmentum esse quid separatum, & diuisum ab ipsa summa: sed pace istorum dominorum, & tantorum patrum hoc falsum est cum hoc augmentum sit pars sortis, & sit res adhærens pecuniæ, & ab ipsa inseparabilis; & ideo non obstante ista ratione etiam in censuariis contractibus augmentum deberi, iuxta partium verba pluries Senatus decreuit, & in puncto tenet *Mastrillus decis. 7.*

66 Idem dicendum † est in canone emphyteotico super quo scripserunt *Ias. in l. 2. numer. 91. & ibi Alberic. Cod. de iur. emph. Crau. cons. 831. Natt. d. cons. 502. Purpur. cons. 170. Corbul. de iur. emph. tit. de priuat. ob non solu. Canonem. Ampl. 42. Brun. de augmen. partic. 7. in princ. Caphal. cons. 31. per totum. Rub. d. cons. 75. Boss. de monet. numer. 4.* qui omnes licet variè loquantur in eo tamen videntur conuenire, vt temporis contractus fauore creditoris ratio habeatur, nisi qualitas obligationis, in minori moneta facta aliter suadeat, quorum opinio fortius obtineret, quando sine augmento Canon ad quid modicum reduceretur, prout optimo

ptimo Senatus nostri iudicio determinatum fuisse refert *D. Pater meus decis. 214. & decis. 226.* & nouissimè iudicauit in causa Illustrissimi D. Marchionis Garexii contra Communitatem ** illius loci. *1607.* Quamuis in eo quidem canone emphyteotico non semper monetarum augmentum deberi dicendum esset, cum illud magis pro recognitione quadã directi dominii, quam pro iusti reditus modo soluatur.

Cæterum in omnibus supra scriptis tribus casibus consuetudo solutionis multo tempore obseruata † custodienda 67 erit, circa cuius solutionis præscriptionem licet aliqui admodum dubitauerint in annuis præstationibus, in quibus pro non cadentibus pensionibus, non poterit dici decursa præscriptio per *text. vbi gloss. & Doctor. in l. cum notissimi. §. in his etiam Cod. de præscript. 30. vel 40. ann. Guid. Pap. quæst. 406. cum duabus seqq.* atque ob id dixerit *Gail. dict. obseru. 73. numer. 2.* non posse obiici creditori præscriptionem, & id etiam voluerit *Surdus in consil. 220. lib. 2. & in dict. consil. 454. libr. quarto.* In contrarium tamen est magis communis opinio iuxta quam solet iudicare Senatus, & præsertim quando sumus in dubio con- ** tractu, vt est in contractu florenorum super quo dicere possumus, consuetudinem interpretatiuam subsequutam esse, vt consuluit *Laudens. consilio 52. de quo consilio ille in suo tracta. mentionem facit numero 31. & Franciscus Curt. in eodem tracta. Collegium Papiæ pro Ciuitate Casalis in consilio edito post tractatum Alberti Bruni plenè Gabriell. dict. consilio 164. num. 13. & 14. Bertrand. dict. consilio 261. num. septimo.* sicuti præscriptionem in ipsa qualitate monetæ aduersus cẽsuarios contractus induci posse rescripsit Summus Pontifex *in dict. cap. cum olim. de censibus.* nec ad variationem medio tempore contingentem aliquo casu respiciendum esse censuit Senatus in causa Bunei Astensi me referente. de qua, & de hac re dixi *supra conclus. 14.* Bona tamen cautela est vt in auro fiant instrumenta, & redtus in eadem specie calculentur, seu valorem currentem vt euitentur difficultates.

Decimus esse potest casus in contractu dotis, siue de illa
68 facienda sit marito solutio, siue ab hæredibus † mariti restitutio, licet primum casum ab altero separare voluerit *Parisiensis quæst. 97.* qui late more suo, & subtiliter examinando; distinguit inter imminentem mutationem, & eam quæ perpetua fuit, vt primo casu debeatur augmētum in secundo verò à debitore deducatur etiam quod obligatio sit facta in aureorum summa confirmando Senatorum Burdegalensium sententiā, quam retulit *Boer. decis. 327.* quos dicit iustè, ac sanctè iudicasse. Et in hoc casu. *D. Senator Sola casu. 50.* refert multas Doctorum opiniones, & ipse nihil determinat, & in solutione dotis promissæ dubitat. *Crau. consi. 870. lib. 5.* atque in restitutione pro mariti hæredibus concludit *Peregrin. consil. 13 lib. 3* qui consuluit ad fauorem hæredum D. Pii de Obicis, cōtra Illustrissimū D. Æneam Pium de Sabaudia Equitem ordinis Annunciatæ, & Patrem Illustrissimi Cardinalis Pii, & in dote aliqui indifferenter voluerunt, fauore dotis augmentum omne deberi, quia Dos cum omni melioramento soluenda est, vt dicit *Bald. in l. cum* quid & dilata solutio ad tēpus promissionis trahitur. *l. 1. C. de dot. promiss.* Senatus tamen ita solet iudicare, vt si de solutione dotis ad tempus promissæ agatur, tunc tempus cadentis solutionis pro calculatione inspiciatur, seruata tamē obligationis conuentione, ita vt si in auro promissa sit, vel in certa specie solutio, tunc omne augmentum debitor creditori soluat, quod in illa monetæ specie contingit iuxta valorē currentem tempore obligationis, quod si in florenis facta sit obligatio, vel ad scuta de flo. 8. vel nouem, si non sit debitor in mora valor florenorum attendatur, vt dixi *supra in quinto casu,* sed si agatur de dotis restitutione soluto matrimonio facienda, tunc fauore dotis omne augmētum etiam auri debeatur, prout consulendo tenuit *Natt. cons. 454. Bald. nouell. de dot. priuileg. 73. Boss. de mon. num. 15. Socin. sen. consil. 298 lib. 2. Corn. consil. 287. num. 18. & seqq. quem sequitur* Purpur. *in d. l. cum quid. n. 163. Afflict. decis. 194. Io. Rainaud. de mon. nu. 8. Io. Aquila de monet. potesta. par. 2, Theo-*

2.*Theorema*. 8. atque ita censuit Senatus congregatis classibus **
1601. vltima Februarii in causa Dominorum fratrum de Castaneis, & Illust. D. Senatoris Brocardi, in qua causa Domini antiquiores de solito iudicandi fidem faciebant; Sed in hac obligatione florenorum periculosam teneor resolutionem istam, sed florenorum tantum augmentum tribuerem, per ea quæ in specie ista tradunt *Parisiensis*. & Peregr. & in florenis nostris *Plot. consil.* 18. *Borgnin. decis.* 30. *num.* 87. & *decis.* 26. *numero.* 25. *lib.* 3 satis enim est quod fauore dotis detur augmentum monetæ in obligatione positę, non autem augmentum auri, de quo non fuit in contractu cogitatum.

Ex quibus, & Senatum Burdegalensem, & Parisiensem, malè iudicasse, atque scripsisse in specie illa coniicimus quando solutio dotis, fuit in auro facta vel promissa, si enim isto casu magis communiter Doctores cum illa transeunt opinione, vt aurei augmentum debeatur, id magis obtinere debet in dote cuius causa fauorabilior est. *l.* 1. *de iur. dot. l. in ambiguis. de regul. iur.* Non tamen fauore dotis induci posset, vt de meliori † moneta fieret solutio, quam quæ matrimonii tempore recepta foret, vt optimè sensit Senatus Sabaudię, cuius definitionem refert D. Senator *Ant. Faber in allegato lib.* 8. *tit.* 29. *definit.* 42. 69

Vndecimus proponi solet casus in deposito, quando aliqua de causa, vel iudiciale, vel extraiudiciale penes aliquem sit depositum, cuius materia frequens, & ordinaria est; cuius quidem casus resolutio ex triparita inspectione † descendit, 70
vt bene aduertit *Parisiensis quæst.* 98. Primo quando depositum remanet in dominio, & periculo deponentis, vt in debitore moroso, & tūc vana est dubitatio, quia ille semper suam pecuniam retrahit, nec tertius cuius odio factū est depositū quicquam prætendere potest, sed tamen controuersia moueri poterit inter deponentem, & depositarium, si depositarius pecunia vsus fuerit, & illa ante relaxationem creuerit, & eo casu dicerem augmentum deberi illius speciei quæ deposita est, vt dicam in sequenti quæstione. Secundo quando depositum

Rubr.consil.148. cum quo in eodem casu dicit *Cagnol*, consuluisse. Idque non habere dubium in certa quantitate, seu specie promissa docet *Crau. consil. 47. per totum quem sequitur, & defendit acerrime Menoch.consil.49. & nouissimè. Surd.consil.368.lib.3. Riminal.sen. consil. 705. lib. 4. Ludouic. Bolognet. consil. 11. numer. 43. & seqq. Sola de monet. casu 42. & casu.39. vbi reprehendit Parisiensis sententiam. Bertrand.consil. 168.lib.1.* Sed in hoc casu distinctionem illam extrinsecæ, & intrinsecæ bonitatis considerandam arbitror; ita vt si pecunia in interiori bonitate variauerit, vel à Principe fuerit reprobata, tūc in retrouenditione vsualis quidem restituatur, sed lucrum augmenti medio tempore contingens lucro cedat illius, qui rem emit, & à quo fit retractus; ne deteriorem quam recepit pecuniam habeat, cum & ipse bona empta non deteriorata, sed magis meliorata restituere de natura contractus teneatur, quod si extrinsecus tantum in æstimatione, & pretio fuerit moneta mutata, tunc lucrum cedat commodo debitoris, seu venditoris, qui modo soluat eam speciem pecuniæ quæ tempore contractus currebat pacto satisfecisse iudicandus est, prout sæpius per Senatum fuit iudicatum, & præsertim in prędicta causa contra D. Lobettum. Nisi certa species fuerit in restitutione promissa, vt erat in casu Crau. quem malè, & pessimè in casu ab eo proposito reprehendit *Parisiensis*, cuius opinio meritò reprobatur, & ab illius impugnatione defendit *Sola dict. casu 39. Didac. de numismat. §. 7. in 89. & 10. conclus.* Atque ideo benè iudicatum arbitror per Senatum Parisiensem promissa certa nummorum specie in auro, vel argento eandem, & non minorem deberi, vt refert *Papon.lib.10.tit.5. Arest. vltimo.* maleque ab eodem Senatu fuisse condemnatum mercatorem illum ad restitutionem augmenti recepti dicendum est, de qua condemnatione *idem Paponius testatur dict. lib. titul.6. Aresto.2* & idem Senatus in debitore aureorum, augmētum creditori debitum esse in redemptione annui reditus pronuntiauit *teste eodem Roberto lib.1. rerum iudicatar. cap. fin.* Qua propter si in florenis venditio facta fuerit

fuerit venditorem non aliud quam florenos in contractu positos ad valorem currentem tempore solutionis restituere compellendum, siue de grossa, siue de minuta soluerit, nisi ob vtriusque, vel alterius deteriorationem pecunia fuerit in valore mutata, quo tamen casu non aliud augmentum, quam florenorum (vt toties dixi) creditorem petere posse iudicarem, & eo casu omnes à Parisiensi propositas considerationes recipio.

Octauus casus esse potest in eodem † contractu emptionis 61
quando vendita res est, & habita fides de pretio dilataque solutio ad certum tempus puta intra annum, vel duos, & pendente termino solutioni præfixo pecunia mutata est; Quo quidem casu si de certa nummorum quantitate conuentum sit, nullam apud me res dubitationem habet quin iuxta communem opinionem illa certa species promissa vel illius valor, qui currit tempore solutionis debeatur, quamuis vltra conuentionem maiorem nummorum quantitatem venditor recipere videatur, pone enim mille aureos Italiæ prædium vel domum venditam, quorum valor tunc erat decem florenorũ parui ponderis, vel trium librarum ducalium, postea tempore cadentis solutionis creuit aureus ad florenos duodecim, vel ad libras tres, & solidos quinque, nonne inspecta minori pecunia maiorem quantitatem recipiet florenorum, seu librarum debitor, quam ab initio pro certæ rei pretio conuentum sit? quæ ratio mouit doctissimos viros ad concludendum fauore debitoris, & id est quod in simplici casu emptionis voluit per multas rationes *Parisiensis quæstiones 95.* Verum in praxi nõ erit à communi recedendum, cum & in temporariis solutionibus tempus contractus inspiciatur, & ideò certa illa species siue minoris, siue maioris æstimationis solutionis tempore reperiatur illa soluenda est, & hanc opinionem in propriis terminis sequuti sunt *Riminald. sen. consil. 705. lib. 4. & D. Senator. Sola casu 4. in tract. de monet.* & hoc iure hodie vtimur; quia magis attendimus, quid conuentum sit super qualitate solutionis,

nis, quam rerum mutationem, quæ non solent mutare obligationis causam: nõ tamen pro pecunia soluta debebitur augmentum, cum enim pro parte soluta, dissoluta sit obligatio, & ita sublata, ac si nullã vnquam fuisset. *l. penult. D. de solut.* pars illa ex mutatione superueniente, nec augmẽtum recipere, neque diminutionem potest. *l. pen. D. de reb. cred.* atque per Senatum Sabaudiæ iudicatum testatur *Ant. Faber.*

Sed difficultas est in hac hypothesi quando pretium est in moneta minuta præfixum, & aureus ad certam florenorum
62 quantitatem taxatus est, an † tunc si debitor in cuius facultate positum est soluere pecuniam grossam pro minuta, & aureos, vel ducatonos pro florenis tradere, possit deducere augmentum. Et si morosus fuerit debitor res non habet dubium ex receptissima conclusione, quod augmentum deducere nõ potest, sed si non sit in mora, videntur *Sola in dicto casu, & Surdus in consil. 454. lib. 4. num. 33.* ad fauorem venditoris concludere, illo semper presupposito quod valor monetæ ob deteriorationem minutæ monetæ fuerit variatus quo casu extrinsecæ mutationis ratio fauore creditoris habetur, pro quo videtur facere I. C. ratio. *in d. l. Paulus* ne deteriorem pecuniam recipiendo damnum patiatur, quod etiam damnum sentiret si minorem aureorum, vel grossioris monetę quantitatem solutionis tempore reciperet, quam recepisset si cõtractus tempore totam pecuniam emptor soluisset, & sic non debet venditor ex beneficio, & gratia facta emptori pro dilatione totius pretii, vel partis illius damnum consequi. Contrariam tamen ego partem ab amico consultus in facti contingentia dicebam esse veriorem; quia omissis illis rationibus, & auctoritatibus quas adduxi *supra in quinto casu, & in secundo exemplo*, quæ omnes ad fauorem emptoris repeti possunt, nec non prætermissis subtilissimis Parisiensis considerationibus, non est dubium, quod dilatio temporis ad soluendum est apposita fauore emptoris, & non creditoris, ideo in gratiam, & fauorem illius introductum non debet in eiusdem odium interpretari, inter

cætera

cætera autem dilationis commoda illud est, vt si pecunia medio tempore crescat per extrinsecam æstimationē, ipse augmentum illud ab exteriori re proueniens consequatur, quia dominus semper pecuniæ est & periculum in re contingens suum erit, sicuti & lucrum, & damnum, atque periculum in re empta contingens eiusdem commodo, vel incommodo cedit, propterea modo moneta quam soluit non sit in effectu deterior in bonitate, ab eo quod erat tempore contractus, neque minorem florenorum, aureorum in obligatione positorū quantitatem emptor soluat quam ab initio conuentū fuerit, poterit soluere monetam quam à consuetudine in facultate soluendi habet ad valorem currentem tempore cadentis solutionis, neque de illa solutione poterit venditor conqueri, qui proprio pacto ab actione, & petitione repellitur; & qui nihil super illo augmento prætendere potest, pro quo nulla dici potest nata obligatio ante tempus solutioni præfixum, vt optime considerat. *Surd. consf. 335. nu. 40. & 41.*

Non obstant considerationes contrariæ, quia primo quod dicitur de variatione † ob monetæ deteriorationem si in mo- 63
neta minuta contingat, dicitur illam deteriorationem non attendi quando species in obligatione posita non variatur, nec mutari potest illa æstimatio pecunię, quæ non extat, vt alias diximus, & ponit *Surd. dict. consil. 335 lib. 3.* Secundo non attenditur quando floreni sunt in obligatione positi, & sic non militat isto casu ratio, *l. Paulus* eo præsertim cum vt plurimum dilationes istæ non soleant dari, pro longo temporis spatio quo pendente considerabilis possit contingere variatio, nisi altera monetæ species cuderetur, quę non currebat tempore contractus neque ego soleo multi facere hanc rationem deteriorationis in minuta moneta, quæ nō propter mutatā materiam intrinsecus, sed propter diminutā lōgo vsu pretiosiorem qualitatem argenti, quæ in ea commiscetur minus ponderosa redditur, cum tamen eadem sit in pretio, & in vsu approbata, atq; expendibilis. Minus obstat illa ratio quod minorem

rem

rem quantitatem aureorum, vel grossioris monetæ non debe-at recipere debitor, quia ista ratio non militat quando est cōuenta solutio in tot florenis, & magis fauendum est in relatione damni venditori; qui rem fortè minus iusto pretio, & necessitate ductus vendit, quam emptori qui lucrum consequitur, & qui duplex augmentum alias consequeretur; vnum in pecunia, alterum in re empta, quæ iuxta monetæ augmentū, & ipsa augeri in æstimo solet; & ita vidi per præstantissimos aduocatos in eadem causa aliis tamen rationibus consultum; & nunc illius causæ iudicium expectatur.

64 Nonus casus proponi potest inter locatorem, & conductorem, super quo multa scripsit ad eum casum totam materiam huius tractationis referens P*urpurat. in l. cum quid. numer. 108. & seqq. D. si cert. petat. Curt. in tracta. de mon. quæst. 3. & super hac quæstione consultus respondit Aretin. consil. 112. alias 111. & in pulchro casu Calcan. consil. 14. & pro Datiario in altero casu respondit. Bero consil. 143. numer. 25. lib. 1.* Et hac in re fructuum habendam esse rationem voluit P*urpuratus* ab eorumque pretio rem omnem deducendam cum illorum pretia monetarum variationi; & æstimationi correspondeant *l. 2. C. de vet. num. potesta. l. 1. D. de contrahen. empt.* & aliqui causam mutationis hac in re considerant, an scilicet per edictum Principis facta sit mutatio, & eo casu periculum sit locatoris, neque mutatio considerabilis sit *l. Lucius de euict.* cum factum Principis inter casus fortuitos cōnumeretur, quorum periculum locatori cedit, an verò ob illam causam, & tunc procedant, quæ de extrinseca, atque intrinseca mutatione scribūtur, & iuxta casus contingentiā res ista resoluatur vno casu fauore conductoris altero fauore creditoris, vt in mutuo conclusimus. Veritas est in hoc negotio, vt qualitas obligationis penderetur, si enim in auro, & moneta crassiori fuerit promissa mercedis solutio illa proculdubio iuxta valorem currentem tempore solutionis, à tempore cōtractus regulato fieri debeat, quod si in florenis, vel alia minuta moneta, aut in florenorum aureis tantam summam tem-

pore

pore, taxationis non valentib. facta fuerit obligatio tunc florenorum valor consideretur, nec totius extrinsecæ bonitatis commodum locatori cedat, sed in aliqua parte lucrum creditori spectet quod argenteæ monetæ conuenit, illa particulari ratione quam supra ex Purpurato ponderauimus, quia conductor ex fructibus rei conductę, valoris, & augmenti monetarum vtilitatem consequitur, qua vtilitate locator saltem pro ea parte, quæ pecuniæ augmẽtum respicit minime venit priuandus.

Ex qua resolutione, & altera similis quæstio, quæ vel locationem perpetuam, vel censum ex censuario contractu ad formam Bullæ concepto, vel ex libellario instrumento descẽdentem, & promissum, respiciat terminari potest, in qua † de 65
moneta currenti ad æstimationem antiquæ solutionem faciendam esse, vt in annua pensione, quæ tempus dispositionis respicit voluerunt *Dd. in cap. quanto de iureiur. vbi Bellamer. num. 13. versic. sed in annua pensione, gloss. Cardinal. Vitalin. Imol. & alii in clemen. 2. de decim. Gigas de pension. quæst. 98. Abb. & alii in cap. cum olim. cap. cum canonicis. de censib.* & in censibus qui à subditis dominis soluũtur *Guid. Pap. quæst. 493.* qui dicit ita seruari in Delphinatu, nisi deterioratio monetæ culpa domini cui census soluitur contigisset vt tradunt Zabarell. *& alii in dict. clemen. 2. & in dict. cap. quanto. & in d. l. Paulus. Rub. consil. 17. in fin. Sola. casu. 12. & 27. & in decr. antiqu. in decr. ex frequentibus gloss. 1. 4. par. num. 71. & car. 26. col. 3. num. 1. Io. Aquila de mon. potesta. par. 2. Theoremate primo in fin. Signorol. consil. 74. Curt. iun. consil. 24. Gail. obseru. 73. lib. 2. Bertrand. consil. 261. numer. 7. lib. 1.* Purpurat. *consil. 522. lib. 2.* & in censu Principi debito latissimè *Surd. consil. 454. lib. 4. Corn. consil. 181. num. 70. & seqq. lib. 2. Cephal. consil. 31. Calcan. consil. 15. per totum. Natt. consil. 302.* Iuxta quam opinionem censuit Senatus **
1590. 14. Decembris, & *1598. 10.* Aprilis, *1591. 12.* Nouembris, 1601. *15.* Nouembris, & *1602. 26.* Aprilis. Quamuis in censu *Io. Gall. quæst. 302* dicat contrarium, aresto Parisiensi definitum, & in hoc dubitent *Curt. d. cons. 24. Rub. d. cons. 17. & cons. 75. Grat..*

consil. 12. numero. 44. & 49. Gabr. consilio. 164. lib. 1. qui ad consuetudinem confugiunt, de qua mox dicam, & attenta consuetudine idem placuisse Sabaudiæ supremo Senatui referat doctissimus Senator, & Ducatus Gebennensis Præses *Ant. Faber. in Codice Fabriano lib. 8. tit. 29. definit. 30.* q quidē optima ratione mouetur ne in singulos annos calculatio contingat. & idem in vsuris decernit eadem ratione, vt multiplicatio litiū euitetur *definit.* 40. Et in censuariis obligationibus ex pecunia soluta constitutis, quænam pecuniæ qualitas ab initio fuerit pro census constitutione in contractu soluta, plurimum attendendum arbitror; nec in eis potest habere locum, quod Aduocati quidam mecum de hac re conferentes dicebant ex verbis Bullæ Pii Quinti nullum augmentum prætendi posse, quia decernit Pontifex, quod non possit pretium censui præfixum augeri vel minui, & hic augeretur per augmentum monetæ, quorum consideratio confirmari potest ex traditis per *Caballin. de vsur. quæst. 90. & aliis seqq. &* Borgnin. *decis. 30. numer. 87. lib. 3.* qui voluerunt istud augmentum esse quid separatum, & diuisum ab ipsa summa: sed pace istorum dominorum, & tantorum patrum hoc falsum est cum hoc augmentum sit pars sortis, & sit res adhærens pecuniæ, & ab ipsa inseparabilis; & ideo non obstante ista ratione etiam in censuariis contractibus augmentum deberi, iuxta partium verba pluries Senatus decreuit, & in puncto tenet *Mastrillus decis. 7.*

66 Idem dicendum † est in canone emphyteotico super quo scripserunt *I. s. in l. 2. numer. 91. & ibi Alberic. Cod. de iur. emph. Crau. cons. 831. Natt. d. cons. 702. Purpur. cons. 170. Corbul. de iur. emph. tit. de priuat. ob non solu. Canonem. Ampl. 42. Brun. de augmen. partic. 7. in princ. Caphal. cons. 31. per totum. Rub. d. cons. 75. Boss. de monet. numer. 4.* qui omnes licet variè loquantur in eo tamen videntur conuenire, vt temporis contractus fauore creditoris ratio habeatur, nisi qualitas obligationis, in minori moneta facta aliter suadeat, quorum opinio fortius obtineret, quando sine augmento Canon ad quid modicum reduceretur, prout optimo

ptimo Senatus nostri iudicio determinatum fuisse refert *D. Pater meus decis.214.& decis.226.*& nouissimè iudicauit in causa Illustrissimi D. Marchionis Garexii contra Communitatem illius loci.*1607.* Quamuis in eo quidem canone emphyteotico non semper monetarum augmentum deberi dicendum esset,cum illud magis pro recognitione quadã directi dominii,quam pro iusti reditus modo soluatur.

Cæterum in omnibus supra scriptis tribus casibus consuetudo solutionis multo tempore obseruata † custodienda 67 erit, circa cuius solutionis præscriptionem licet aliqui admodum dubitauerint in annuis præstationibus, in quibus pro non cadentibus pensionibus, non poterit dici decursa præscriptio per *text. vbi gloss.& Doctor. in l. cum notissimi. §. in his etiam Cod. de præscript. 30. vel 40. ann. Guid. Pap. quæst. 406. cum duabus seqq.* atque ob id dixerit *Gail.dict.obseru.73. numer..2.* non posse obiici creditori præscriptionem, & id etiam voluerit *Surdus in consil. 220.lib.2.& in dict.consil.454. libr.quarto.* In contrarium tamen est magis communis opinio iuxta quam solet iudicare Senatus, & præsertim quando sumus in dubio contractu, vt est in contractu florenorum super quo dicere possumus, consuetudinem interpretatiuam subsequutam esse, vt consuluit *Laudens. consilio 52. de quo consilio ille in suo tracta: mentionem facit numero 31.& Franciscus Curt. in eodem tracta. Collegium* Papiæ *pro Ciuitate Casalis in consilio edito post tractatum Alberti Bruni plenè Gabriell. dict. cõsilio 164.num.13.& 14.Bertrand. dict. consilio 261.num.septimo.* sicuti præscriptionem in ipsa qualitate monetæ aduersus cẽsuarios contractus induci posse rescripsit Summus Pontifex *in dict. cap.cum olim. de censibus.* nec ad variationem medio tempore contingentem aliquo casu respiciendum esse censuit Senatus in causa Bunei Astensi me referente. de qua,& de hac re dixi *supra conclus.14.* Bona tamen cautela est vt in auro fiant instrumenta, & redtus in eadem specie calculentur, seu valorem currentem vt euitentur difficultates.

2. Theorema. 8. atque ita censuit Senatus congregatis classibus **
1601. vltima Februarii in causa Dominorum fratrum de Castaneis, & Illust. D. Senatoris Brocardi, in qua causa Domini antiquiores de solito iudicandi fidem faciebant; Sed in hac obligatione florenorum periculosam teneor resolutionem istam, sed florenorum tantum augmentum tribuerem, per ea quæ in specie ista tradunt *Parisiensis.* & Peregr. & in florenis nostris *Plot. consil. 18. Borgnin. decis. 30. num. 87. & decis. 26. numero. 25. lib. 3* satis enim est quod fauore dotis detur augmentum monetæ in obligatione positę, non autem augmentum auri, de quo non fuit in contractu cogitatum.

Ex quibus, & Senatum Burdegalensem, & Parisiensem, malè iudicasse, atque scripsisse in specie illa coniicimus quando solutio dotis, fuit in auro facta vel promissa, si enim isto casu magis communiter Doctores cum illa transeunt opinione, vt aurei augmentum debeatur, id magis obtinere debet in dote cuius causa fauorabilior est. *l. 1. de iur. dot. l. in ambiguis. de regul. iur.* Non tamen fauore dotis induci posset, vt de meliori † moneta fieret solutio, quam quæ matrimonii tempore recepta foret, vt optimè sensit Senatus Sabaudię, cuius definitionem refert D. Senator *Ant. Faber in allegato lib. 8. tit. 29. definit. 42.* 69

Vndecimus proponi solet casus in deposito, quando aliqua de causa, vel iudiciale, vel extraiudiciale penes aliquem fit depositum, cuius materia frequens, & ordinaria est; cuius quidem casus resolutio ex triparita inspectione † descendit, 70
vt bene aduertit *Parisiensis quæst. 98.* Primo quando depositum remanet in dominio, & periculo deponentis, vt in debitore moroso, & tūc vana est dubitatio, quia ille semper suam pecuniam retrahit, nec tertius cuius odio factū est depositū quicquam prætendere potest, sed tamen controuersia moueri poterit inter deponentem, & depositarium, si depositarius pecunia vsus fuerit, & illa ante relaxationem creuerit, & eo casu dicerem augmentum deberi illius speciei quæ deposita est, vt dicam in sequenti quæstione. Secundo quando depositum

est factum eo modo, vt dispositarius possit vti pecunia, & trãsit in mutuum. *l. certi condictio. in fin. cum l. seq. D. si certum peta.* Et tunc distinguendum est, quod vel pecunia fuit in sacculo deposita vel in certa specie numerata, & tunc quia eadem species per depositarium est restituenda, clarum est, quod si deficiat illa species depositarius tenebitur valorem illius repręsentare cum omni augmento, iuxta valorem currentem tempore relaxationis, & si decreuisset illa pecunia, per edictũ, vel alio modo, adhuc teneretur vel pecuniam eandem repręsentare, vel omne detrimẽtum soluere, quia astrictus est semper eadem corpora, vel similia tenere parata. sed liberabitur depositarius, qui reprobã pecuniam depositam repręsentat, licet ab initio non esset reprobata. *l. In naue. D. loca.* sed si non constat de specie certa, & depositarius vsus fuit pecunia, virtute facultatis sibi concessæ, prout est quando penes mercatorem, vel campsorẽ pecunia deponitur, tunc Parisiensis vult idem esse, quod in mutuo, & sicuti in mutuo noluit debitorem obligatum esse ad augmẽtum, ita nec depositarium teneri ad augmentum, sed in hoc vir alioquin doctissimus fallitur, quia & hoc casu (sicut & in mutuo conclusimus) iuxta speciem pecuniæ vel nummorum qualitatem in deposito nominatã depositarius pecunię augmentũ præstare tenebitur, prout voluit *Abb. in d. c. quanto. de iureiur. Bar in d. l. Paulus. & alii magis communiter. Brun. de augmen. in 2. præsuppos. in prin. Sola. casu. 13* Quinimo si depositarius vsus esset deposito inuito deponẽte, posset contra eum etiam pro interesse iurari in litem, & transit in mutuum cum omnib. suis qualitatibus, vt per *Castren. in l. Lucius. 1. & in l si sacculum. D. depos.* Quamuis regulariter pro augmento pecuniæ nullum soleat dari iuramẽtum in litem. Tertio videndum est quando depositum factum fuit per debitorem in odium creditoris, qui recusat recipere pecuniam, si interim deposita moneta decrescat, vel augeatur cuius periculo contingat mutatio, & cuius lucro an debitoris, an vero creditoris, & in hac quæstione licet multa dixerit *Parisiensis*, ego arbitror

bitror rem esse claram, vel omniũ peritorum iudicio, vt augmentum cedat lucro illius, cuius fauore per iudicem ordinatur relaxatio, decrementum verò vel edicto Principis, vel aliã ob causam contingens, illius periculo contigisse decernendum est, qui in causa succubuerit, cum illo casu quo non habita ratione depositi debitor condemnatur, depositum ꝓ nullo habeatur; & si ex altera parte fauore debitoris depositum tanquam legitimum fuerit creditori relaxatur, tempus depositi erit inspiciendum, nec tenebitur debitor supplere. Magna autem esse poterit controuersia quãdo debitor notitiam habens edicti per quod reprobari debet vel minui moneta, ignorante id creditore interpellat creditorem, vt pecuniam recipiat alias deponit iudicialiter, an sequuto edicto periculũ sit creditoris, & dicerem data scientia debitoris, & aliqua fraude resultante periculum esse debitoris: vide tamen quæ late super hac quæstione scribit *Vincent. Caroc. decis. 63. per totam.*

Hæc ad materiam contractuum vtiliora mihi visa sunt, quæ vti in forensi palęstra frequentiora in medium proponerentur, ex quibus, & multæ resoluentur quæstiones in aliis casibus contingentes. Superest nunc vt breuiori methodo de tribus aliis capitibus ab initio propositis disseramus, nẽpe de vltimis voluntatibus, de statutis, & iudicijs. Et primo circa vltimas † voluntates vnica ꝓponi solet quæstio in materia aug- 71
menti cuius temporis ratio haberi debeat, an conditi testamenti, an mortis testatoris, an verò cadentis solutionis, si vel annua pensione legata, vel dilatione à testatore tradita, ad certum tempus solutio fuerit destinata. Et in hac disputatione, sicut & in cęteris aliqua est inter Doctores diuersitas, prout in ipso *Oldrado* notauit *Parisien. quæst. 99.* vt colligitur in suis *consiliis 13. 31. & 168.* qui tamen loquitur in diuersis casibus. Nã aliqui voluerunt attendi tempus solutionis cadentis, quod esse regulariter solet tempore mortis testatoris, quasi quod illud tempus respexerit testator in legato; idque præsertim quãdo ad certũ tempus fuit destinata solutio, cũ dilatio fauo-

rem

rem debitoris respiciat & hæredis, cuius lucro omne augmẽtum superueniens cedere deberet, vt dicebamus in casu venditionis supra casu octauo. & ita videtur voluisse *Capra in consil. 29. num. 9.* Alii testamenti casum cum contractu parificant, vt *Io. de Imol. in c. quanto, nu. 18, in fi. Bald. cons. pen. lib. 1. Mileus in repertorio in verbo pecunia.* qui reprobat *Oldradum* tenentem solutionem esse faciendam iuxta valorem currentem tempore testamenti, *in dicto cons. 31. cuius consilium ad verbum refert Socin. sen. cons. 6. lib. 1. & Oldradum similiter reprehendit Roman. in cons. 123. nu. 1. per text. in l. cum certum. D. de aur. & argen. lega.* & istorum opinione attenta, ea quæ in contractibus dicta sunt iuxta casuum diuersitatem circa species monetarum hic repetenda essent; Alii distinxerũt inter legata particularia, & vniuersalia, vt in primis inspiciatur tempus mortis testatoris, in secundis tempus conditi testamenti, ita *Io. Aquila in tracta. de monetar. potesta. par. 2. Theorema. 2.* Inferendo quod si maritus legauerit vxori florenos centum in testamento inde diu superuixerit, legatum sit soluendum, iuxta valorem antiquæ monetæ, cum qua etiam distinctione videtur transire *Rebuff. in l. 2. num. 3. C. de vet. numismat. potesta.* Communis tamen, & receptior illa videtur esse sententia, vt tempus testamenti sit inspiciendum ita, vt augmentum, quod à tempore testamenti ad tempus solutionis decurrit, cedat commodo legatarii, vel hæredis particularis, & cum ista opinione transeunt *Oldrad. & Socin. Abb. in d. c. quanto num. 13. & ibi* Bald. *n. 10. & consil. pen. lib. 1.* illa ratione quia attendatur semper cuiuslibet rei principium, & prima origo. *Alberic. in d. l. cum quid. num. 14 Ias. ibidem. nu. 28. Brun. particu. 9. Io. Saison. in consuetud. Turonen. tit. 36. art. primo. colum. 4. versic. Sed pone. Natt. consil. 156. & 454. Gabriell. consi. 36. Mynsinger. centur. 4. obser. prima. Boer. decis. 327. num. 3. & 13. D. Pater meus decis. 174. Surd. cõs. 454. lib. 4.* dicẽs alios malè loqui, & ita omnes tenere dicit *Lauden. de monet. num. 27. Curt. nu. 15. & 17.* qui omnes mouentur per tex. *in l. vxorem. §. testamento. de lega. 3.* qui tamen parum ad rem facit, & mihi placet hæc communis quæ tutior est, cum illa sine diffi-

ne difficultate transiuit Senatus in causa Nitiensi Taoni *1601.*
7. Septembris. Referente D. Senatore Brocardo, & eandem opinionem Senatus Sabaudiæ præiudicio confirmatã refert doctissimus *Anton. Faber Sabaudien. Senatus collega, & Neciaci Auditorii Præses in suo nouiter edito Codice Fabriano lib. 8. tit. 29. definitio. 15. & 44.* Nec ab ista opinione mihi videtur recedere *Capra in dicto consil. 29.* qui licet tempus solutionis dicat attendendũ, hoc est intelligẽdum, vt fauore legatarii augmentum debeatur iuxta valorem currentem tempore solutionis, vt diximus *supra concl. 10.* in eo tamen † lapsum arbitror *Capram* dum volu- 72
it legatis florenis in genere intelligi de florenis auri, quia in hoc mos regionis, & communis, loquendi vsus est attendendus, & in patria nostra intelligitur de minimis, prout & in dubio de tali summa intelligi debet dispositum, vt dixi *conclus. 2. versic. Quo vero ad monetas Alba. cons. 6. n. 2. l. fi. de aur. & argen. lega.* Et tenendo hanc partem respondetur † ad tex. *in d. l. cum certũ* 73
adducit *Roman.* quod ille loquitur de massa argenti legata cuius æstimatio facienda est iuxta tempus solutionis, sed aliud est in pecunia, quæ consideratur, & recipit ęstimationem à verbis testatoris, qui tempus præsens non futurum cogitauit, *& Oldradũ* postea legendo sequutus fuit idem *Roman. in d. l. cum quid. n. 20.* crederem tamen quod si testator posuisset tempus solutionis illud esset attendendum, iuxta valorem currentem illius monetæ si in vsu reperiretur, quia eo solùm tempore ad effectum deducitur dispositio, & effectus consideratur, vt etiã minus grauetur hæres. Et si moneta quæ currebat tempore testamenti sit reprobata, hæres soluet de moneta noua ad æstimationem antiquæ. *Alber. in l. vinum. n. 16. D. si cert. pet.* ne legatum sit inutile.

Secundo quæritur quid dicendum in statutis, edictis, constitutionibus, legibus, & decretis † ciuitatum, vel Principum, 74
an pro augmento sit attendẽdum tempus edicti, vel legis municipalis, an vero tẽpus illud in quo virtute edicti cõpetit solutio, vel Principi in pænã alicuius delicti, vel priuato ex con-

cessione, aut declaratione Principis applicanda, vt de primo casu sunt omnia statuta, & edicta pœnalia, per quæ pœna pecuniaria delinquentib. statuitur, de secundo est casus in *clem. 2. de decim.* vbi pro decima Summus Pontifex declarauit certã summam deberi; In qua quæstione irresolutus transit *Roman. in l. cum quid. nu. 20 si cert. pet.* quamuis *in consil.* 123. statuti casum cum rescripto, & testamento parificauerit. Et *Bal. in l. 2, C. commun. de lega. & in l. si tibi pecuniam, D. si cert. pet. & in l. illud. in fin. C. de sacros. eccles.* tenet quod inspiciatur tẽpus statuti, & soluatur de moneta currenti ad valorem antiquæ, quia lex est vniformis omni tempore, & semper loquitur, & hanc opinionem sequuntur *Ias. in d. l. cum quid. numer. 29. Brun. de augm. particu. 12. Abb. in cap. quanto. nu. 14. de iureiu.* qui etiam consulendo multis rationibus, & argumentis hanc opinionem defendit. *consi. 56. lib. 1. Ioann. Saison. in consuetudin. Turonen. tit. 36. de crimin. Art. 1. colum* 4. Ita vt in solutionibus fiat solutio de moneta currenti, sed cum omni augmento, veluti si statutum dicat quod ludens cartis, vel taxillis soluat libras centum, quæ libræ tempore edicti valebant tantum floren. duos monetæ Sabaudiæ, vel albos quinque, vt valebant antiquitus, & nunc valent floren. quatuor, vel albos septem nostræ monetæ Pedemontanæ teneatur delinquens soluere fisco libras centum, non iuxta valorẽ antiquæ monetæ ad flor. duos, sed soluat de moneta currenti florenos quatuor, vt albos septem pro singula libra, & iuxta istud exemplum intelligo opinionem istorum Doctorum, qui voluerunt attendi tempus legis, quod maximè obtinebit quando, vel illa moneta amplius non reperitur, vel si solueretur iuxta valorem currentem simpliciter ad quid minimum reduceretur. Ita in Gabellis, taxu ordinario, & similibus, quæ soluuntur Principi per antiqua in status conuentionem augmentum deberi scripsit *D. Pater meus decis. 214.* cuius dicta reassumendo latissimè cõprobat. *Surd cons. 454. li. 4.*

75 Contrarium † quod attendi debeat tempus solutionis, vt de moneta currenti fiat solutio sine vllo augmento tenuerunt

Specul.

Specul in titul. de obligat. & solut. §. nunc aliqua Henric. & Bellamer. in dicto cap. quanto. & ibi Ioann. de Imol. numer. 18. in fin. quia sit inspiciendum tempus ortæ obligationis, quæ non nascitur in delictis, nisi tempore delicti, & in aliis tempore quo solutio facienda est, præsertim quando sumus in pœnalibus in quibus statutum est odiosum, & strictam debet habere interpretationem. *Ancharan. in clemen. si beneficiorum. Butr. in dicto capit. quanto. numer. 12. versic. hæc procedunt. Sola. casu. 10. numer. nono Aretin. in l. quod te. numer. quarto in fin. si cert. petat.* præsertim quando prior moneta non reperitur: *Curt. de monet. numero 19.* dicens ita communiter teneri, & pro ista parte consuluit *Socin. iun. consil. 145. in fin. lib. 1.* qui dicit esse diuersitatem à contractu ad legem, quia lex semper loquitur, & quando venit casus, de quo lex disponit, vel in delictis, vel in aliis, ille casus est nouus quo ad eum qui soluere debet, ideo lex noua dicitur, & debet comprehendere tempus præs[...]s, cum omnibus suis qualitatibus. *Roman. consilio. 123. in primo. dub. Corn. consil. 287. numer. 22. lib. 1. Bald. consi. penult. lib primo. Mil. in repertor, in verbo pecunia. Masuer. ad Papien. in verbo Relaxandum addit. prima. post Mynsinger. singular. obseru. centur. 4. obseru. 16.* ex quibus videtur hanc esse communiorem Doctorum sententiam, pro qua innumeros allegat *Surd. consi. 335. n. 16. & 17. lib. 3.* vbi pro debitore in edicto concludit.

Inter istas contrarias † opiniones distinctionem cogitat 76 *Laudens. in tractat. de monet. numer. 17.* quod vel simus in casu solemnitatis à lege, vel statuto decretæ, vt potest esse exemplum in insinuatione, & attendatur tempus legis in valore æstimando, aut simus in casu legis de solutione loquentis, & tunc attendatur tempus solutionis, quasi tunc oriatur obligatio; & videtur sequi *Curt. iun. dict. numero 19.* verum ista differentia non est admittenda, quia eadem legis vis, ac potestas est in vtroque casu, & in casu insinuationis ideo augmentũ datur, quia de auro lex loquitur. Sed breuib. rẽ perstringẽdo prior opinio erit obseruãda quãdo de certa monetę specie

ſtatutum, vel edictum loquitur etiã in pænalibus, & hoc iure hodie vtimur in pœnis fiſcalibus, & in ſolutionibus ſportularum, & emolumentorum Cancellariæ, & propterea interro-
77 gatus aliquando dicebam † non fuiſſe iniuſtè à Principe noſtro reductam ſolutionem taxæ, quæ prius erat ordinata de floren. nouem ad ſcuta auri, quia tẽpore impoſitionis illi flor. nouem valebant aureum; Neque mouet communis opinio, quia multi qui dixerunt attendi tempus ſolutionis ab iſta non recedunt ſententia, quia ſi fiat ſolutio antiquæ monetæ per nouam iuxta valorem currentem tempore ſolutionis, vtique ſolutio fiet cum augmento, quod ſi certa ſpecies non ſit poſita, ſed verba indefinitè prolata reperiantur, tunc conſuetudo ſolutionum erit attẽdenda præſertim in moneta imaginaria, & quę tempore ſolutionis non reperitur, per ea quæ diximus *ſupra concl. 13. & caſu. 9. verſ. cæterum.* ad quam conſuetudinem ſe reſtrinxerunt *Collegii Papien. Doctores in conſ. pro Communitate Caſalis edito, & poſt tractatum Bruni impreſſo, & Gabriell. conſil. 164. lib. 1.* Et quamuis hãc conſuetudinem non eſſe attendendam dicat *Surd. dicto conſil. 454.* illud procedit in cenſu Principi debito contra quem non præſcribitur attenta præſertim forma obligationis, ſecus in aliis. Et quo ad Principes fruſtratorium erit de hac re diſputare.

78 Et ex iſtis re ſoluitur quæſtio de † ſalario officialib. debito, in quo licet ab antiquo in patria noſtra fuerit per conſtitutiones Sereniſſimi quondam Eman. Filiberti ſtatuta certa ſumma in tot libris, & libræ creuerint, tamen per Theſaurarios nõ fit ſolutio, niſi iuxta antiquum valorem de currenti moneta; & hanc conſuetudinem in hoc caſu attendendam dicit *Bald. in conſil. penult. & ſeq. lib. 1.* Quamuis hodie ego iuſtum eſſe dicerem, vt per Sereniſſimũ Dominũ aliquid vltra antiquã taxã ratione augmenti ſolueretur, quia à tempore conſtitutionis ſtipendii, vſque in præſens, rerum pretia propter pecuniæ augmentum, ita creuerunt, vt illa taxa, in qua ſtatus rerum tunc temporis conſideratus fuit, non ſit ſufficiens ad ſolutionem

ordina-

ordinatam. Sed super hoc non erit contendendum, quia propter obseruantiam, videtur conuentum de antiquo salario. vt idem *Bald. tradit. consil. 269. lib. 2.* vbi consuluit pro Marchione Montisferrati, *& in consil. penult. lib. 1.* fundat se super ratione æqualitatis, quia sicuti officialis non vellet decrementum pati si pecunia minueretur, ita nec augmentum prętendere potest, & hæc remittenda sunt Serenissimi Domini nostri libero arbitrio, & voluntati.

Vltimo quæritur circa actus iudiciales quid dicendum, in sententia siue illa sit arbitratoris † vel iudicis. Et *Oldrad. in cons. 75.* vult augmentum deberi habita ratione ad tempus sententiæ, cuius opinionem sequuntur *Abb. in cap. quanto. nu. 13. de iureiur. Rom. in l. cum quid. nu. 20. Curt. de mon. num. 19. in fin. Brun particu. 10. Io. Aquila. de monet. par. 2. Theorema. 6. Crau. consil. 887. nu. 1. lib. 5. Io. Saison. in consuetud. Turonen. tit. 36. art. 1.* Et hæc opinio est tenenda, per *text. in clem. 2. de decim. & in c. cum canonicis. de censibus* super quibus capitibus videndi *Roman. d. consil. 123. & Geminian. cons. 137.* qui videntur in declaratione Pontificis aliter decidere, quos sequitur *Parisiensis huius tractatus q. vlt.* Et confirmo illa ratione, quia post sententiam condemnatus, qui non soluit semper dicitur in mora, & à moroso debitore omne augmentum præstari debet, vt dixi conclusione nona. Quid autem dicendum circa litis expensas vide *D. Ant. Faber in suo Codice Fabriano lib. 8. tit. 29. definit. 43.*

Et ex istis sit impositus finis huic tractatui ad Laudē DEI, cui honor, & gloria in sæcula sæculorum. Amen. In villa nostra Thesauriæ familiæ otiis, à me constructa, & parata *1607.* Idibus Augusti.

FINIS.

AD LECTOREM.

HABES (*humanissime lector*) *breuem quidem, sed perfectum tractatum augmenti, ac variationis monetarum. In quo non Horatianus vrceus, ex instituta exiit amphora, sed contrarium præter existimationem mihi contigit; Si quidem primo quæstionum forensium volumine absoluto, dum secundo manum adhibuissem, quotidianas in hac materia controuersias vno capite perstringere cupiens: subiecti qualitate, & elegantia factum est; vt non ante me cœpto labori subduxerim, quā conscripta hæc ab exiguis adnotationibus, ad integrum librum creuisse cognouerim. Illud igitur qualecunque sit, benigniter accipe: & si quid in eo minus comptum, aut concinnatum apparebit, suas me docendi potius vtilitatem, quam dicendi suauitatem prosequutum, si quid autem aut opportunum, aut proficuum iudicabitur, illud cœlesti auctore, à quo bona cuncta procedunt libenter adscribas rogo. Vale.*

Inquis. Taurinen. Offi. non impedit huius tractatus impressionem. Die 12. Octobris 1607.

Imprimatur Prouana.

FINIS.